

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Steffen M. Søndergaard

Peder Holden Hansens Huse og nogle af hans kollegers

Foreningen til gamle Bygningers Bevaring
København 1986

Tilgnet min kone Inger Marie la Cour Søndergaard

Oplag 3000 ekspl. Sat med Baskerville og trykt hos
Poul Kristensen Grafisk Virksomhed Herning, Kongelig Hofleverandør
Papir: Mat Macoprint
Tilrettelæggelse: Forfatteren
Copyright by Steffen M. Søndergaard © 1986
ISBN 87-87546-09-4

INDHOLD

Indledning og forord		5
Peder Holden Hansen		7
Holden Hansens inspirationskilder		11
Holden Hansens huse – og nogle af hans kollegers		19
(i kronologisk rækkefølge efter stuehusenes taksationstidspunkt eller anden datering)		
Damgaard	1843	19
Holsted Kro	1845	25
Toftegaard	1845	26
Gæstgiver Thomsens aftægtsbolig	1846	27
Gaarden	1844 + 1846	28
Dyrgaard	1847	30
Melvanggaard	1847	31
Vejen Præstegaard	1851	32
Brørup Apotek	o. 1851	36
Petersborggaard	1852	37
Skovlyst	1853	40
Østerholm	1853	41
Skødebjerggaard	1854	42
Carlsminde	1854	45
Askov Nedergaard	1854	46
Johannehøj	1855	48
Kirkegaarden (Birkely)	1855	49
Højgaard		50
Gjerndrupholm	1856	51
Glibstrupgaard	1856	54
Det gule Hus	1858	56
Surhavegaard	1850erne	58
Nielsbygaard	1859	59
Bækkegaard	o. 1859	60
Højbogaard	1860	62
Haugaardslund	1860	64
Toftager	o. 1860	66
Estrup Hovedgaard	1861	68
Windings Købmandshandel	1862	70
Borgergade 10, Vejen	1863	71
Lille Skovgaard	1863	72
Gravenggaard	1865	76
Mosegaard		78

Vejen Skole	1866	79
Enemærke	1867	80
Gård i Drostrup	83
Stenbrogaard	1868	84
Malt Præstegaard	1870	87
Skodborghus Kro, udlængerne	92
Holden Hansens eget hus i Gødsvang	o. 1874	94
Marthes Minde	1875	97
Gård i Gødsvang	o. 1875	98
Gård i Vesterbæk	o. 1875	99
Oversigt	101
Noter	115

INDLEDNING OG FORORD

Det danske landbrug havde gode tider i slutningen af 1700-årene, og de gode tider satte sig spor i såvel en ændret erhvervsstruktur som i et omfattende byggeri: Der blev råd til landbrugsreformer, og over det meste af landet blev gårde flyttet ud fra de gamle landsbyer.

De fede år blev imidlertid efterfulgt af en række magre, da landbrugskrisen satte ind kort før 1820. Krisen skyldtes et voldsomt fald i kornprisen på det udenlandske marked, kombineret med svigtende afsætningsmuligheder, og den medførte drastiske fald i ejendomsværdierne samt stribevis af fallitter. Desuden bevirkede den almindelige kapitalmangel, at landbrugsbyggeriet stagnerede.

Først omkring 1830 begyndte kornpriserne igen at stige, og de forbedrede økonomiske forhold udløste i de følgende årtier en tiltrængt fornyelse af gårdenes bygninger. Den kan stadig følges i brandtaksationsprotokollerne, hvor gennemførte ombygninger og fornyelser blev beskrevet og takseret, og her er talrige eksempler på, at de enkelte gårdes gamle bindingsværksbygninger i løbet af en kort årrække blev afløst af nye, grundmurede.

De fleste af disse bygninger blev opført af håndværkere, hvis navne for længst er glemt. Enkelte huskes dog stadig, blandt dem Peder Holden Hansen – også kendt som Per Holdensen – der virkede på egnen omkring Anst, Vejen og Brørup fra 1835 til 1874.

Når Holden Hansen huskes frem for sine kolleger, skyldes det dog i høj grad arkitekten Ivar Bentsen. Sammen med P. V. Jensen Klint ledede Ivar Bentsen »Maalerkursuset«, og deres forhåndskendskab til nogle af Holden Hansens gårde resulterede i, at kurset i 1912 blev afholdt på Vejenegnen.¹ Her blev flere af Holden Hansens gårde målt op, og man søgte ved udflugter i området at få et overblik over bygmesterens arbejder. Nogle måneder senere – omkring 100-året for Holden Hansens fødsel – skrev Ivar Bentsen på denne baggrund en artikel i *Architekten*.² Opmålingerne blev dog først publiceret i 1917.³

I 1915 supplerede sognepræsten i Vejen, John Charles Richter, Iver Bentsens fremstilling, bl.a. med en række overvejende anekdotiske oplysninger.⁴ Mere faglige supplementer skyldes arkitekten Harald Nielsen, der ledede Landsforeningen Bedre Byggeskik.⁵

Senere fulgte arkitekturhistorikeren Knud Millech i Ivar Bentsens fodspor og besøgte adskillige af Holden Hansens huse for siden at skrive om dem og bygmesteren,⁶ og siden 1950'erne har Holden Hansen været med i de fleste

danske, arkitekturhistoriske oversigtsværker. Desuden er han og nogle af hans huse omtalt i Trap Danmark såvel som i sognehistorierne for Vejen, Læborg, Bække, Brørup, Gesten og Vorbasse.⁷

I 1972 skrev Niels Thomsen, der gennem en årrække var formand for Esbjerg Museums bestyrelse, om nogle af Holden Hansens huse i Skalk,⁸ og han var vel også initiativtager til den undersøgelse af bygmesterens virke, som Esbjerg Museum foretog i 1973. Arbejdet blev udført af mag.art. Jørgen Køster, der valgte at fastlægge bygmesterens virke tidsmæssigt, geografisk og socialt ud fra en registrering af de ham tilskrevne bygninger, hovedsagelig på baggrund af en litteraturgennemgang.⁹

Ni bygninger fra Jørgen Køsters liste over gårde tilskrevet Holden Hansen er siden blevet fredet efter Bygningsfredningsloven.¹⁰

Efter at have arbejdet som arkitekt med bl.a. Stenbrogaard¹¹ har jeg ønsket at foretage en egentlig registrering af Holden Hansens huse, selv om adskillige er revet ned, og andre er ombygget til ukendelighed – og vel vidende at der stadig kan dukke hidtil ukendte bygninger op.

Arbejdet har været koncentreret om bygningsundersøgelser med henblik på at finde træk og detaljer, der kendetegner netop Holden Hansens huse – og på denne baggrund har jeg foretaget en vurdering af de hidtidige tilskrivninger og tilføjet enkelte nye. For at sætte Holden Hansens huse i relief og understrege deres fællestræk præsenteres desuden nogle af de huse, der blev opført af bygmesterens anonyme kolleger.

Der er ved valg af illustrationer lagt vægt på at komme tættest muligt på bygningernes oprindelige fremtræden, og det skal derfor understreges, at den nuværende tilstand i mange tilfælde er en ganske anden.

Registreringsarbejdet er udført med økonomisk støtte fra Margot og Thorvald Dreyers Fond, Kreditforeningen Danmark samt William og Hugo Evers Fond, som jeg hermed takker på det varmeste.

Desuden takker jeg de mange ejere, der har muliggjort arbejdet ved velvilligt at åbne deres hjem for mig og stille fotografier og tegningsmateriale til rådighed for affotografering – samt de offentlige arkiver, hvis samlinger jeg har gjort brug af. Endelig takker jeg Foreningen til Gamle Bygningers Bevaring, som har forestået udgivelsen – samt Historisk Samfund for Ribe Amt, der har tilskyndet til den.

August 1985 SMS

PEDER HOLDEN HANSEN

Peder Holden Hansen blev født 3. november 1812 i Mejlbj by i Lintrup sogn, lidt syd for Kongeåen. Forældrene, Hans Christensen og Maren Jensdatter, var husmandsfolk – faderen desuden væver – og flyttede i 1817 med den lille Peder og hans bedstefar, Peder Holdensen, til Lindknud nord for Brørup.

I 1828 blev Peder konfirmeret i Brørup kirke, og det bemærkes i forbindelse med begivenhedens indførelse i kirkebogen, at han boede hos sine forældre. Her blev han tilsyneladende, for ved folketællingen i 1834 opholdt han sig stadig hos forældrene – og havde endnu ikke figureret i kirkebogens liste over »afgåede fra sognet, formedelst bortrejse«.¹

Den 15. maj 1835 ansøgte Peder Holden Hansen om Ribe Amts »Lovsens« som murer, tømrer og snedker.² Ansøgningen var forfattet af tre Lindknudbønder, der bevidnede, at »ungkarl Peder Holden Hansen er oplært i snedker- og tømrer- og murerprofessionen, så bemeldte Peder Hansen er fuldkommen duelig til at påtage sig nybygningers opførelse med alle tre professioner«.

Inden ansøgningen afgik til herredsfogden på Endrupholm, blev den påtaget af den fungerende sognepræst i Lindknud, der – ud over at bekræfte de tre Lindknudbønders troværdighed – kunne oplyse, at »Peder Hansen af Lindknud er en duelig arbejder«.³

Allerede den 9. juni forelå herredsfogdens indstilling til stiftamtmanden i Ribe. Den vedrørte dog ikke blot Peder Holden Hansens ansøgning, men også

en samtidig og næsten enslydende fra Michel Laurids Pedersen, der ligeledes var fra Lindknud, og som havde de samme tre, troværdige Lindknudbønder som underskrivere.

Herredsfogden anførte i sin indstilling bl.a., at Peder Holden Hansen var ugift og opholdt sig hos sin far, samt at han endnu stod i lægdsrullen for Haderslev amts 15. lægd, »men vil ansøge om hertil at blive overført«. ⁴ Herredsfogden indstillede desuden »de ansøgende, der begge er oplærte hos landsbyhåndværkere og har gode vidnesbyrd ... til at erholde de ansøgte bevillinger« og henviste til, »at der endnu ikke er nogen i Lindknud sogn boende, som har Lovsens til at udøve bemeldte håndværk«.

Udeladelsen af Holden Hansens ansøgning om Lovsens som snedker afspejler formentlig det forhold, at bevilling til denne profession – der blev betragtet som et byhåndværk – tildeltes af Kancelliet, d.v.s. centraladministrationen, som afviste de fleste ansøgninger i sine bestræbelser på at støtte de skattepligtige byerhverv. (Savnet af denne bevilling synes dog under ingen omstændigheder at have begrænset Holden Hansens virksomhed som snedker).

Indstillingen blev fremsendt til stiftamtmanden i Ribe, grev Sponneck, og allerede den 23. juni 1835 blev bevillingen udstedt.

I februar 1836 købte Holden Hansens far »selvejerstedet Østerholm« i Læborg sogn for 200 rigsdaler, og den 4. april samme år flyttede den lille familie til det nye sted og blev derfor indført i kirkebogens afgangsliste. Peder Holden Hansen oplyses her at være »tømmermand«, og præsten tilføjede, at han var »en flink karl« og forældrene »skikkelige folk«.

Et halvt års tid senere, den 1. oktober 1836, giftede Peder Holden Hansen sig med den 5-6 år ældre Birthe Marie Hansdatter, der var kommet til Lindknud sogn fra Sædding som tjenestepige i 1834.

Samme år blev sønnen, Hans Pedersen Holm født og i hhv. 1842 og 1846 døtrene, Ane Johanne Marie Pedersen Holm og Ane Marie Sophie Pedersen Holm. ⁵ Den 10. december 1839 fik Holden Hansen Østerholm overdraget af sin far for 160 rigsdaler – mod at holde sig den »under dags dato oprettede aftægtskontrakt efterrettelig«. ⁶ Året efter lejede han et stykke jord af Hundsbæk Hovedgaard for 100 år, og i 1841 købte han desuden matr.nr. 28 af Nyby. ⁷

Ved folketællingen i 1840 omfattede familien foruden Peder Holden Hansen og hans kone, Birthe Marie, deres 4-årige søn, Hans Peder Holm, samt Holden Hansens far, der i mellemtiden var blevet enkemand, idet moderen døde under flytningen til Østerholm. Herudover bestod husstanden af den 8-årige Niels Rasmussen, der var »indtinget i kost af fattigvæsenet« samt af den 48-årige daglejer, Frands Jensen og den 25-årige væverske, Ingeborg Hansdatter. Ved denne folketælling blev Holden Hansen omtalt som »husmand og tømmermand«. Ved folketællingen i 1845 var han både »husmand, muremester og

tømmermand«, og i 1860 var han avanceret til »bygmester«. I takt med at byggeriet blev Holden Hansens hovedbeskæftigelse, kom husstanden også til at omfatte egentlige håndværkere foruden de tjenestekarle, der må have udført landbrugsarbejdet på Østerholm. Nogle eksempler skal nævnes:

I 1855 var Knud Nielsen og Hans Ebbesen fra hhv. Fåborg (nord for Bramming) og Egtved tømrersvende på Østerholm. I 1856 forlod den 23-årige murer og tømrer, Jens Christian Hansen, Østerholm for at rejse til Hostrup sogn (nord for Esbjerg?) – og samme år ses en 55-årig snedker herfra at have slået sig ned i Nyby med sin familie. I 1857 flyttede den 21-årige håndværker, Søren Christian Jørgensen, fra Skodborg til Østerholm – og året efter videre til Anst, samtidig med at den 19-årige håndværker Niels Nielsen forlod Østerholm for at slå sig ned i Ringgive. I 1860 arbejdede den 29-årige Christian Poulsen fra V. Nebel på Østerholm som »snedker for husfaderen«, og i 1870 var der to svende fra hhv. Lindknud og Sønderjylland.⁸

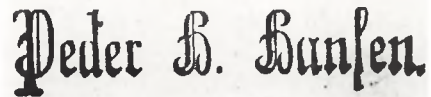
Herudover må Holden Hansen have beskæftiget lokalt bosatte svende – og i den samlede styrke må også den arbejdskraft medtages, som blev stillet til rådighed af den enkelte bygherre.

Fra o. 1860 figurerer Holden Hansen i brandforsikringsarkivalierne som den ene af de to »amtstaxationsmænd«, der bistod branddirektøren ved »indtegningen under brandforsikringen«. Og omtrent et år senere optræder han som synsmand ved kirke- og præstegårdssyn – et hverv han kom til at bestride for Malt, Anst og Slaugs herreder og beholdt til sin død.⁹ Begge hverv må ses som udtryk for en anerkendelse af Holden Hansens kvalifikationer. Det samme gælder godsejer Lautrups valg af ham som bygmester ved ombygningen af Estrup Hovedgaard 1860-61 (Se side 68) – og sogneforstanderskabets overdragelse til ham af projekteringen af en ny skolebygning i Vejen få år senere (se side 79). I 1867 blev Holden Hansen desuden selv indvalgt i sogneforstanderskabet og kom fra første januar 1868 til at sidde i Vejen-Læborg kommunes første råd, hvor han blev siddende til udgangen af 1873.¹⁰

Den 29. april 1874 købte Holden Hansen for 800 rigsdaler et hus i Gødsvang og bosatte sig der efter at have solgt Østerholm i juni samme år for 3825.¹¹ Holden Hansen var på dette tidspunkt knap 62 år og hans kone o. 68, så flytningen skyldes vel et ønske om at tilbringe alderdommen i nærheden af de to døtre, der var gift med gårdmænd i Gødsvang. Byggeriet blev aftrappet og indskrænket til nogle få ombygninger – og det er næsten symbolsk, at bygmesteren i sine sidste år snedkrede ligkister og støbte gravsten.

Som tidligere nævnt, fortsatte han dog med at være synsmand, men det fremgår af synsprotokollerne – såvel som af kommunens forhandlingsprotokol – at han fra o. 1870 rystede stærkt på hænderne, og i 1883 gik han derfor over til at benytte et stempel i stedet for underskrift. Det anvendte han senest ved

synet over Grene kirke den 29. juni 1886 – mindre end fire måneder før sin død den 8. oktober. Holden Hansen ligger begravet på Tistrup kirkegård, under en gravsten, der er udført af billedhuggeren Niels Hansen-Jacobsen – »Bygmesteren til ære og minde for de mange skønne hjem han har bygget i Ribe amt«.

Peder H. Hansen

Peder Holden Hansens stempel. Forstørret gengivelse. Synsprotokol for Ribe Amts østre provsti, LAV 1876-91: C 45-10.

Dorotheasminde. Ældre foto. Nationalmuseet.

HOLDEN HANSENS INSPIRATIONSKILDER

I forbindelse med behandlingen af Holden Hansens ansøgning om næringstildelse som murer, tømrer og snedker bemærkes det som tidligere anført, at han var oplært hos en landsbyhåndværker.

Da Holden Hansen hele tiden havde fast bopæl hos sine forældre i Lindknud, må denne læremester skulle søges i et af de nærliggende sogne – men han er forblevet ukendt. Det er vel også tvivlsomt, om læreforholdet har bragt Holden Hansen andet end rent håndværksmæssige færdigheder – i det mindste skulle det gerne fremgå af de følgende eksempler, at Holden Hansens mere arkitektmæssige kvalifikationer må skyldes hans egen, talentfulde bearbejdelse af indtryk fra omegnens herregårde og fra den nærmeste provinsby. Denne opfattelse støttes da også af Holden Hansens yngste datter, som mente, at han i alt væsentligt var selvlært.¹

Mest nærliggende i egentligste forstand var Dorotheasminde ved herregården Estrup vest for Vejen. Hovedbygningen stod færdig i 1835 og er tilskrevet Holden Hansen af Ivar Bentsen, men tilskrivningen kan ikke være korrekt,

Hviidsminde. SMS fot. 1985.

bl.a. fordi Holden Hansen først fik næringstilladelse som tømrer og murer 23. juni samme år.

Kort efter hovedbygningens færdiggørelse opførtes to sidelænger, der blev anbragt symmetrisk, men på skrå omkring gårdens midterakse, lige som på Skovlyst fra 1853 og senere på Enemærke og i Malt Præstegaard. (Se side 100).

Hovedbygningen, der var indrettet til bolig for to familier, stod via et par krumme mellembygninger i forbindelse med sidelængerne, hvis tilstødende rum var bryggers og folkekamre, medens den resterende del var stald og lade.²

Der kan trækkes paralleller fra Dorotheasminde gennemgående midterkvist i to etager – samt fra dens pilasterdekoration og indgangsportal – til Petersborggaards, men det er desværre for sent at søge mulige forbilleder for Holden Hansens snedkerarbejder og øvrige rumudstyr i huset, som blev revet ned o. 1970 for at give plads for en moderne afløser.

En anden af de gårde, der kan komme på tale som inspirationskilde, er Hviidsminde nord for Kolding. Gården er opført kort efter 1800 og består af en hovedbygning og tre fritliggende avlsbygninger omkring en gårdsplads, så at både anlæg og adgangsforhold kan ligge til grund for bl.a. Gaardens fra 1846 og Skødebjerggaards fra 1854 (se side 100).

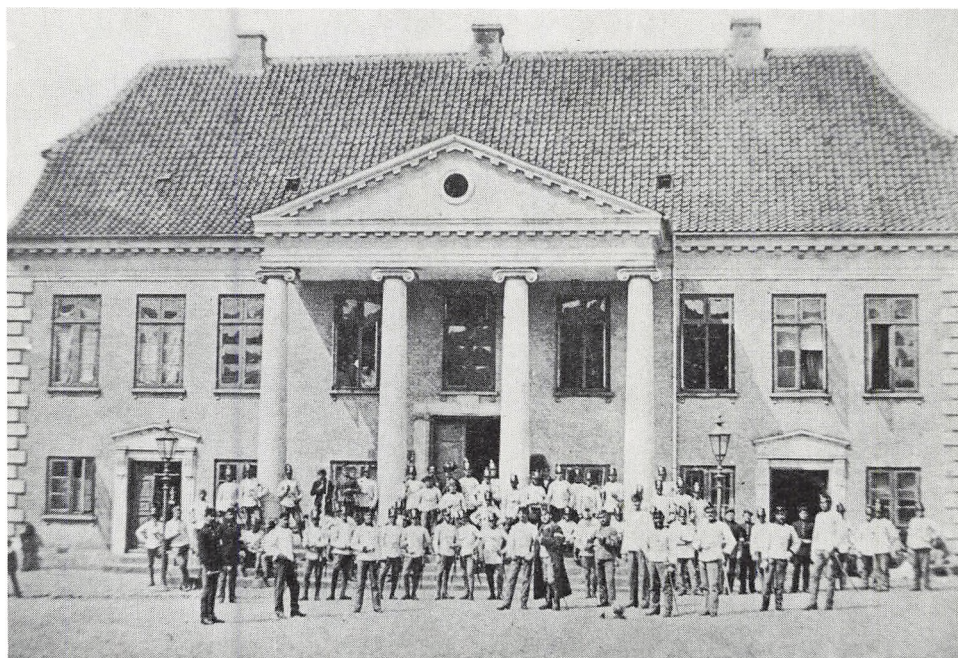
Vonsild kirkes portal.
SMS fot. 1985.

Hovedbygningen er strengt symmetrisk, og gårdsidens midtrisalit afsluttes af en lav trekantfronton med buet vindue. Hovedgesimsen er en såkaldt sparrenkopgesims, en tidstypisk udformning, hvis murede klodser skal illudere bjælkehoveder. Korspostvinduerne med de »store« ruder var netop kommet frem på denne tid, men om de er oprindelige her – eller om der har været smårudede rammer lige som i kælderens og overgavlens vinduer – er ikke undersøgt. Hoveddørens og frontonvinduets nuværende udformning skyldes derimod utvivlsomt senere ændringer.

En bygning, der kan have øvet en mere indirekte indflydelse, er Vonsild kirke syd for Kolding. Kirken er tegnet af C. F. Hansen og stod færdig i 1825. C. F. Hansen var landbygmester i Holsten fra 1784. En snes år senere flyttede han til København, hvor han blev tidens førende arkitekt, og fra 1808 fik han som overbygningsdirektør også hånd i hanke med det offentlige byggeri i provinsen.

Vonsild kirkes portal – med det tilbagetrukne indgangsparti over hvis dør et halvrundt vindue med radiære sprosser giver lys til forrummet – er en variant af de portaler, som C. F. Hansen benyttede i nogle af sine samtidige rådhus. Portalens gesims er en sparrenkopgesims, og døren er den karakteristiske, to-

Kolding gl. rådhus. Ældre foto. Museet på Koldinghus.

fløjede fyldingsdør med dobbelte slaglister og diagonalopsproset overvindue.

For selve Kolding gælder desværre, at de huse, som Holden Hansen kan have set, stort set alle er borte, og at der kun kendes fotografier af et fåtal. Ved hjælp af nogle af disse fotografier er det dog muligt at danne sig et indtryk af byggeskikken omkring midten af 1800-årene. Det er også muligt at trække en række paralleller til Holden Hansens huse og vise, at den selvlærte bygmester står i gæld til købstadens byggeri.

Det mest oplagte forbillede for Holden Hansen var nok Kolding rådhus fra 1840, der fremstod som en provinsiel udgave af C. F. Hansens rådhus i København fra 1816.³ Bygningens mest markante træk var det søjlebårne indgangsparti med den lave trekantfronton, som hermed må have fået sit lokale gennembrud. Et andet træk var overetagens status som hovedetage – en tidstypisk disposition, som bl.a. blev benyttet i en række andre rådhus, og som kan ligge til grund for indretningen af hhv. gæstgiver Thomsens aftægtsbolig i Vejen fra 1846 og den fem år yngre præstegård sammesteds.

Rådhusets detaillering var iøvrigt karakteristisk for sin tid med sparrenkop-

Bellevue. Ældre foto fra J. B. C. la Cour: Danske gårde, I-III, 1906-16.

103

gesims, kvaderfugede hjørner og konsolbårne sålbænke. Den midterplacerede hoveddør indrammedes af en portal med kannelerede pilastre, der havde jonske kapitæler, og de to døre ved siden af midterpartiet var udstyret med konsolbårne fordakninger.⁴

Rådhusets påvirkning spores tydeligt i en bygning som Bellevue i Seest, umiddelbart vest for Kolding. Bellevue blev opført i 1844 af kancelliråd Albinus og blev senere erhvervet af etatsråd Qvistgaard, efter at denne havde nedlagt sit borgmesterhverv. Og man må derfor tro, at Bellevue har været anset for en passende bolig af byens prominente borgere.⁵

Lige som Hviidsminde og rådhuset var Bellevue en strengt symmetrisk bygning, hvis midtrisalit kronedes af en lav trekantfronton, men på Bellevue blev frontonen båret af fire pilastre med korinthiske kapitæler. Huset var desuden opført på en kraftig sokkel og havde kvaderfugede hjørner.

Vinduerne var korspostopdelte og svarede – til og med den konsolbårne sålbænk – til dem, der sad i rådhusets hovedetage. Midtrisalittens dør og vinduer var dog rundbuede og havde desuden krydssprosser i rammerne.

Hjørnet af Vestergade og Torvegade i Kolding. Ældre foto. Nationalmuseet.

Samtidens mere anonyme byggeri klarede sig med enklere virkemidler. Først og fremmest grundmuren, som nu afløste bindingsværket, ved såvel ombygning som nybygning.⁶ De grundmurede facader udstyredes behørigt med sokkel og gesims – og de toetages huse havde desuden som oftest et fladt bånd mellem etagerne. De regelmæssigt fordelte vinduer var gerne to-rammede med tre ruder i hver ramme – eventuelt korspostvinduer med to eller tre ruder i underrammerne – og dørene var to-fløjede fyldingsdøre med overvindue.

Et af disse huse lå på hjørnet af Torvegade og Vestergade. Det var opført i bindingsværk og blev omsat i grundmur mellem 1818 og 1847 med undtagelse af gårdsiden. På fotografiet ses gavlens flade, vandrette bånd, der fortsatte facadens hovedgesims og etagebånd, og man kan desuden ane overgavlens strømskifteafslutning under de skrå tagflader. Strømskifterne danner en næsten ret vinkel med tagfladerne og er den håndværksmæssigt korrekte afslutning, når gavlen ikke har gesims her. Den tofløjede fyldingsdør med ens pyramidefyldinger og overvindue er af den type, som Holden Hansen anvendte i

Helligkorsgade 1, Kolding. Ældre foto. Lokalhistorisk Arkiv, Kolding.

næsten alle sine huse. Hans overvinduer er dog lavere, og med undtagelse af de allerældste er de anbragt i karmens bagside lige som døren.

Et andet af disse huse var Helligkorsgade 1, der ligeledes var opført i bindingsværk og siden blev omsat i grundmur. Her fremtrådte facaden med sparrenkopgesims, og omkring porten var der udført en portal med kannelerede pilastre og joniske kapitæler.

Et af tidens nybyggede huse, Vestergade 18 fra 1835, havde to-fløjede fyldingsdøre med fem ens fyldinger i hver fløj samt tilhørende Louis Seize indfatninger, og det må være sådanne snedkerarbejder, der ligger til grund for Damgaards (se side 23 samt note 3 i samme afsnit).

Borgerskolen fra 1855 viser, at pilastre med joniske kapitæler stadig var brugbare femten år efter opførelsen af Kolding Rådhus, og at ændringerne i detailleringen stort set indskrænkede sig til fladbuede vindueshuller og gennemgående sålbænke.

I modsætning til såvel de nævnte hovedbygninger som til Kolding Rådhus

Borgerskolen i Kolding. SMS fot. 1985.

Borgerskolen i Kolding SMS fot. 1985.

har Borgerskolen ikke een indgang midt i huset, men derimod to ligeværdige, symmetrisk anbragte yerdøre, der balancerer hinanden – en facadedisposition, der ligeledes er tidstypisk.

Forbillederne for Holden Hansens renaissancegavle fra 1860-61 på Estrup er derimod ukendte, da disse gavle vistnok introducerer nyrenaissancen i området – men her kan naturligvis være tale om bygherreønsker med baggrund i den begyndende genbrug af de gamle stilarter andre steder i landet.

Da Holden Hansen efter 1874 udstyrede sit hus i Gødsvang med renaissancegavle, var den nye stil slået igennem i Sydvestjylland. Dens mest overbevisende resultat var den palæliggende privatbolig, som fabrikant Giørtz i 1864 lod opføre i Ribe med L. A. Winstrup som arkitekt – og denne bygning har utvivlsomt været forbillede for de huse med svungne gavle, som i de følgende år blev opført i Esbjerg og på Fanø.⁷

For snedkerarbejdernes vedkommende kan man ikke udelukke en vis påvirkning fra G. F. Hetsch's Fortegninger for Håndværkere, der udkom fra 1839 til 1843. Her findes i det mindste mulige forlæg for en af Holden Hansens mest anvendte dørindfatninger (type B2, se side 112) og for hans lille palmetmotiv – samt løvværksornamentik, der kan ligge til grund for udformningen af hans træskærerarbejde i bl.a. overvinduer og frontonvinduer.

Damgaard. Ældre foto. Museet på Koldinghus.

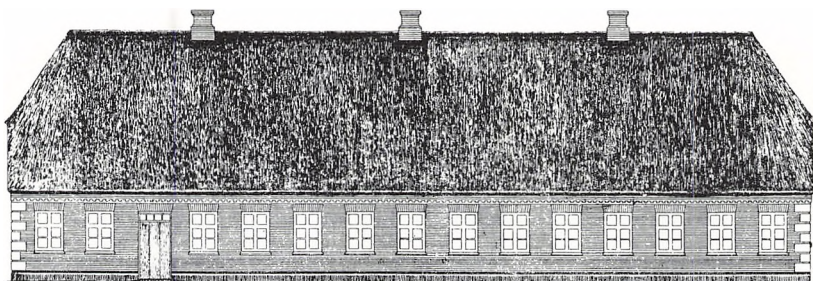
HOLDEN HANSENS HUSE – og nogle af hans kollegers

DAMGAARD

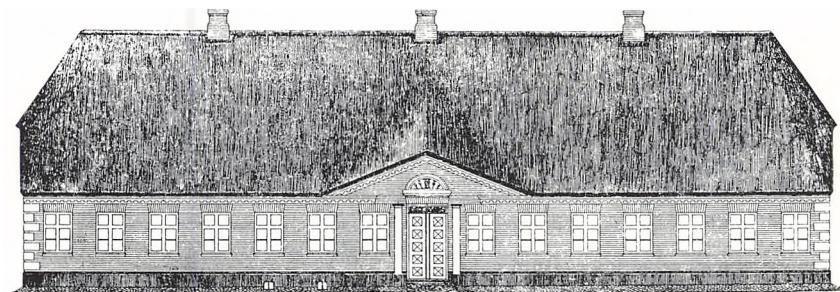
Matr. nr. 5 af Roved
Koldingvej 40, Anst

Damgaard skal være oprettet ved køb af flere parceller o. 1780. I 1821 fik ejeren, Jacob Jensen Damgaard, krobevilling, og i 1838 overtog hans søn, Mikkel Jacobsen, gården, som han tog fat på at ombygge få år efter.²

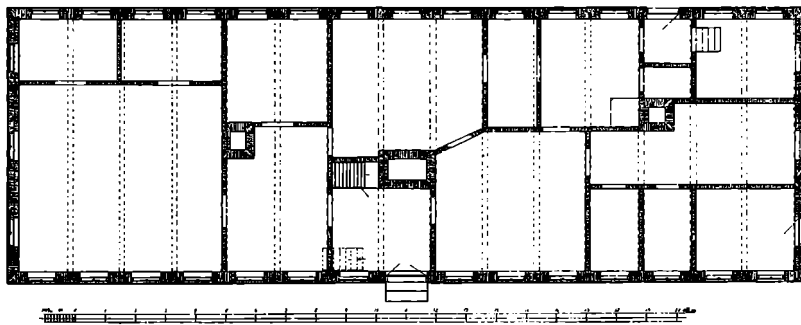
Af brandtaksationen fra den 7. oktober 1843 fremgår det, at ombygningen var i fuld gang, idet gården havde hele to stuehuse: Dels et ældre, 13-fags bindingsværkshus, og dels et »af nye opført, i øster og vester, sønden vejen«. Det nye hus var 15 fag langt, 14½ alen dybt, grundmuret og stråttækt. Herudover bestod gården af fire »uforandrede« bygninger. Brandtaksationen fra den 1. december 1846 nævner ikke det gamle bindingsværkshus, men gentager beskrivelsen af det nye, grundmurede. Desuden omfatter den fem nye bygninger, nemlig en tilbygning til det nye stuehus, en gæstestald og tre avlsbygninger.

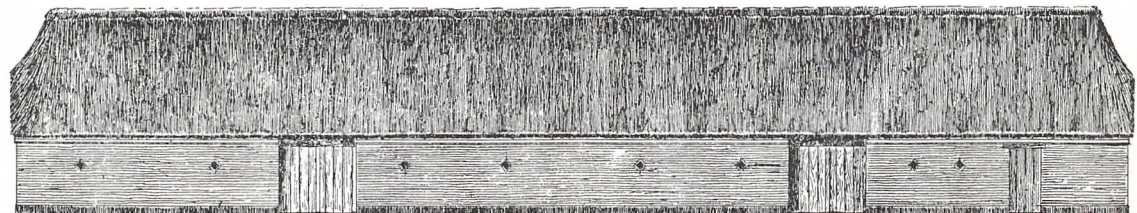
SIDE MOD SYD

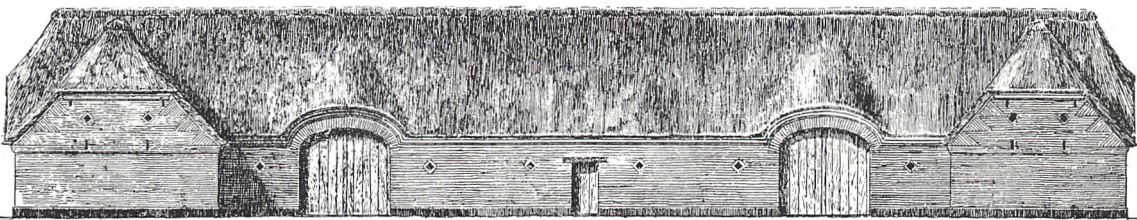
SIDE MOD NORD

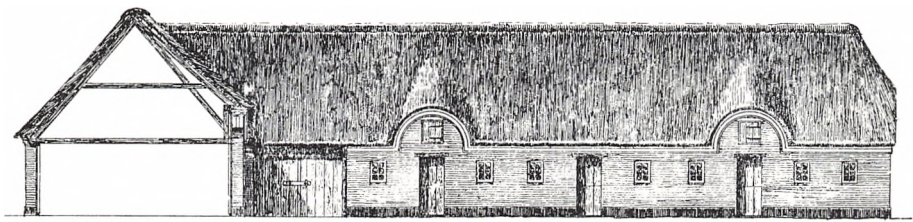
Damgaard. Målt af M. J. Katborg, A. P. Nielsen og Marinus Jensen. Maaleren, Efterår 1917.10. Målestok 1:250.

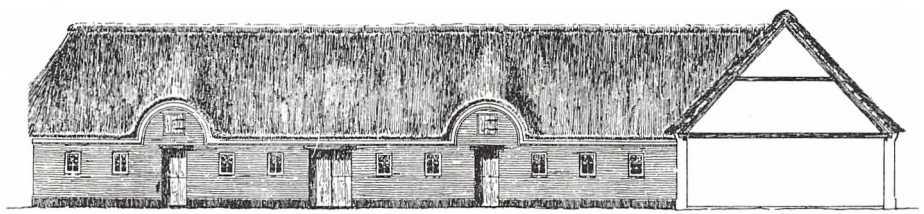
SIDE MOD NORD

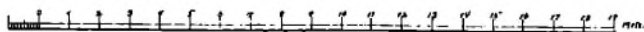
SIDE MOD SYD

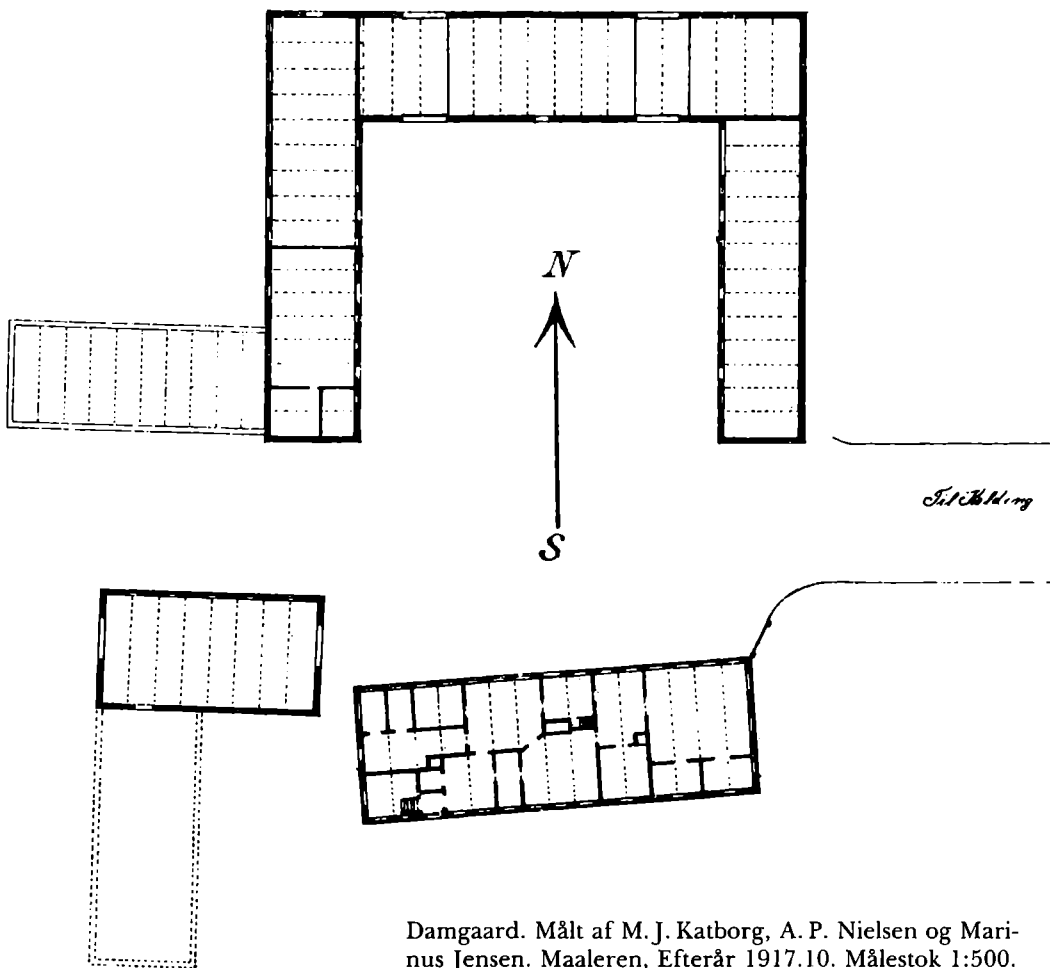
SIDE MOD GAARDEN (ØSTRE FLØJ)

SIDE MOD GAARDEN (VESTRE FLØJ)

Damgaard. Målt af Marinus Jensen. Maaleren, Efterår 1917.11. Målestok 1:250.

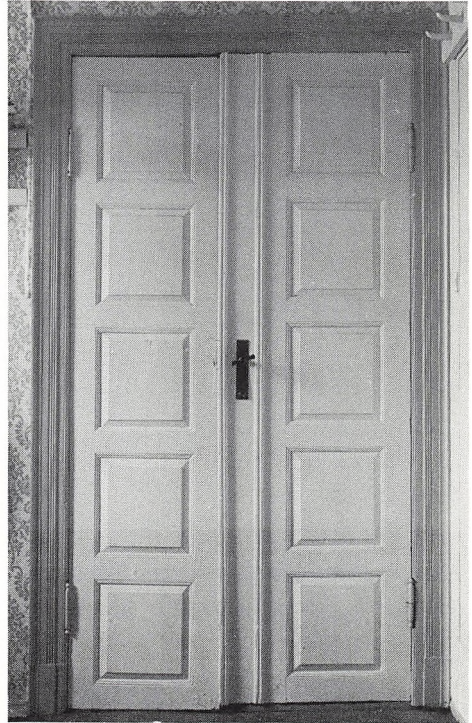

Damgaard. Målt af M. J. Katborg, A. P. Nielsen og Marinus Jensen. Maaleren, Efterår 1917.10. Målestok 1:500.

Bygningerne blev opmålt i 1912 med undtagelse af tilbygningen til stuehuset, og tegningerne viser et symmetrisk anlæg, hvis små skævheder næppe har kunnet opfattes, når man færdedes mellem bygningerne. Også facaderne var symmetriske – med små afvigelser som følge af praktiske hensyn – og stuehusets facader afspejlede ydermere den konstruktive fagdelling, idet der var dør eller vindue midt i hvert bjælkefag. Tilsvarende overensstemmelse mellem plan og facade var derimod ikke gennemført i avlsbygningerne. Her var indretningen baseret på funktionskrav, hvorimod bygningerne i det ydre var tilpasset et arkitektonisk krav om regularitet og symmetri: Selv om vestlængen konstruktivt og funktionsmæssigt fortsætter igennem laden, fremtrådte bygningerne – i kraft af en »falsk« ladegavl mod vest – som om laden var gennemgående, og der herfra udgik to lige lange sidebygninger.

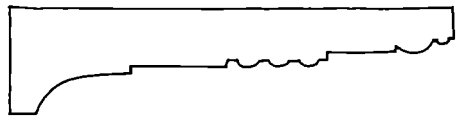
Damgaard. Tre-fyldingsdør. SMS fot. 1983.

Damgaard. To-fløjet fyldingsdør mellem forstue og storstue. SMS fot. 1983.

Damgaard. Dørindfatning med Louis Seize karakter. SMS 1983. Gengivet i halv størrelse.

Damgaard. Dørindfatning med klassicistisk præg. SMS 1983. Gengivet i halv størrelse.

En række træk i stuehuset tyder på, at bygmesteren har skelet kraftigt til det kun få år ældre rådhus i Kolding. Først og fremmest det frontonkronede midterparti med pilastre, der har udskårne, joniske kapitæler. Udformningen røber dog, at bygmesteren hverken har været fortrolig med selve arkitekturdetallerne eller med tidens krav om deres konstruktive anvendelse. Således udgår pilastrene fra det øverste sokkelled – og mangler både base og postament – og desuden mangler de forbindelse med hovedgesimsen.

Damgaard. Hovedskillevæg i storstue. Knud Millech fot. Kunstakademiets Billedsamling.

Hoveddøren med ens pyramidefyldinger i de to fløje var en af tidens foretrukne udformninger, og overvinduet – i hvis snitværk man ser bygherrens og hans kones navne samt husets opførelsesår – har paralleller på Toftegaard og Dyrsgaard. Både dør- og vindueshuller afsluttes af vandrette stik, og vinduerne var korspostvinduer med to-rudede underrammer.

Stuehusets indretning var tidens gængse: I den ene ende lå storstuen og et par (gæste)kamre, midt i huset de øvrige beboelsesrum og i den anden ende køkken m.v. Rumdelingen respekterede husets fagdeling, men som det fremgår af den skrå væg mellem de to tre-fags stuer, levede den ikke helt op til det stramme ydre.

De indvendige, en-fløjede døre med tre fyldinger er karakteristiske for tiden omkring midten af 1800-årene, hvorimod de to-fløjede døre med fem fyldinger er mere usædvanlige.³ (Et par to-fyldingsdøre i bryggerset er af ældre dato og må stamme fra det tidligere stuehus). Den ene type indfatninger er udformet i overensstemmelse med et yndet Louis Seize motiv – et knippe tynde pinde, der holdes sammen af skrå og krydsende bånd. Den anden type indfatninger har derimod et yngre, klassicistisk præg med sin afsluttende, kraftige hulkehl. Et par fotografier fra storstuen i husets østende viser, hvordan snedkerarbejderne har været suppleret med malede vægdekorationer (se også side 113). Damgaard er tilskrevet Holden Hansen af Ivar Bentsen i 1912.

Holsted Kro. Ældre foto (o. 1880?). Lokalhistorisk Arkiv for Holsted Kommune.

HOLSTED KRO

Matr nr. 2^a

Nedrevet

Holsted Kro er opført i 1844-45 af Carl Peter Jacobsen – far til billedhuggeren Niels Hansen-Jacobsen.¹ (se desuden side 28).

Brandtaksationerne oplyser, at kroen i 1845 bestod af et 13-fags grundmuret og teglhængt stuehus »i sønder«, et 6-fags vestre hus og et 5-fags hus »vesten gården, i sønder og nord«, men nye bygninger føjedes til i de følgende år, så at der efterhånden blev tale om et omfattende kompleks.

Fotografiet viser et udsnit af disse bygninger. Til højre ses det 13 fag lange stuehus, hvis konstruktive fagdeling afspejler sig i facaden. Den midterplacerede hoveddør flankeres som på Damgaard af pilastre med joniske kapitæler, men de ser her ud til at have haft både postamenter og baser. Sparrenkopgesimsen svarer helt til Damgaards – til og med gavlens flade bånd med karnisprofilen i underkanten – såvel som hjørnerustikken. Huset fremtræder iøvrigt i blank mur med hvidtede detaljer, sådan som det var karakteristisk for Sydvestjyllands klassicistiske huse.

Holsted Kro er tilskrevet Holden Hansen af Ivar Bentsen i 1912, men var allerede da ombygget. Tilskrivningen bygger derfor nok på oplysninger fra Niels Hansen-Jacobsen, der i det hele taget var en af Bentsens hjemmelmænd.

Toftegaard. Ældre foto fra August F. Schmidt: Gesten sogns historie, 1955.

TOFTEGAARD

Matr. nr. 3 m.fl. af Vester Gesten

Kirkevej 9, Gesten

Gården skal kunne følges tilbage til 1573 i Koldinghus lensjordebog og være frikøbt i 1765.

Ved sit giftermål i 1840 blev Anders Nielsen Bundsgaard fra den nærliggende Kærholm ejer af Toftegaard og lod i 1845 det nuværende stuehus opføre.¹

Brandtaksationen fra den 3. juni 1845 oplyser, at gården er ved at undergå en større ombygning, idet tre bygninger er »nedbrækket« og andre er under opførelse, bl.a. stuehuset »sønden gården, i øster og vester«, 15 fag langt og 14½ alen dybt, grundmuret og stråtækt. Også den østre længe på 20 fag er nybygget, hvorimod nordlængen er uforandret.

Stuehuset svarer med hensyn til længde, bredde og højde til det to år ældre på Damgaard, og lige som her afspejler facaderne den konstruktive fagdeling. I stedet for en centralt placeret hoveddør har Toftegaard imidlertid to symmetrisk anbragte yderdøre i gårdsiden – lige som Dyrgaard fra 1847, Skødebjerggaard fra 1854 og Det gule Hus fra 1858. Yderdørene flankeres af pilastre med udskårne, joniske kapitæler. Pilastrene udgår som på Damgaard fra det øverste sokkelled og mangler forbindelse med sparrenkopgesimsen (se side 107) – og som på bl.a. Damgaard indgår bygherrens og hans hustrus initialer i overvindernes snitværk.

Gæstgiver Thomsens aftægtsbolig. Ældre foto i Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune.

Husets indretning (se side 110) har i tidens løb undergået en række ændringer, men i vestenden ligger endnu den oprindelige storstue. I husets østende har der været køkken og bryggers, og midt i huset lå de egentlige opholdsrum. Der er bevaret et par trefyldingsdøre og en hulkehlafluttet indfatning.

Toftegaard er tilskrevet Holden Hansen af Ivar Bentsen i 1912 samt af August F. Schmidt.⁴

GÆSTGIVER THOMSENS AFTÆGSBOLIG

Matr. nr. 17^a og 11^a af Vejen (jvfr. opmålingsprotokol).

Nedrevet

Bygherren, Peder Thomsen, var en af egnens matadorer. Han drev købmandshandel, kro, mølle og garveri og var desuden både landvæsenskommissær og deputeret til stænderforsamlingen.¹

Brandtaksationen fra 1846 beskriver et stuehus »i øster og vester«, 15 fag langt, 13 alen bredt og 2 etager højt. I 1847 blev der opført et 8-fags sidehus mod øst og i 1848 en pendant mod vest, og hermed var det lille, symmetriske bygningsanlæg færdigt.

Bygningen er tilskrevet Holden Hansen af Ivar Bentsen i 1912 og kan da også ses som et forarbejde til den fem år yngre – og langt bedre – præstegård i Vejen.

Gaarden. Ældre foto i Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune.

GAARDEN

Matr. nr. 11

Fredet

Nedrevet – bortset fra aftægtshuset

Gaarden skal være købt fra herregården Estrup i 1798 af den daværende fæster, der herefter flyttede bygningerne.

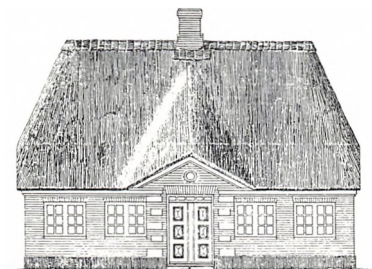
I 1844 giftede gårdens daværende ejer, Povl Jepsen, sig med Vejen-præsten, pastor Fugledes datter, og det skal være i den anledning, at han lod Peder Holden Hansen opføre et nyt stuehus. Povl Jepsen byttede i 1854 ejendom med C. P. Jacobsen i Holsted Kro (se side 25).¹

Brandtaksationen fra den 23. november 1844 oplyser, at der til Povl Jepsens gård er opført et aftægtshus »østen gården, i øster og vester«, 5 fag langt og 10½ alen dybt, grundmuret og stråtækt.

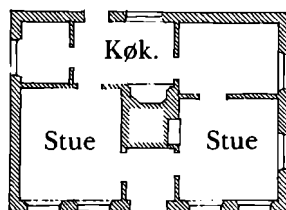
Af taksationerne fra hhv. september og december 1846 fremgår, at der var opført et nyt stuehus »i nord«, 11 fag langt og 11½ alen dybt, grundmuret og stråtækt – samt af to af gårdens seks øvrige bygninger var »nedbrækket« som led i en fornyelse.

Byggeriet resulterede i et gårdsanlæg, hvor de fritliggende bygningers indbyrdes placering var den sædvanlige, d.v.s., at laden lå over for stuehuset, flankeret af to avlslænger.

Aftægtshusets symmetriske facade afspejler både bygningens fagdeling og dens hoveddisposition. Den midterplacerede dør krones af en lav trekantfron-ton med rundt vindue, og et par rustikapilastre bærer den afbrudte hovedgesims, der fortsætter et lille stykke ind på gavlene og danner afsæt for overgavle-nes gesims. Opmålingen fra 1912 viser hoveddøren som en to-fløjet fyldingsdør med tre ens bossefyldinger i hver fløj og med et lavt overvindue. Opmålingen viser også, at vinduerne har været udført med et postprofil, der ikke

Gaardens aftægtshus. Målt af N. P. Nielsen og Vilh. Wittrup. Maaleren, Efterår 1917.12. Målestok 1:250.

Gaardens aftægtshus. Efter opmåling af N. P. Nielsen og Vilh. Wittrup. Plan. Målestok 1:250.

kendes fra andre af de huse, der er tilskrevet Holden Hansen. Heller ikke tofyldingsdørene eller de tilhørende indfatninger har paralleller i de huse, der iøvrigt tilskrives Holden Hansen.

Også stuehusets facade var strengt symmetrisk (se side 104), men den afspejlede ikke bygningens fagdeling og er det ældste, kendte eksempel på, at Holden Hansen lader de to langsider fremtræde med hver sin vinduestakt. Denne disposition muliggøres af den gennemgående hovedskillevæg og benyttes i næsten alle bygmesterens senere huse.

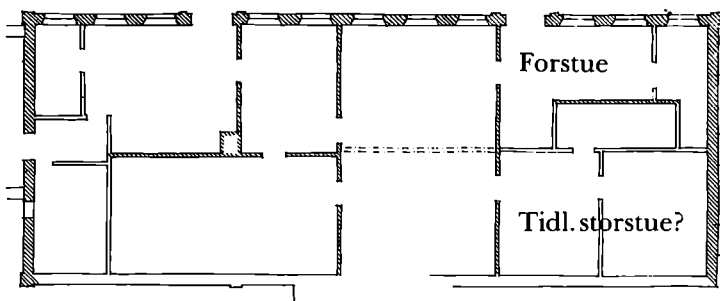
Den midterplacerede hoveddør kronedes af en lav trekantfronton med et halvelliptisk overvindue, hvis form og profilerede indfatning siden blev anvendt uændret i alle Holden Hansens frontoner – lige som den volutsvungne slutsten i det murede stik over hoveddøren. Hoveddørens flankerende pilastre havde både murede baser og kapitæler og bar den afbrudte hovedgesims, hvis profil siden blev Holden Hansens mest benyttede. Samme gesims var anvendt under tagets halvvalm, medens overgavlens skrå sider afsluttedes af strømskifter.

Den to-fløjede fyldingshoveddør var af samme type som i Damgaard, Toftegaard og Dyrgaard, men i stedet for snitværk i overvinduerne var der krydsprosser lige som i bl.a. Vonsild Kirke – hvorfra også inspirationen til frontonvinduet radiære sprosser kan stamme. Gaardens smårudede vinduer var derimod ikke karakteristiske for Holden Hansens huse.

Gaarden tilskrives som helhed Peder Holden Hansen af Ivar Bentsen i 1912. Tilskrivningen bygger efter al sandsynlighed på oplysninger fra bl.a. billedhuggeren, Niels Hansen Jacobsen, hvis far erhvervede gården i 1854.

Med hensyn til aftægtshuset må der dog foreligge en misforståelse, idet en stor del af detaljerne her savner fællestræk med Holden Hansens huse.

For stuehusets vedkommende synes til gengæld de træk og detaljer fastlagt, som kom til at karakterisere Holden Hansens huse i de følgende ca. 25 år.

Dyrgaard. SMS skitseopm. 1983. Plan. Målestok 1:250.
Streg-prik-streg signatur angiver vægspor.

DYRGAARD

Matr. nr. 4^a m.fl. af Vamdrup
Potterhusvej 6, Vamdrup

Af brandtaksationen den 26. oktober 1847 fremgår det, at Dyrgaard i forvejen bestod af seks bygninger, da det nuværende stuehus blev opført.

Det oplyses at ligge »i sønder« og være 13 fag langt, 14½ alen dybt, grundmuret og stråttækt.¹

Stuehuset er som Toftegaards disponeret med to symmetrisk anbragte døre i gårdsiden – her dog i 4. fag fra gavlene – og i denne langside kan man umiddelbart aflæse husets konstruktive fagdeling, idet der er vinduer i de øvrige fag. Havesidens oprindelige udseende er derimod sløret af ombygninger.

Gårdsidens døre flankeres af pilastre, der udgår fra postamenter i sokkelhøjde og afsluttes af udskårne, joniske kapitæler oppe under gesimsen.

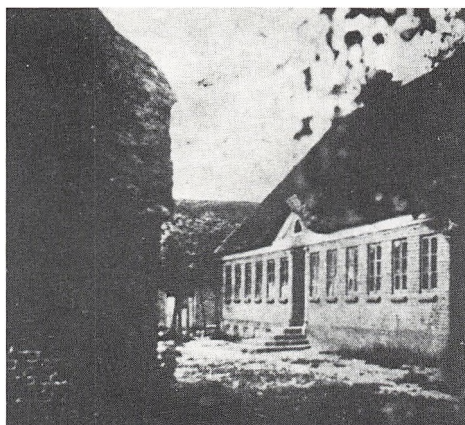
I forbindelse med Dyrgaards seneste ombygning blev husets oprindelige yderdøre skiftet ud og stillet til rådighed for restaureringen af Stenbrogaard, hvis oprindelige hoveddør de svarede til – både med hensyn til størrelse og opdeling. De to overvinduer er dog bevaret på Dyrgaard (se side 108).

Af de oprindelige vinduer findes nu kun et enkelt i vestgavlen, og karmprofilen i dette vindue kendes udelukkende fra Holden Hansens huse (se side 106).

Husets indretning er i tidens løb blevet ændret radikalt, men den nordligste hovedskillevæg i husets østende tyder sammen med østgavlens vinduesspor på, at der har været storstue i denne ende af huset. I den modsatte er der køkken m.v., og herimellem stuer.

En enkelt tre-fyldingsdør er bevaret sammen med en hulkehlaflsluttet indfatning af næsten samme type som den i Damgaards forstue, og der har desuden været Louise Seize indfatninger svarende til Petersborggaards (se side 39).

Dyrgaard er tilskrevet Holden Hansen af Ivar Bentsen i 1912.

MELVANGGAARD

Matr. nr. 2

Melvangvej 13, Askov

Melvanggaard. Ældre foto (før 1882?).
Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune.

Gården hørte under Estrup og blev købt fri o. 1800. Ved udskiftningen i 1794 havde gården bl.a. fået tildelt Askovs Mellemvang – og hertil skal den være blevet udflyttet i 1827 fra sin gamle plads i Askov by.⁵

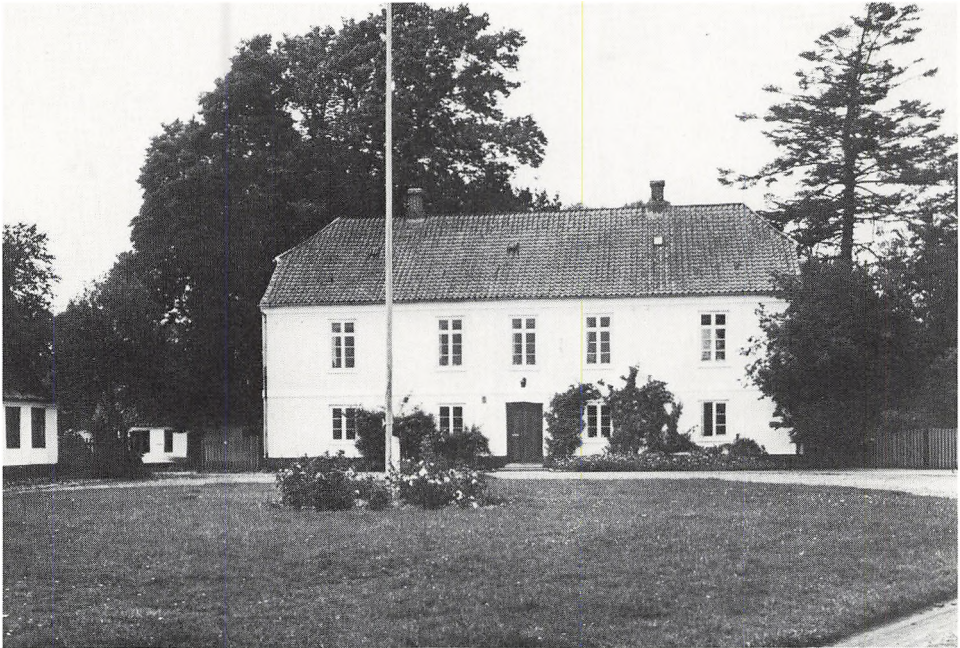
I 1842 blev Melvanggaard overtaget af den driftige Jens Ebbesen, der fra slutningen af 1840'erne og til midten af 1850'erne fornyede eller ombyggede gårdens bygninger.¹

I november 1847 blev gårdens nye stuehus, »det østre hus« brandtakseret. Det var 13 fag langt og 12¾ alen dybt, grundmuret og stråtækt.

I oktober 1850 blev en 19-fags avlslænge »i sønder« takseret, i november 1854 et nyt »vestre hus« – en 20-fags lade, der var 16½ alen dyb – og i august 1855 det nye »nordre hus«, der var 15 fag langt og 15½ alen dybt. De tre avlsbygninger var lige som stuehuset grundmurede og stråtækte. Hermed var gården i løbet af de knap 30 år siden udflytningen blevet tilnærmet tidens krav om et symmetrisk bygningsanlæg med fritliggende stuehus over for tre avlsbygninger med laden i midten (se side 100).

Stuehusets hovedfacade havde dør i midterfaget og vinduer i de øvrige. De tre midterfag kronedes af en lav trekantfronton med halvrunder vindue, og de frie ender af taggesimsen – der var afbrudt over hoveddøren – blev båret af pilastre på murpillerne omkring døren. Huset kombinerede således Damgaards facadeskema med den udformning af fronton, gesims og pilastre, som tidligst kendes fra Gaardens stuehus. På Melvanggaard lå stuehusets gulv desuden i samme højde som soklens overside, og bygningen fremtrådte dermed mere korrekt end de førnævnte.

På baggrund af det gengivne foto er det derfor nærliggende at antage, at stuehuset er opført af Holden Hansen – og når Ivar Bentsen i 1912 ikke medtager det i sin fortegnelse over Holden Hansen-huse, kan det skyldes, at stuehuset allerede på dette tidspunkt var ombygget radikalt.

Vejen præstegård, gårdside. Ældre foto. Nationalmuseet.

VEJEN PRÆSTEGAARD
matr. nr. 1^a m.fl. af Vejen
Præstevænget 32, Vejen
Fredet

Ved det årlige præstegårdssyn i 1847 blev det anført, at »våningshuset« var meget brøstfældigt og trængte til så betydelige reparationer, at en total ombygning måtte anses for hensigtsmæssig. Sognepræsten, pastor Fuglede, havde da også forud indsendt tegning med tilhørende overslag over omkostningerne ved opførelse af et nyt stuehus,⁶ og dette forslag må være blevet godkendt, for allerede ved præstegårdssynet i 1848 var de fleste materialer til den nye bygning »anskaffede og til stede ved præstegården«. Ved synet i 1849 var byggeriet dog endnu ikke kommet i gang – »formedelst krigsusalighederne«. Det skete først i 1850, og den 2. februar 1851 kunne der holdes endeligt syn over den nye præstegård:

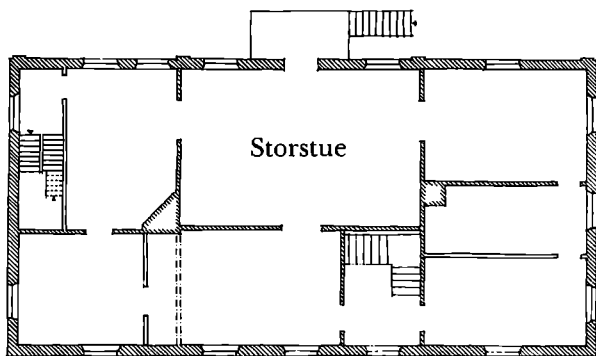

Vejen præstegård, haveside. Ældre foto. Nationalmuseet.

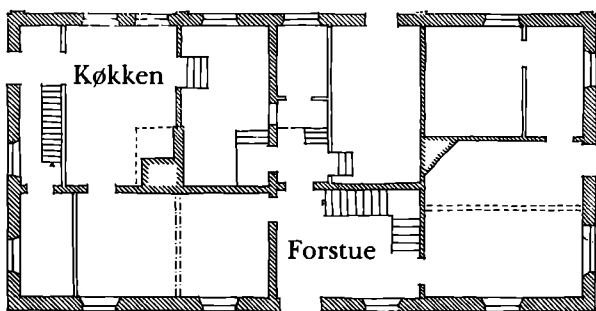
Bygningen er 14 fag/ 30 alen lang og 15 alen bred, og sidemurene er $9\frac{3}{4}$ alen høje. Der gøres opmærksom på, at der i forhold til projektet var foretaget et par »hensigtsmæssige forandringer« for at lette adgangen til loftet. Brandtaksationen fra den 31. oktober samme år supplerer synsberetningen med oplysning om, at huset har tegltag, og at værelserne er »gibside«, d.v.s. at de har pudset loft, samt at der er bageovn og to skorsten.¹

Ud over det nye beboelseshus omfattede præstegården i 1851 fire ældre bygninger, bl.a. to ulige lange bindingsværkslænger, der flankerede stuehuset. Allerede ved synet i 1852 anføres de to bygninger at være »sammenflickede og farligt trængende til en hovedreparation eller total ombygning«. Forslag til nybygning blev imidlertid stillet i bero af Ministeriet på grund af præstegårdsjordens udstykning, og heller ikke istandsættelsesforslag kunne man blive enige om. Overvejelserne afsluttedes først tyve år senere, da bygningerne brændte.

Ved synet i 1872 beskrives de nye udbygninger, der blev opført på brandtomterne. De to længer, der flankerede stuehuset, blev nu lige lange og brede, og

Plan af overetage

Plan af underetage

Vejen præstegård. SMS skitseopm. 1983 - suppleret med Hans Henrik Engqvists skitseopmåling fra 1954, Fredningsstyrelsen. Målestok 1:250.

begge var grundmurede og spåntækte. Nordvest for »våningshuset« var opført et grundmuret og teglhængt hus, og endelig opførtes et grundmuret og spåntækt hus »vestligst«. Efter mere end tyve års forløb var den ønskede fornyelse af præstegårdens bygninger endelig gennemført og havde resulteret i et bygningsanlæg, der med sin hovedfløj og sine sidelænger fremtrådte symmetrisk.

Det to-etages beboelseshus svarer i sin hoveddisposition til bl.a. Kolding Rådhus fra 1840: Øverste etage er hovedetage, og dens status fremgår umiddelbart af, at højden her er en alen større end i underetagen. Det strengt symmetriske hus er iøvrigt inddelt i et midterparti med tre vinduesfag og to smallere sidepartier med hver eet. Inddelingen markeres på husets havefacade af fire pilastre, medens gårdsiden er glat bortset fra det omløbende etagebånd. Pilastrene har baser, der hviler på postamenter i sokkelhøjde, og deres murede kapitæler bærer den trukne gesims, der i gavlene forbindes af et fladt, muret bånd.

Hoveddøren var tidligere en to-fløjet fyldingsdør med krydssprosser i overvinduet, og murhullets særprægede, øvre afslutning tyder på, at døren en tid har været skærmet af et lavt sadeltag.

Hovedtagens korspostvinduer har overrammer med een rude og underrammer med tre ruder – og disse underrammer svarer til vinduesrammerne i

To-fløjet dør i storstue.
SMS fot. 1983.

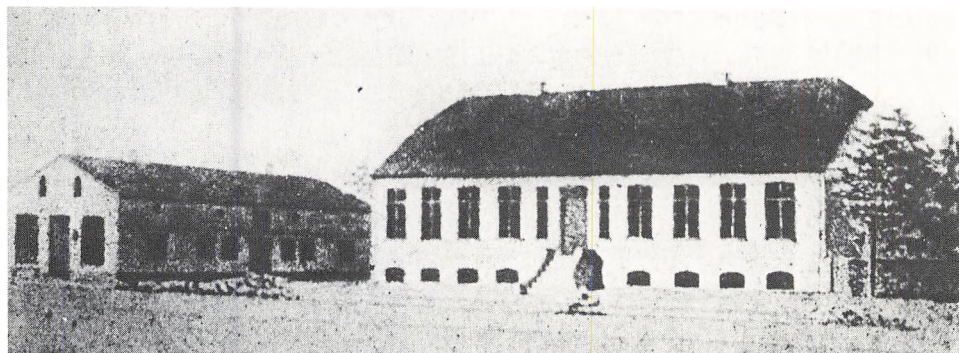
underetagen. Overgavlene under halvvalmene har luger ind til loftrummet, og lugerne har buede overvinduer med radiære sprosser.

Præstegårdens mere repræsentative rum lå selvsagt i overetagen, hvis disposition korresponderede med pilasterinddelingen. Køkkenafdelingen med kælder og mælkestue fandtes derimod i underetagen og havde dør i vestgavlen.

De i synsberetningen fra 1851 anførte »hensigtsmæssige forbedringer« med henblik på at lette adgangen til loftet – hvor præstegårdens korn blev opbevaret – ses at være udskillelse af det vestligste fag til trapperum. »Forbedringen« er en belastning såvel for køkkenet som for rummet ovenover – lige som de to rums »ekstra« vinduer.

De indvendige døre er en- og to-fløjede tre-fyldingsdøre, og de tilhørende indfatninger afsluttes af en hulkehl og har en staf på midten (se side 112). I overetagen ud mod gårdspladsen er der desuden bevaret et brystningspanel af brede, lodrette brædder.

Vejen præstegårds stuehus tilskrives Holden Hansen af Ivar Bentsen, og herudover af en af præstegårdens senere beboere, sognepræst J. C. Richter.⁷ Sidebygningerne har dog undergået en række ændringer, der vanskeliggør sammenligning med de andre huse, der tilskrives Holden Hansen.⁸

Brørup Apotek. O. 1867. Efter tegning af apoteker N. V. B. Park i E. Dam og A. Schæffer: De danske Apotekers Historie, 1933.

BRØRUP APOTEK

Matr. nr. 3^c

Nedrevet

Efter en række overvejelser med hensyn til den mest hensigtsmæssige placering af et apotek på Holstedegnen besluttede man sig for Brørup, og den 19. december 1848 blev den første bevilling udstedt til cand. pharm. J. O. Hübertz. Apoteket blev i første omgang indrettet i lejede lokaler, men o. 1851 opførte Hübertz en ny apoteksejendom.⁹

Brandforsikringsprotokollen oplyser, at ejendommen i 1866 omfattede et 14-fags stuehus mod syd og to 10-fags sidebygninger mod hhv. øst og vest. Alle bygningerne var grundmurede, og stuehusets tag var dækket med tagpap, medens sidebygningerne – der rummede stald og lade – var stråtagte. Samme år blev der vest for stuehuset opført en 9-fags sidebygning til Hübertz's købmandshandel.¹

En nogenlunde samtidig tegning viser apoteket med den nyopførte sidebygning, og man må på baggrund af denne gengivelse antage, at de to ens sidebygninger har ligget bag stuehuset.

Tegningen viser et hus, der er opført over en høj kælder. Facaden er strengt symmetrisk, og i dens midte sidder en hoveddør, som flankeres af to »halve« vinduesfag. På begge sider af indgangspartiet er der fire vinduer, og den gengivne facade afspejler dermed ikke husets konstruktive fagdeling. Murhullerne er fladbuede som i Holden Hansens eget hus, »Østerholm« fra 1853 og alle hans senere huse. Længen med »handelsstedet« har også symmetriske facader, men er trempelbygget – til forskel fra Holden Hansens huse.

Brørup Apotek er tilskrevet Holden Hansen af Ivar Bentsen i 1912.

Petersborggaard. Ældre foto (o. 1925?). Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune.

PETERSBOROGAARD

Matr. nr. 8^a, St. Andst By

Koldingvej 33, Andst

Fredet

Brandtaksationen fra 1852 omtaler stuehuset som den sjette af gårdens bygninger og beskriver det som 25 fag langt og 16 alen dybt, grundmuret, teglhængt og med en gennemgående »kvist« på 5 fag.¹

Brandtaksationen fra 1853 beskriver samtlige bygninger, d.v.s ud over stuehuset de to »fløjhuse«, der begge er 8 fag lange, 11½ alen dybe og af samme materialer som stuehuset. I det nordre »fløjhus« er der bryggers, mælkekammer og kamre, medens det søndre er bagehus.

Over for stuehuset ligger avlsgårdens »vestre hus«, der er 26 fag langt lige som det nordre, hvorimod det søndre er på 27 fag. Alle tre bygninger er dog 11½ alen dybe. Vestligst i gården er der desuden en 13-fags lade, der er 14 alen dyb. Alle avlsbygningerne er grundmurede og stråttækte.

I 1859 forsikres desuden et 10-fags hus af tilsvarende materialer, beliggende 4¾ alen fra det nordre »fløjhus« og vinkelret på dette.

Gården omfatter således en hovedbygning med sidefløje samt en avlsgård og er i det hele taget Holden Hansens største og måske bedste.

Både hovedbygning og sidefløje er opført på en høj sokkel, hvis overkant svarer til gulvniveau'et inde i husene – en overensstemmelse der herudover kun forekommer i de største af Holden Hansens huse. Hovedbygningens gennemgående »kvist« springer frem fra begge facader som midtrisalit og prydes af to pilastre. Såvel den høje sokkel som risalitmotivet og pilastrene kan skyldes inspiration fra Dorotheasminde – lige som de portaler, der indfatter hoved- og

havedør. Alle pilastrene udgår fra postamenter i sokkelhøjde, og de høje pilastre har (haft) udskårne, joniske kapitæler. Facaderne afsluttes iøvrigt under taget af en profileret gesims, der i gavlene forbindes af et fladt, muret bånd. Overgavlene afsluttes under halvvalmene af enklere gesims, og under nordgavlens gesims findes desuden en tunget cementfrise, hvis motiv ca. tyve år senere blev anvendt på Holden Hansens eget hus i Gødsvang.

Hoveddøren var indtil for få år siden den oprindelige, en to-fløjet fyldingsdør med fem ens fyldinger i hver fløj og med overvindue. En tilsvarende dør er endnu i behold i havesiden, men her er de tre øverste fyldinger i hver fløj på et tidspunkt blevet erstattet af et par ruder. De to overvinduers svungne sprosser er variationer af det samme motiv – og andre variationer findes i hhv. Det gule Hus og på Stenbrogaard.

Vinduerne i underetagen er korspostvinduer med tre ruder i underrammerne og een rude i overrammerne. Flere af disse vinduer er oprindelige og kendelige på det postprofil, der er anvendt i samtlige, bevarede Holden-Hansen-vinduer (se side 106). Derimod mangler de buede vinduer i risalitternes gavltrekanter den for Holden Hansens karakteristiske indfatning og opsporsning.

Det har ikke været muligt at få lov til at gennemgå huset, men heldigvis foreligger der en opmåling af indretningen, og i forbindelse med optagelse af tre fotografier af indvendige døre kunne det konstateres, at rumdelingen midt i huset korresponderer med de to risalitter, og at der i husets sydlige del har været en storstue og formentlig også et par (gæste)kamre.

De indvendige døre er en- og to-fløjede tre-fyldingsdøre. De Louis Seize prægede indfatninger i storstuen anvendes vistnok ikke senere, hvorimod de hulkehlafsluttede, klassicistiske er Holden Hansens mest benyttede.

Sidebygningerne – de såkaldte »fløjhuse« – er symmetriske som selve stuehuset, men med enklere detaillering. Avlsbygningerne er derimod enten ombyggede eller helt fornyede.

Petersborggaard er tilskrevet Peder Holden Hansen af Ivar Bentsen i 1912. Bentsen oplyser, at gården er ombygget og sigter måske til stuehusets skifertag.

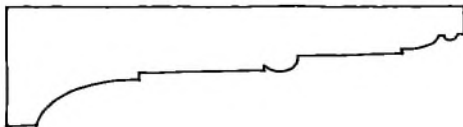
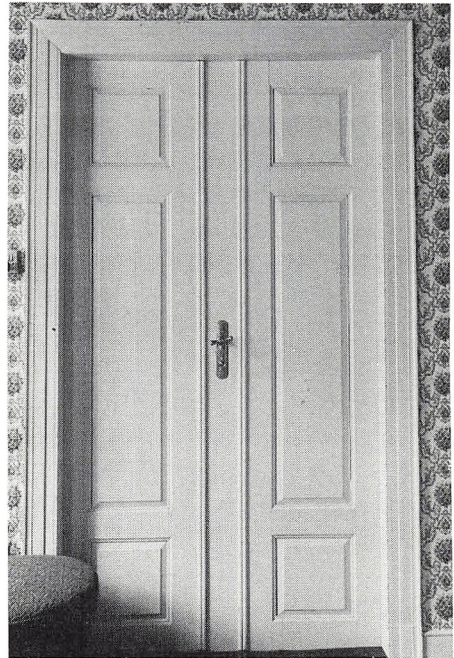
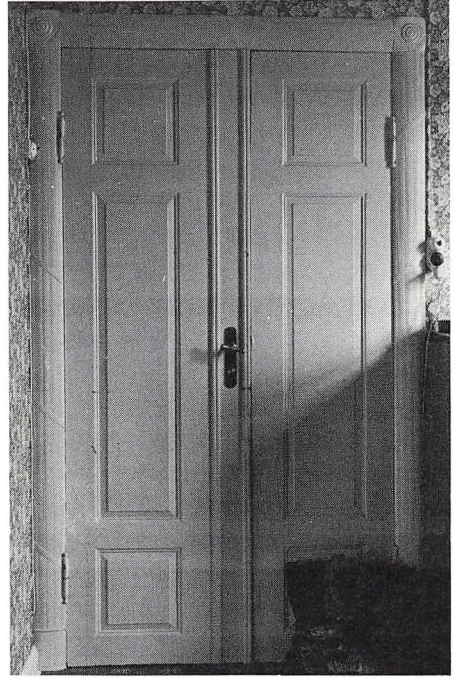
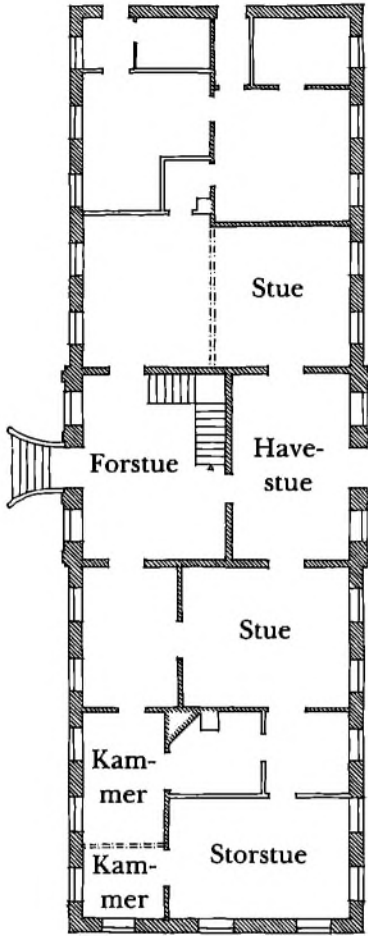
Petersborggaard. Efter opmåling udført af elever fra Kolding tekniske skole, 1973. Plan Målestok 1:250.

Petersborggaard. To-fløjet dør i tidl. storstue med Louis Seize prægede dørindfatninger. SMS fot. 1983.

Dørindfatning med Louis Seize karakter. SMS 1983. Gengivet i halv størrelse.

Petersborggaard. Modsatte side af samme dør med klassicistiske dørindfatninger. SMS fot. 1983. Bemærk de oprindelige dørgreb og -skilte af messing.

Klassicistisk dørindfatning. SMS 1983. Gengivet i halv størrelse.

Skovlyst. Ældre foto hos ejer.

SKOVLYST

Matr. nr. 39^a

Folding Kirkevej 17, Brørup

At dømme efter ankrene på Skovlysts facade er stuehuset opført i 1853, men det er ikke lykkedes at finde en brandtaksation af det nye hus før 1856. Af den fremgår, at stuehuset »i nord« er 20 fag/ 37½ alen langt og 16¼ alen dybt med en gennemgående »kvist« på 4 fag og med kælder under hele huset. Af avlsbygningerne er »det vestre hus« 14 fag langt og »det østre hus« 20 fag. Begge er 18 alen dybe og lige som stuehuset grundmurede og med tag af »asphaltfilt«, d.v.s. tagpap. Herudover er der et »hus på marken, sydvest gården, i øster og vester« samt en 4-fags tilbygning.¹

Fotografiet viser Skovlysts bygninger, som de fremtrådte, indtil en større ombygning bragte dem i overensstemmelse med Bedre Byggeskiks idealer. Stuehusets tag var endnu papdækket, og taghældningen så lav, at rygningen lå i niveau med »kvistens«, og endelig var der til begge gavle føjet lave, pavillonagtige tilbygninger.

Facaderne er symmetriske, og døre og vinduer sidder i fladbuede murhuller, hvis skrå false – som i havesiden tilmed var profilerede – er ukendte i Holden Hansens huse. De oprindelige vinduers overkarme og overramstykker fulgte murhullernes flade bue – en udformning der i Holden Hansens huse først kendes fra de allerseneste – og profileringen i de få, resterende af disse vinduer er desuden helt forskellig fra Holden Hansens.

Skovlyst er i Trap Danmark tilskrevet bygmester Holden Hansen, men som det ses, er der ikke holdepunkter for en sådan tilskrivning.

Østerholm. Ældre foto i Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune.

ØSTERHOLM

Matr. nr. 7^a af Nyby
Læborgvej 52, Bække
Nedrevet

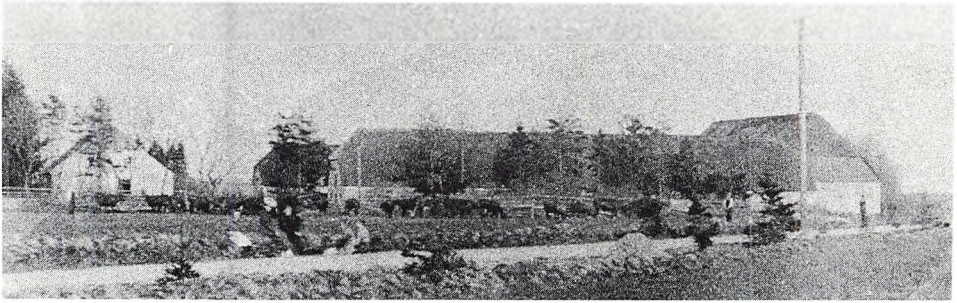
Holden Hansens far købte Østerholm i februar 1836 og overdrog den til sønnen i december 1839. Først af brandtaksationen fra den 16. december 1853 fremgår det imidlertid, at der er bygget nyt stuehus. Det lå »i sønder« og var 9½ fag langt og 11¼ alen dybt, grundmuret og stråtækt. Huset takseredes »så vidt fuldført«, d.v.s., at det endnu ikke var helt færdigt. De tre avlsbygninger var helt eller delvist af bindingsværk og blev takseret meget lavt.¹

Taksationen fra den 17. september 1857 oplyser, at udbygningerne i de foregående tre år havde undergået både ombygning og udvidelse,¹⁰ og at dømme efter beskrivelsen må de fire bygninger omkring gårdspladsen have været bygget sammen – men med passage mellem stuehuset og den østre længe, som var tre fag kortere end den vestre.

På fotografiet ses stuehusets midterplacerede indgangsparti at have haft en buet fronton – en for Holden Hansen usædvanlig udformning. Hoveddøren ser derimod ud til at have været den sædvanlige, to-fløjede med pyramidefyldinger og overvindue, og den flankeredes af pilastre med murede kapitæler, der bar den afbrudte gesims. Lige som hoveddøren sad vinduerne i fladbuede murhuller, der her ses for første gang. Overkarmene var dog vandrette, og det buede mellemrum op til det murede stiks underside – spejlet – ser ud til at have været udmuret og kalket.

Husets indretning er ukendt, men selve facadeskemaet svarer til Gaardens.

Tilskrivningen er i dette tilfælde indlysende, og måske er det derfor, at Ivar Bentsen slet ikke nævner Østerholm.

Skødebjerggaard. Ældre foto i Lokalhistorisk Arkiv for Vorbasse Kommune.

SKØDEBJERGGAARD

Matr. nr. 1^a af Fitting
Hejnsvigvej 5, Vorbasse

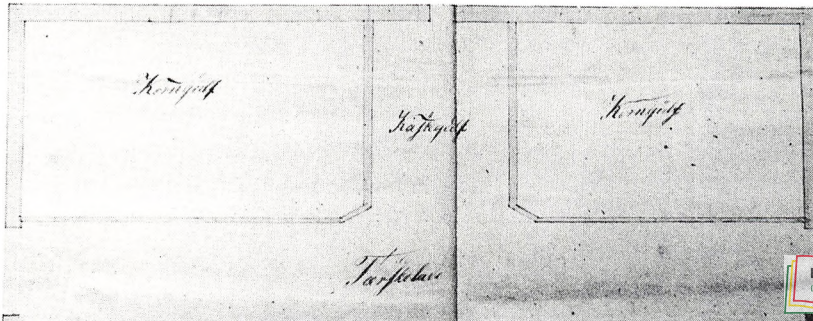
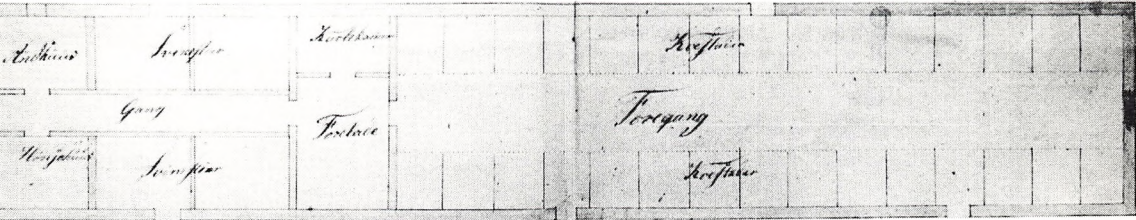
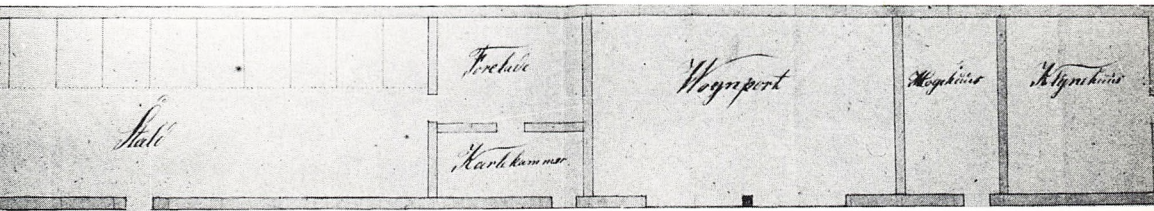
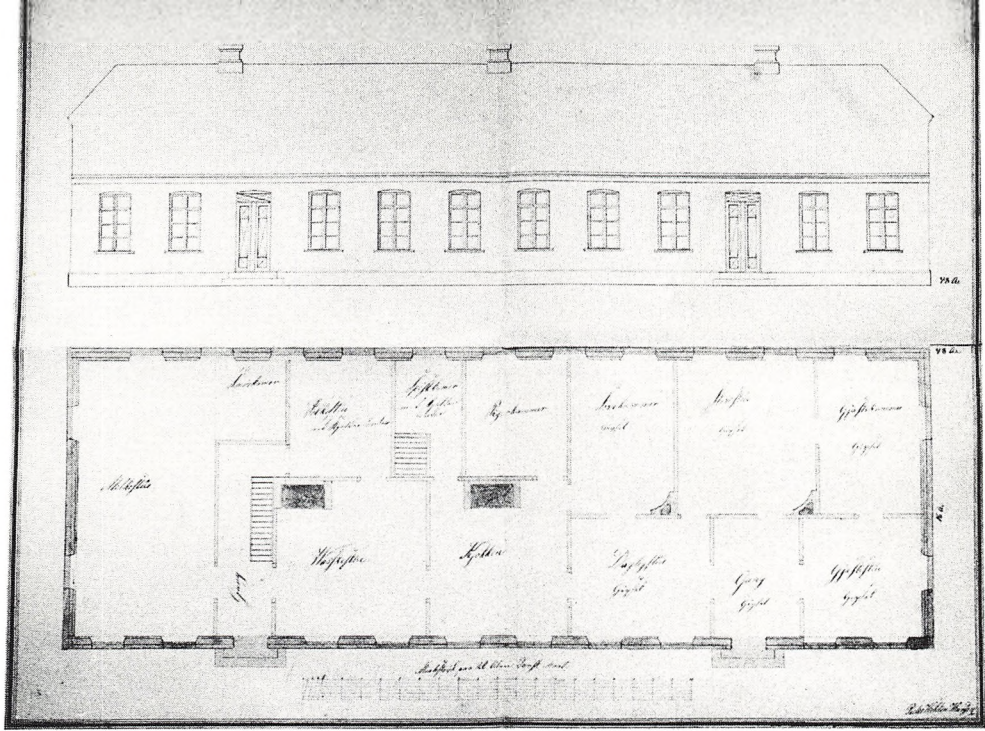
Skødebjerggaard ejedes i perioden 1847-74 af grev Moltke-Huitfeldt til Glorup og blev i dette tidsrum drevet frem som mønsterbrug.¹ Få år efter erhvervelsen gik man i gang med en fornyelse af gårdens bygninger, og brandtaksationen af 26. august 1852 beskriver to nye længer: »Det søndre hus«, 16 fag langt og 18 alen dybt af grundmur med stråtag var lade, og »det østre hus«, 23 fag langt og 11½ alen dybt af samme materialer var stald. Stuehuset og »det vestre hus« var derimod »uforandrede«.

Året efter blev det nye »vestre hus« takseret. Det var 24 fag langt og 11¼ alen dybt, af grundmur med stråtag og indrettet til stald, lade og vognport m.v.

I 1854 stod stuehuset færdigt og blev takseret som »stuehus i nord«, 24 fag langt og 15¼ alen dybt »af grundmur med fyre overtømmer og tegltag, indrettet til beboelse med loft, vinduer, døre, fjellegulve, 3 skorstene og 2 kældre«. Samtidig omtakserede man det gamle stuehus, »som skal nedbrækkes til næste forår«, og som i forsikringsprotokollen er anført nedrevet den 25. februar 1855.

De fritliggende avlsbygninger var placeret på traditionel vis med laden beliggende over for stuehuset, flankeret af de to sidebygninger – lige som bl.a. Gaardens. (Se side 100).

Skødebjerggaard har siden undergået en række ombygninger, men det bevarede tegningsmateriale i Glorup godsarkiv viser, hvordan gården var planlagt.¹¹ Stuehuset er tre gange så langt som bredt, og det er fagdelt, så at bjælkerne er anbragt midt over hhv. murpiller og murhuller. Sydsiden har tolv murhuller, nordsiden derimod kun elleve, og der er foretaget en forskydning, så at der over for et murhul i den ene side er en murpille i den anden. Gårdsiden har været disponeret med to symmetrisk anbragte indgangsdøre lige som Tof-

tegaard, Dyrgaard og Det gule Hus, men der har hverken været pilastre eller anden dekoration. Som på Petersborggaard er stuehuset opført på en sokkel, hvis overkant svarer til gulvniveauet inde i huset, så at der har ført korte trapper op til dørene. De oprindelige yderdøre var anbragt i murhuller, der havde samme bredde som vinduernes, og de ser ud til at have været to-fløjede fyldingsdøre med den opdeling, der ellers kendes fra Holden Hansens indvendige fløjdøre. Dens overvinduer havde diagonalkrydsende sprosser lige som Gaarden, Petersborggaards »fløjhuse« og Lille Skovgaard. Vinduerne var korspostvinduer med een rude i overrammerne og tre ruder af samme størrelse i underrammerne, d.v.s. med samme opdeling som i bl.a. Petersborggaard og Vejen Præstegaard(s hovedetage). Skødberggaards vinduer var anbragt i murhuller med fladbuede stik over – lige som i Holden Hansens eget hus fra 1853 og i alle de efterfølgende – og var forsynet med de sædvanlige, murede sålbænke.

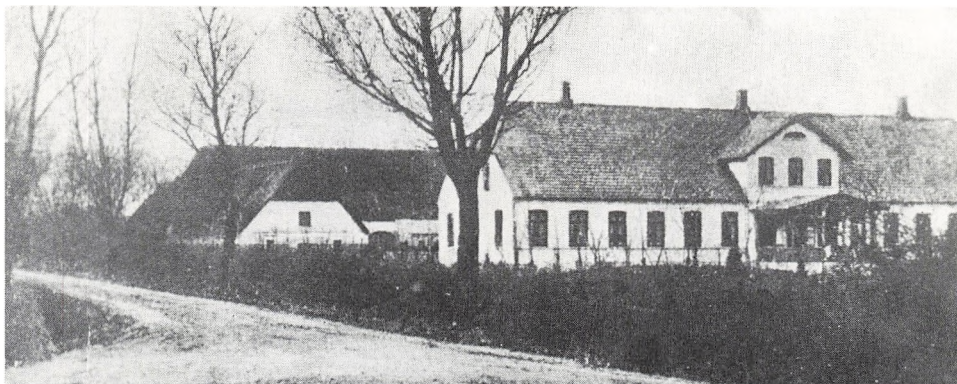
Selv om stuehuset fremtrådte som ramme om en større bolig, omfattede beboelseslejligheden for den inspektør eller forvalter, der forestod driften, faktisk kun et par stuer og et soveværelse. Halvdelen af huset optoges nemlig af køkken m.v. samt af en mælkestue, hvis størrelse tyder på egentlig mejeridrift. Af beboelsen i husets anden halvdel var rummene bag østgavlen hhv. gæstestue og gæstekammer, som vel især har været tiltænkt godsfunktionærer på inspektion. Der var således tale om en temmelig utraditionel stuehusindretning, og man må håbe, at det er derfor, at overensstemmelsen mellem plan og facader er så dårlig som tilfældet er – med tværskillevægge, der lander midt i vinduerne.

I husets beboelsesafdeling er der bevaret en række en-fløjede døre med den karakteristiske tre-fyldingsopdeling (se side 112) og med hulkehlaflsluttede dørindfatninger svarende til dem, der findes i Holden Hansens øvrige huse.

Også avlsbygningerne har haft symmetriske facader, ja, de to sidelænger har næsten spejlet hinandens modstående facader – med vestlængens porte som eneste undtagelse. Det er bemærkelsesværdigt, at der ikke er tegnet opstalter af avlsbygningerne, og at plantegningerne af sidelængerne end ikke har fået vinduesplaceringen markeret.

Plantegningen af laden har dog fået vinduerne tegnet ind, men som de bevarede vinduer viser, er her også tale om en usædvanligt fin udformning med buet overstykke (se side 106), hvis opdeling og snitværk leder tanken hen på de store vinduer i Gæstgiver Thomsens aftægtsbolig. Under det faste, buede overstykke sidder en seks-rudet vinduesramme og under den en luge.

Skødberggaard er tilskrevet Holden Hansen af Ivar Bentsen i 1912, og her er ingen tvivl mulig, idet de hidtil ukendte tegninger og overslag bærer vor bygmesters underskrift.

Carlsminde. Ældre foto (postkort). Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune.

CARLSMINDE

Matr. nr. 9^a m.fl. af St. Andst

Nedrevet

Carlsminde er opkaldt efter ejeren, Carl Sørensen, der fra begyndelsen af 1840erne og frem til 1856 fornyede gårdens bygninger.¹ Der blev opført en 21-fags lade mod vest, flankeret af to sidelænger på hhv. 26 og 28 fag, som tilsyneladende har været fritliggende. Af brandtaksationen fra den 18. oktober 1854 fremgår det, at et nyt stuehus var under opførelse, da det takseres »så vidt fuldført«. Det lå østligst i gården, »i sønder og nord« og var 29 fag langt og 16 alen dybt, samt grundmuret og stråttækt lige som avlsbygningerne. Ved brandtaksationen, den 21. oktober 1855 var huset færdigt »med loft, vinduer, døre, fjællegulve, gipsede værelser, 3 skorsten og et kælderrum«.

Stuehuset var opført på en sokkel, hvis overkant svarede til gulvniveau'et inde i huset, lige som på bl.a. Petersborggaard og Skødebjerggaard, og havesidens midterparti var trukket en halv sten frem fra facaden som risalit. Dens overbygning må dog have været af nyere dato (lige som cementstens-udhængs-taget), idet brandtaksationen ikke omtaler nogen »kvist«.

Vinduerne ser ud til at have haft samme udformning som i det jævngamle stuehus på Skødebjerggaard, men som noget nyt var havesidens sålbænke gennemgående lige som siden på bl.a. Gjerndrupholm og Lille Skovgaard. Selv om Carlsminde er nedrevet, er et par af stuehusets fløjdøre bevaret – i Skodborghus Kro.¹² Dørene har den sædvanlige tre-fyldingsopdeling (se side 39) og den karakteristiske, hulkehlafluttede udformning af indfatningerne, som desuden – for første gang – prydes af det pålagte, støbte ornament, der også kendes fra Surhavegaard (se side 112), Toftager og fra Holden Hansens hus i Gødsvang.

Carlsminde er tilskrevet Holden Hansen af Ivar Bentsen i 1912.

Askov Nedergaard. Ældre foto (før Ivar Bentsens ombygning i 1915). Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune.

ASKOV NEDERGAARD

Matr. nr. 6^a m.fl.

Vejenvej 10, Askov

Fredet

Brandtaksationen fra den 7. november 1854 beskriver gårdens nyopførte stuehus »i nord, i øster og vester« som 15 fag langt og 14½ alen dybt, grundmuret og stråtækt.¹

I 1857 beskrives det nye »søndre hus«, laden, der havde samme mål, og af forsikringsprotokollen fremgår, at gården herudover omfattede et par sidelængere. Også avlsbygningerne var grundmurede og stråtækte.

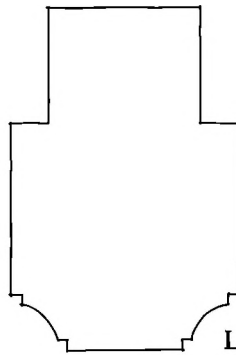
Et kort fra 1875 over Askov by viser, at P. Jørgensens gård – i lighed med byens øvrige – var et regulært anlæg med fritliggende stuehus over for de sammenbyggede avslængere.

På det gamle foto ses, at vinduerne i stuehusets haveside er anbragt i tre grupper, og at der end ikke inden for den enkelte gruppe ser ud til at have været nogen ensartet pillebredde. Dette forhold udelukker i sig selv, at Holden Hansen kan have været husets bygmester, men heller ikke gesimsudformningen kendes fra hans stuehuse.

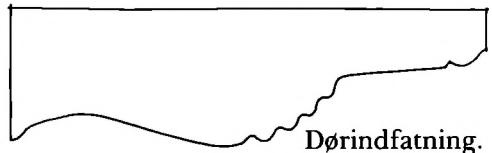
Inde i huset kan man stadig spore hovedtrækkene i den plandisposition, der er så karakteristisk for tiden omkring midten af 1800-årene, og såvel vinduer

Kort over Askov By 1875 hos Askov Nedergaards ejer.

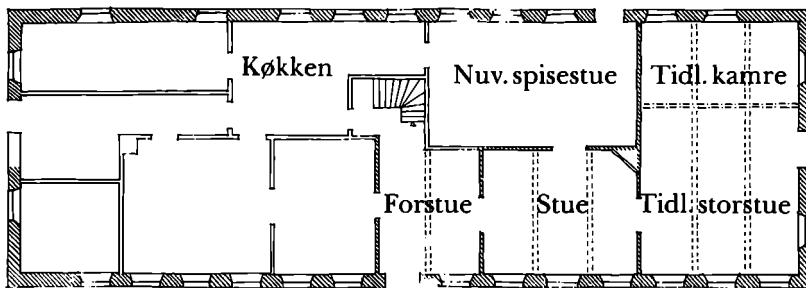

Lodpost i vindue.

Dørindfatning.

Askov Nedergaard. Snedkerarbejder. SMS 1983. Gengivet i halv størrelse.

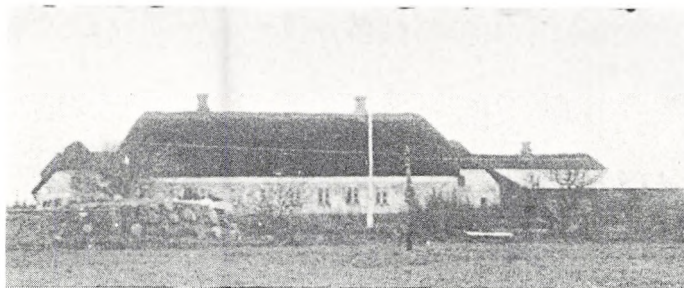

Askov Nedergaard. SMS skitseopm. 1983. Plan. Målestok 1:250.

som døre har tidstypiske udformninger. Vinduernes og dørindfatningernes profilering dokumenterer imidlertid, at huset ikke er et af Holden Hansens – og bekræfter dermed vurderingen af dets ydre.

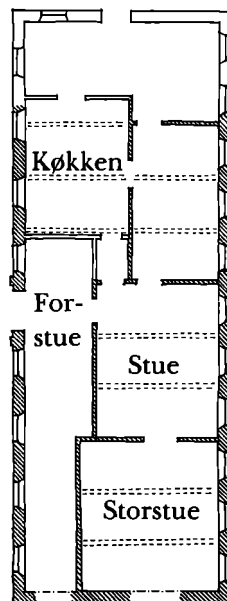
P. S.

Gården blev ombygget i 1915 af Ivar Bentsen og blev ved denne lejlighed bl.a. forsynet med sin gennemgående 5-fags facadekvist. Lystryk i ejerens besiddelse viser imidlertid, at Bentsen også udarbejdede forslag til en mere harmonisk 3-fags kvist. Herudover blev sidelængerne fornyet, og en ny længe opført i fortsættelse af den vestre, hvorimod laden blot fik nyt tag.

Johannehøj. Ældre foto hos ejer.

SMS skitseopm. 1983.
Plan. Målestok 1:250.

JOHANNEHØJ

Matr. nr. 1^a

Asbogaardsvej 2, Bække

Stuehuset er fra 1855, hvor brandtaksationsprotokollen nævner, at et stuehus er opført »i sønder og nord«. Huset oplyses at være 11 fag langt og 11¼ alen dybt samt grundmuret og stråttækt. Sammen med stuehuset nævnes en vestlænge på 19 fag og en nordlænge på 11, og gården vides at have omfattet yderligere fire bygninger.¹

Som bygningerne fremtræder på de gamle fotografier, er der tale om et helt regulært anlæg, og udvidelsen vinkelret på en af sidelængerne kendes fra bl.a. Petersborggaard, Den gule Gaard, Gjerndrupholm, Toftager og Bækkegaard.

Begge stuehusets facader har været symmetriske, og fagdelingen afspejler sig i havesiden, der har vindue i hvert af de 11 fag. Gårdsidens færre vinduer er derimod forskudt, så at bjælkerne her lander skævt på piller og over murhuller. Gårdsiden har et midterplaceret indgangsparti, der flankeres af pilastre og krones af en lav trekantfronton. Havesiden har derimod aldrig haft dør. Frontonvinduet med den karakteristiske indfatning er bevaret – bortset fra indfatningens underste led, der må være gået tabt ved en ændring af hoveddørens murhul. Selve frontonvinduet svarer – bortset fra et par defekter – til en række bevarede frontonvinduer i andre Holden Hansen-huse, og det gør også det bevarede overvindue fra den udskiftede hoveddør.

Stuehusets indretning har i tidens løb undergået forskellige ændringer, men endnu ses den oprindelige storstue såvel som stuen nord for denne. Forstuens oprindelige udstrækning er ukendt lige som køkkenets, og de to nordligste fag

Kirkegården (Birkely). Ældre foto i Lokallhistorisk Arkiv for Vejle Kommune.

er fornyede efter at være skredet sammen i forbindelse med udgravning til en kælder.

Der er bevaret en række af de sædvanlige tre-fyldingsdøre med hulkehlafluttede indfatninger, der – sammen med de påviste ligheder med andre af Holden Hansens huse – sandsynliggør, at også Johannehøjs stuehus er opført af ham.

KIRKEGAARDEN (BIRKELY)

Matr. nr. 14

Gården lå på hjørnet af Nørregade og Baungaardsvej i Vejle Nedrevet

Gården skal være købt fra Estrup i 1798¹ og blev i 1834 erhvervet af skolelærer og kirkesanger Søren Jessen, som i 1850'erne lod de ældre bygninger afløse af nye.

I 1855 takseredes således det nye, »østre hus«, stuehuset, der var 11 fag langt og 14¼ alen dybt, grundmuret og stråttækt.

Stuehusets hovedfacade er disponeret som Holsted Kros, men flere forhold tyder på, at bygningen ikke er opført af Holden Hansen: Dels de smalle vinduespiller og de yderligt anbragte pilastre – samt overvinduetts rudeopdeling, der fremgår af et ældre nærbillede af stuehuset.¹³

Højgaard. Ældre foto. Nationalmuseet.

Højgaard. Ældre foto i Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune.

HØJGAARD

Matr. nr. 6^a af Gamst

Rugholmvej 16, Gamst

Enslydende taksationer fra hhv. 1842 og 1856 beskriver de tre bygninger på Højgaard: Mod nord lå et 14-fags stuehus, der var $11\frac{3}{4}$ alen dybt. Mod øst lå en 15-fags stald og mod vest en 16-fags lade. Alle bygningerne var grundmurrede og stråttækte.¹

Gjerndrupholm. Ældre foto (postkort) hos ejer.

Det er formentlig dette stuehus, der ses på fotografierne af gården. Det nederste og ældste viser, hvordan man har søgt at leve op til tidens arkitektoniske krav ved at udforme den frie del af stuehusets gårdside nogenlunde symmetrisk – og ved at udstyre den med en trekantfronton.

På det øverste fotografi lider den tilstræbte virkning dog under, at den gamle østlænges afløser er trukket tilbage – og begge billeder bidrager til at sætte Holden Hansens arkitektoniske niveau og ambitioner i relief.

GJERNDRUPHOLM

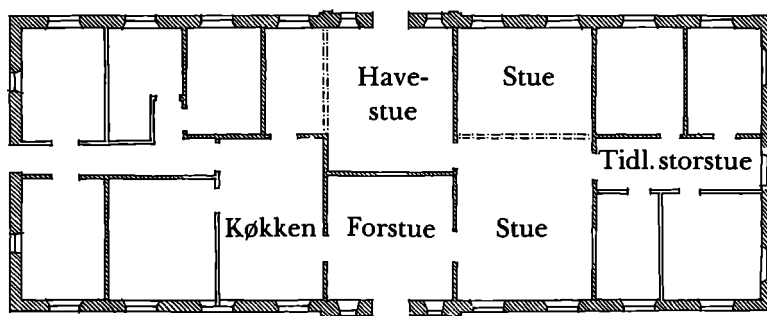
Matr. nr. 1^a m.fl. af Gjerndrup
Surhavevej 28, V. Gerndrup

Gjerndrupholm hørte tidligere under herregården Estrup og menes at være solgt til fri ejendom i 1799.¹

Gunder Marie Tonnesen, enke efter Anders Tonnesen i Hjarup, fornyede

Gjerndrupholm. Knud Millech fot. Kunstakademiets Billedsamling.

Gjerndrupholm. SMS skitseopm. 1983. Plan. Målestok 1:250.
(Se rekonstruktionsforslag side 111.)

mellem 1847 og 1857 alle gårdens bygninger. I første omgang opførtes laden »sønden gården«. Den var 16 fag lang og 17¼ alen dyb. I 1854 stod »det østre hus« færdigt. Det var 19 fag langt, 15½ alen dybt og indrettet til stald m.v. Brandtaksationen af 17. november 1856 vedrører »det nordre hus«, stuehuset, som endnu ikke var færdigt. Det var 21 fag langt og 15½ alen dybt og var udstyret med »gipsede værelser«, 3 skorsten og en bageovn. I 1857 var fornyelsen gennemført, og brandtaksationen af 10. juli omfatter nu også det nye, »vestre hus«, der var 17 fag langt, 12 alen dybt og indrettet til stald. Alle bygningerne var grundmurede og stråttækte, og at dømme efter ældre fotografier var de fritliggende.

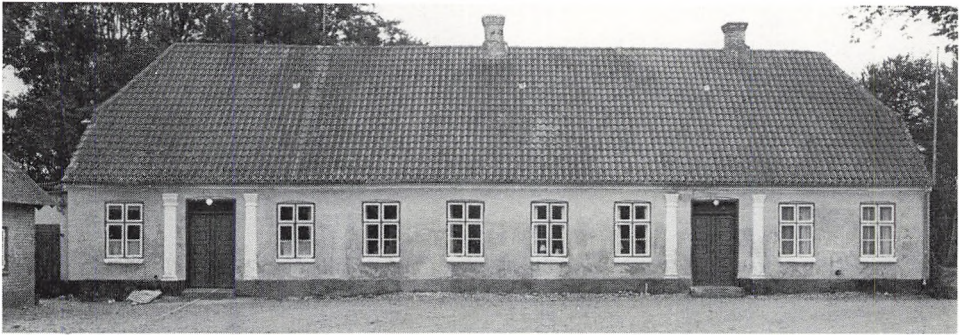
Stuehusets symmetriske facader er identiske, men følger ikke fagdelingen. Det gør til gengæld rumdelingen – i det mindste i beboelsesafdelingen, hvor dens struktur stadig kan aflæses. Her som på bl.a. Petersborggaard har facadernes midtparti risalitkarakter og korresponderer med de bagvedliggende rum. Risalitterne krones af trekantfrontoner, der bæres af to pilastre med postamenter i sokkelhøjde, murede baser og kapitæler, og frontonvinduerne har den karakteristiske, halvelliptiske form og profilerede indfatning. Hoveddøren har været en to-fløjet fyldingsdør med overvindue, men dens opdeling og udformning iøvrigt er ukendt. Vinduerne var korspostvinduer med een rude i overrammerne og to tilsvarende ruder i underrammerne. Risalitternes døre flankeredes dog af »halve« vinduer som på bl.a. Højbogaards og Malt Præstegaards haveside og på Stenbrogaards gårdside. Både døre og vinduer sidder i fladbuede murhuller, som over risalitternes døre prydes af de karakteristiske, volutsvungne slutsten, og vinduerne på havesiden har gennemgående sålbænke på hver side af risalitten lige som på bl.a. Carlsminde og Lille Skovgaard.

Stuehusets indretning har været klar og enkel og næsten symmetrisk. Foruden storstuen og endnu et par stuer har der været en egentlig havestue lige som på bl.a. Petersborggaard. Ud over denne stue har også storstuen haft dør, og denne sidste kan derfor have været en såkaldt »ligdør«, der kun blev benyttet ved dødsfald. Det er iøvrigt værd at lægge mærke til, at både denne dør og bagdøren i vestgavlen er anbragt en smule forskudt for midteraksen af hensyn til indretningen.

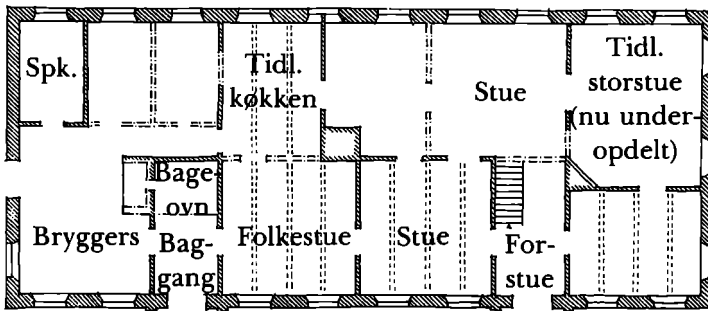
I det indre er der bevaret både en- og to-fløjede døre med tre-fyldingsopdeling og med de karakteristiske, hulkehlaflsluttede indfatninger.

Avlsbygningerne er væsentligt ombyggede, men laden har – ud over den midterplacerede adgangsport – haft agerum langs gårdsiden, og her har der tilsyneladende også været vinduer af samme udformning som i Skødebjerggaards lade.

Gjerndrupholm er tilskrevet Holden Hansen af Ivar Bentsen i 1912.

Glibstrupgaard. Gårdside. Døren til venstre sad tidligere i tredje fag fra gavlen, så at facaden var strengt symmetrisk. SMS fot. 1983.

Glibstrupgaard. SMS skitseopm. 1983. Plan. Målestok 1:250. Streg-prik-streg signatur angiver rekonstruktion, der bygger på oplysninger fra tidligere beboer.

GLIBSTRUPGAARD

Matr nr.

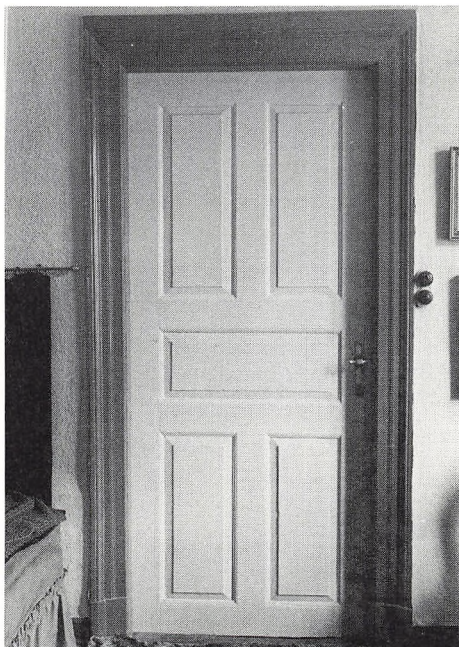
Glibstrupvej 31, Anst

At Holden Hansen havde ligemænd blandt sine kolleger fremgår af bl.a. Glibstrupgaards stuehus, der blev opført i 1856 under en fornyelse af gårdens bygninger.¹

Stuehuset er 20 fag langt og $15\frac{3}{4}$ alen bredt. Det er grundmuret og var oprindeligt stråtækt. Den konstruktive fagdeling kan aflæses i facaderne, der har murhuller i hvert andet fag, så at bjælkerne enten har vederlag midt på murpillerne eller midt over muråbningerne. Gårdsiden har haft to symmetrisk anbragte hoveddøre, medens havesiden tilsyneladende ikke har haft dør til at begynde med. Hoveddørene flankeres af pilastre med postamenter, baser og murede kapitæler, men pilastrene mangler forbindelse med hovedgesimsen. Yderdørene er to-fløjede fyldingsdøre, der tidligere havde samme opdeling som husets indvendige, to-fløjede døre. Vinduerne er korspostvinduer med

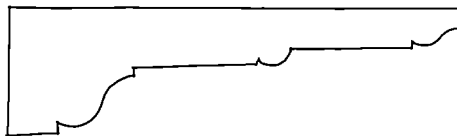

Glibstrupgaard. To-fløjet dør med tilhørende indfatning. SMS fot. 1983. De to yderdøre havde tidligere samme opdeling.

Glibstrupgaard. En-fløjet dør med tilhørende indfatning. SMS fot. 1983.

Glibstrupgaard. Dørindfatning. SMS 1983. Gengivet i halv størrelse.

een rude i overrammerne og to ruder i underammerne samt med lodposte, der er profileret som Holden Hansens. Både yderdøre og vinduer sidder i fladbuede murhuller, og mellemrummet mellem de fladbuede stik og de vandrette overkarmer er udmuret.

Der er i tidens løb foretaget en del ændringer af husets indretning, hvis hoveddisposition var tidens gængse. Selv om der hersker nogen usikkerhed med hensyn til den oprindelige rumdeling nord for hovedskillevejgen i husets midte, er det dog tydeligt, at indretningens overensstemmelse med facaderne skyldes en kvalificeret bygmester. Der er bevaret adskillige en- og to-fløjede fyldingsdøre, hvis midterfylding – i modsætning til den sædvanlige opdeling – har lavformat, medens under- og overfyldingerne har højformat. Indfatningerne afsluttes ikke af den sædvanlige hulkehl og adskiller sig iøvrigt ved at have en lille opsats på overstykket.

Det gule Hus. Knud Millech fot. Kunstakademiets billedsamling.

DET GULE HUS

Matr. nr. 11^h

Koldingvej 52, Anst

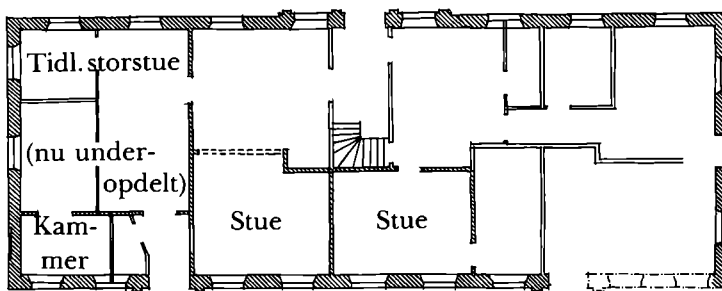
Fredet

Gården ejedes omkring midten af 1800-årene af Jochum Jensen, som – da han blev enkemand – giftede sig med enken på den væsentligt større gård, Carlsminde. Udlængerne til den lille gård blev siden brudt ned, og stuehuset blev ombygget til arbejderbolig for Carlsminde. Da Carlsminde blev udstykket o. 1920 opstod matr. nr. 11^h som selvstændigt husmandssted, hvorefter de nuværende udbygninger blev opført – efter sigende af genbrugsmaterialer fra Carlsminde.¹⁴

En brandtaksation fra 1855 beskriver det nye, 19-fags, »søndre hus«, der rummede lade og hestestald og omtaler desuden en 4-fags tilbygning til østlængen. Begge bygninger var grundmurede og stråtækte. I 1858 anføres stuehuset »udslettet« fra 11. august, og der nævnes et 20-fags stuehus »i nord«, som må være det nuværende. I 1863 afløstes den gamle bindingsværkslænge mod vest af en ny bygning, og den 10-fags østlænge blev forlænget mod syd med 7 fag - formentlig med henblik på at gøre den til vestlængens pendant. Desuden blev laden i syd udvidet fra 19 til 21 fag.¹

Selv om avlsbygningernes nøjagtige placering er ukendt, tyder brandtaksationsoplysningerne på, at man ved byggearbejderne benyttede lejligheden til at regulere længerne og få dem til at fremtræde som et anlæg, der kunne imødekomme de krav om orden og symmetri, som også stuehusets facader afspejler.

Stuehusets facader er forskellige, og ingen af dem følger bygningens fagdeling.

Det gule hus. SMS skitseopm. 1983. Plan. Målestok 1:250.
 Streg-prik-streg signatur angiver vægspor.

Gårdssiden har haft to yderdøre og har i sin disposition mindet meget om Skødebjerggaards, hvorimod den anden facade har et midterplaceret, frontonkronet indgangsparti, der springer en halv sten frem fra facaden. Frontonen, der nok er Holden Hansens mest korrekte, har en gennemgående gesims i foden og bæres af fire pilastre med postamenter i sokkelhøjde, baser og udskårne, joniske kapitæler. Tilsvarende pilastre flankerer gårdsidens døre (se side 107) og bærer hovedgesimsen, som har trukne profiler, og som i gavlene forbindes af et fladt muret bånd. En forenklet gesimsudformning er anvendt under gavlenes halvvalm, og overgavlenes skrå sider afsluttes af strømskifter. Hoveddørene er to-fløjede fyldingsdøre med fem ens pyramidefyldinger i hver fløj og med overvinduer, hvis snitværk dels er af Holden Hansens mest anvendte model, dels af den mindre anvendte, der bl.a. kendes fra Stenbrogaards gårdside. Frontonvinduet er en variation af Holden Hansens foretrukne motiv. Vinduerne er korspostvinduer med een rude i overrammerne og med to tilsvarende ruder i underrammerne, og de er udført med den karakteristiske profilering af lod- og tværpost, der er benyttet i alle de bevarede vinduer i Holden Hansens huse (se side 106). Både vinduer og døre sidder i fladbuede murhuller, og vinduerne har de sædvanlige, murede sålbænke, lige som hoveddørens murhul i det frontonkronede midterparti er forsynet med den karakteristiske, volutsvungne slutsten.

Stuehusets oprindelige indretning er sløret af den nævnte ombygning til bolig for flere landarbejderfamilier, men i vestenden kan man dog stadig skelne storstuen, og endnu i 1912 skal der have været et 3-fags rum bag nordsidens fremspringende midterparti.¹⁵ Huset rummer stadig en række en- og to-fløjede døre med den sædvanlige tre-fyldingsopdeling og med de karakteristiske, hulkehlaflsluttede indfatninger. Desuden har stuen ved siden af vestre forstue en malet dekoration på undersiden af det pudsede loft.

Det gule Hus er tilskrevet Holden Hansen af Ivar Bentsen i 1912.

SURHAVEGAARD

Matr. nr. 5^a m.fl. af Surhave
Adserbølvej 6, Brørup

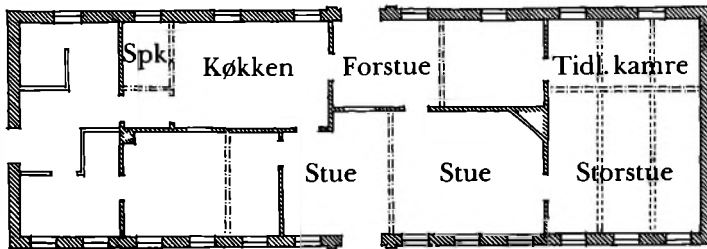
Surhavegaard skal tidligere have hørt under herregården Estrup og skal som den første af dennes fæstegårde være frikøbt o. 1760.¹

Gården blev ombygget i løbet af 1850'erne, hvor det nuværende 13-fags stuehus »i syd, øst-vest« blev opført til afløsning af et ældre, der var et fag kortere og omkring en meter smallere. I 1857 opførtes desuden en 15-fags længe mod øst til lade og aftægtsbolig. Det gamle stuehus, der var gårdens nordlænge, blev dog liggende sammen med en 20-fags stald- og ladebygning mod vest, men disse to bygninger brændte i 1871. Ved genopførelsen blev det tilsyneladende tilstræbt at gøre avlsbygningerne til et symmetrisk anlæg: I stedet for den 12-fags nordlænge opførtes en ny, der var på 22 fag, og som derfor kunne »fange« begge sidebygningerne. Den nye længe blev da også sammenbygget med østlængen fra 1857, som samtidig blev gjort 17 fag lang, og den nye vestlænge blev ligeledes på 17 fag.

Begge stuehusets facader har været symmetriske, og fagdelingen afspejler sig i havesiden, der har dør i midterfaget og vindue i hvert af de øvrige. Gårdsidens færre vinduer har derimod været forskudt, så at kun hvert andet vindue sidder »i fag«. Også gårdsiden har dør i midterfaget, og begge døre flankeres af pilastre med postamenter og baser, men medens gårdsidens pilastre har udskårne, joniske kapitæler, er havesidens murede og af samme udformning som Gjerndrupholms. I begge langsider er gesimsen afbrudt imellem pilastrene, hvilket må tages som udtryk for, at der har været fronton over begge indgangspartier. Hoveddørenes fladbuede murhuller afsluttes et par skifter over vinduernes og har begge den karakteristiske, volutsvungne slutten, der kendes fra de fleste af Holden Hansens stuehuse. Huset har haft endnu to døre, dels den sædvanlige bryggersdør i den ene gavl, og dels en »ligdør«, der nu er tilmuret, i den anden gavl, ud for storstuen.

Husets oprindelige indretning lader sig i store træk stadig aflæse: I husets østlige halvdel findes de mere repræsentative rum med storstuen yderst mod gavlen – og tidligere med tilstødende kamre på hovedskillevæggens modsatte side – og i husets vestlige halvdel køkken, bryggers, folkestue og spisekammer. I stuerne er der bevaret en række oprindelige tre-fyldingsdøre med tilhørende, hulkelafsluttede indfatninger, og indfatningerne i storstuen prydes desuden af de små, støbte ornamentter, der også er anvendt på de bevarede indfatninger fra Carlsmindes stuehus, på Toftager og under gesimsen på Holden Hansens eget hus i Gødsvang (se side 112).

Surhavegaard er tilskrevet Holden Hansen af Ivar Bentsen i 1912.

Surhavegaard. SMS skitseopm. 1983. Plan. Målestok 1:250.
Streg-prik-streg signatur angiver vægspor.

NIELSBYGAARD

Nielsbygaardsvej, Føvling

Fællestrækkene i Peder Holden Hansens detaillering tydeliggøres, når de ses på baggrund af hans kollegers udgave af de samme motiver.

På Nielsbygaard har den ukendte bygmester flottet sig med trekantfrontoner over begge gårdsidens indgangspartier. Frontonerne er dog både kortere og højere end Holden Hansens, ligesom frontonvinduernes form, indfatning og ornamentsprosser adskiller sig klart fra hans – rent bortset fra at indgangspartiernes beskedne fremspring tyder på en vis ubeslutsomhed. Pilastrene, der bærer den afbrudte hovedgesims, virker i egentligste forstand underdimensionerede i forhold til de drabelige granitkapitæler – hvis udformning med ejerparrets initialer og bygningens (eller indgangspartiets) opførelsesår dog er et morsomt påhit. Hoveddørene er af samme type som Holden Hansens, men mangler overvindue – og det forekommer ikke velovervejet, at deres murhuller afsluttes i et lavere niveau end vinduernes.

Nielsbygaard. Ældre foto. Nationalmuseet.

Bækkegaard. Ældre foto (postkort). Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune.

BÆKKEGAARD

Matr. nr. 5

Søndergade 28^a, Bække

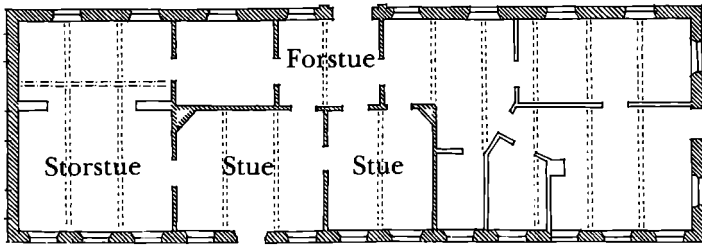
Matr. nr. 5 var den jord, der ved matrikuleringen o. 1820 hørte til kroen. Midt i 1800-årene blev kroen frasolgt, og jorden blev lagt til en ny gård, Bækkegaard, der blev opført uden for byen.¹

Der er ikke fundet brandtaksationer, som daterer gården, men i forsikringsprotokollen fra 1859 optræder et 13-fags »stuehus i ø og v«, en nordlænge på 21 fag og en østlænge på 17 fag. Fra 1861 desuden en vestlænge på 18 fag og fra 1865 yderligere en 6-fags tilbygning til østlængen. Alle bygningerne var grundmurede og stråtakte.

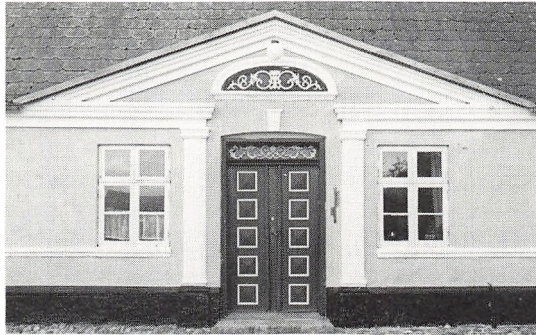
Fotografiet viser, at der har været tale om et regulært anlæg med fritliggende stuehus og sammenbyggede avslængere, fra hvis gennemgående lade sidebygningerne udgik – samt at den 6-fags »ekstra« bygning har været placeret som på bl.a. Petersborggaard og Johannehøj.

Begge stuehusets facader er symmetriske, og fagdelingen kan aflæses i have-siden, der har haft vindue i hvert af de 13 fag. Gårdsidens færre vinduer er derimod forskudt, så at kun hvert andet sidder »i fag«, medens de øvrige er anbragt midt under en bjælke – præcis som det er tilfældet på Surhavegaard.

Gårdsidens midterplacerede dør flankeres af pilastre, der bærer den afbrudte hovedgesims – hvis leddeling svarer til Holden Hansens mest benyttede – og

Bækkegaard. SMS skitseopm. 1983. Plan. Målestok 1:250.
Streg-prik-streg signatur angiver vægspor.

de tre midterfag krones af en lav trekantfronton. Frontonvinduet form og indfatning svarer til Holden Hansens, hvorimod dets snitværk tydeligt afviger fra bygmesterens sædvanlige gengivelse af dette motiv.

Hoveddøren sidder i et fladbuet murhul, der afsluttes et par skifter højere end vinduernes, og som prydes af en volutsvunget slutsten. Døren er to-fløjet og har fem pyramidefyldninger i hver fløj, og snitværket i dens overvindue svarer – i modsætning til frontonvinduet – til Holden Hansens gængse udformning. Vinduerne har siddet i fladbuede murhuller, således som de stadig gør det i haveside og vestgavl, og de har hver sin murede sålbænk undtagen i gårdsiden, hvor sålbænken er gennemgående. Ingen af de oprindelige vinduer er dog i behold.

Huset er disponeret med stuer i den vestlige halvdel og med køkken, brygers og folkestue i den østlige, der har dør midt i gavlen. Yderst bag vestgavlen er der spor af den oprindeligeorstue og af kamrene på hovedskillevæggen modsatte side. De to stuer bag havesiden, såvel som forstuen og kammeret vest for denne, er tilsyneladende uændrede, hvorimod der er lavet om på køkkenet og rummene syd for dette. Stuerne har døre med den sædvanlige opdeling i tre fyldinger og med de karakteristiske, hulkehlaflsluttede indfatninger.

Ivar Bentsen nævner ikke Bækkegaard blandt de bygninger, som han tilskriver Holden Hansen, men de mange fællestræk sandsynliggør en tilskrivning.

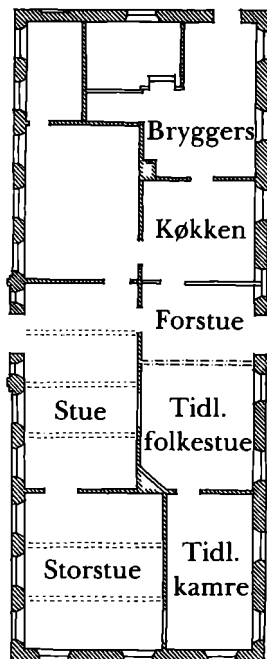

Højbogaard. Ældre foto hos ejer.

Højbogaard. SMS skitseopm. 1983 Med rekonstrueret haveside. Plan. Målestok 1:250.
 Streg-prik-streg signatur angiver tidl. skillevæg.

HØJBOGAARD

Matr. nr. 1 og 5 af V. Gerndrup
 Surhavevej 33, V. Gerndrup

Gården blev ombygget i slutningen af 1850'erne af den daværende ejer, Søren Christen Sørensen. I taksationsprotokollen, der går frem til 1857, nævnes på en af de sidste sider et stuehus og en nordlænge i forbindelse med denne gård – i begge tilfælde dog uden yderligere specifikationer. Herudover omfattede gården en 16-fags længe mod øst og en 13-fags stald mod syd samt et 3-fags bagehus syd for gården. I forsikringsprotokollen optræder i 1858 en 10-fags bygning til beboelse, stald og lade vest for gården, og i 1860 omtales for første gang det nuværende 12-fags »stuehus i vest«, der var grundmuret og stråttækt. I 1865 desuden en 13-fags »n-længe«.¹

De gamle fotografier viser, at der har været tale om et traditionelt og symmetrisk anlæg med et fritliggende stuehus og sammenbyggede avlslænger med en gennemgående lade, hvorfra de to sidebygninger udgik.

Stuehusets fagdeling kan aflæses i havesiden, der har vindue i hvert fag omkring det midterplacerede indgangsparti, der oprindeligt spændte over to fag. Gårdsidens færre vinduer er derimod forskudt, så at kun hvert andet sidder »i fag«. Havesidens indgangsparti var trukket en halv sten frem fra facaden og kronedes af en lav trekantfronton. Herudover prydedes det af to pilastre, som »bar« frontonens gennemgående gesims, og det mindede med sin dør, der var flankeret af »halve« vinduer, om indgangspartiet på bl.a. Gjærndrupholm. Gårdsidens indgangsparti bryder derimod ikke facadeplanet, og

Højbogaard. Ældre foto hos ejer.

her er trekantfrontonens gesims afbrudt og blev – indtil kapitælerne gik tabt – båret af pilastrene, der flankerer døren, således som det er tilfældet i de jævngamle stuehuse på bl.a. Johannehøj, Bækkegaard og Toftager. Selv om begge typer af indgangspartier kendes fra andre af Holden Hansens huse, er det første gang de benyttes i samme bygning, men det sker siden på både Toftager og Stenbrogaard.

Det buede frontonvindue har den for Holden Hansen så karakteristiske, trukne indfatning, og selve vinduets snitværk er af den type, der kendes fra de fleste af bygmesterens huse.

Gårdsidens oprindelige, to-fløjede hoveddør med fem ens pyramidefyldinger i hver fløj er bevaret såvel som det udskårne overvindue, hvis motiv er bygmesterens foretrukne. Den nuværende dør i gårdsidens yderfag bryder den i øvrigt gennemførte symmetri, men er da også flyttet hertil fra gavlen og har afløst et vindue. De oprindelige vinduer var korspostvinduer med to-rudede underrammer, men alle vinduer er fornyede, efter at man i begyndelsen af 1900-årene gjorde vindueshullerne en halv sten højere end oprindeligt. Havesidens vinduer har hver sin sålbænk, men gårdsidens har en gennemgående som på bl.a. Bækkegaard og Carlsminde.

Trods ombygninger kan den oprindelige indretnings hovedtræk stadig skelnes. Bag havesiden med de mange vinduer ligger stuerne, hvoraf dog kun den tidligere storstue i hjørnet ved sydgavlen har bevaret sin oprindelige størrelse. På den anden side af hovedskillevæggen – ud mod gården – lå bryggers, køkken, forstue og folkestue samt de sædvanlige kamre ud for storstuen. En enkelt tre-fyldingsdør af samme type som Holden Hansens øvrige er bevaret.

Højbogaard er – under navnet Søtofts Enkes Gaard – tilskrevet Holden Hansen af Ivar Bentsen i 1912.

Haugaardslund. SMS fot. 1983.

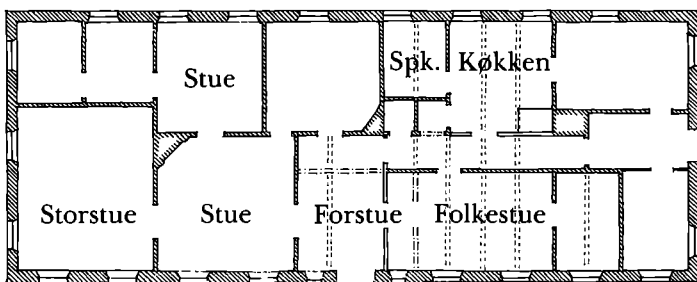
HAUGAARDSLUND

Matr. nr. 11^a

Rugholmvej 19, Gamst

I 1856 fik Christen Thru Rasmussen skøde på gården. Den brændte imidlertid den 20. september 1858, så at både det 11-fags stuehus mod øst, den vestre længe på 19 fag og den nordre længe på 14 fag betegnes som »ganske afbrændte« i den taksation, der blev afholdt den følgende dag. Selv om forsikringssummen rakte til opførelse af nye bygninger, gik ejendommen på auktion og blev erhvervet af Hans P. Lauridsen, der lod de nye bygninger opføre. To år efter branden, i september 1860, blev de nye bygninger takseret, og gården omfattede nu et 19-fags grundmuret og teglhængt stuehus mod nord og to grundmurede og stråttækte sidelænger på hver 16 fag.¹⁶ I stedet for at opføre bygningerne på deres gamle plads havde man altså benyttet lejligheden til at bytte om på dem og opnå et symmetrisk anlæg.

Symmetrien blev også gennemført i stuehuset. Det er fagdelt, så at den midterplacerede dør i gårdsiden sidder i et ekstra bredt fag, medens de øvrige bjælkefag – der er smallere end sædvanligt – har vederlag midt på murpillerne og midt over vindueshullerne. I havesiden – der ikke har dør – er vinduerne forskudt, idet den midterste murpille er bredere end pillerne mellem vin-

Haugaardslund. SMS skitseopm. 1983. Plan. Målestok 1:250.
 Streg-prik-streg signatur angiver tidl. skillevæg.

duerne iøvrigt, og yderpillerne er endnu bredere. Forskydningen medfører, at bjælkerne her lander yderst på pillerne.

Gårdsidens pilasterprydede indgangsparti er trukket en kvart sten frem fra facaden og må oprindeligt have været kronet af en lav trekantfronton. Den er dog for længst væk lige som pilastrenes udskårne kapitæler. Gesims og overgavle svarer til Holden Hansens – med undtagelse af den sent ommurede overgavl mod vest. Hoveddøren er fornyet, men dens bevarede overvindue svarer nøje til Holden Hansens foretrukne udformning. Alle vinduer – bortset fra overgavlens – er til gengæld oprindelige, og deres poste og rammer er profileret som Holden Hansens vinduer (se side 106), medens karmene har karnisprofil. Som en undtagelse fra regelen har vinduerne ikke sålbænke.

Husets indretning er velbevaret. Vestligst i den egentlige beboelsesafdeling ligger storstuen, og på hovedskillevæggens modsatte side de sædvanlige to små kamre. Også de øvrige stuer er uændrede. Et usædvanligt træk er den lille mellemgang, der har været indskudt mellem forstuen og rummet bagved, som vel har været soveværelse. Til gengæld er den nuværende gang mellem køkken og folkestue af nyere dato, idet køkkenet tidligere skal være gået ud til hovedskillevæggen bag folkestuen.

I stuerne er der bevaret både en- og to-fløjede døre med den sædvanlige opdeling i tre fyldinger og med de karakteristiske, hulkehlaflsluttede indfatninger (se side 112).

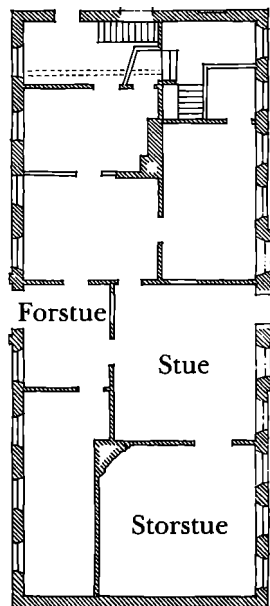
Ingen har hidtil sat Haugaardslund i forbindelse med bygmester Holden Hansen, men de mange fælles detaljer – og gårdsidens disponering, der minder om Gjerndrupholms – tyder på en vis forbindelse. Bl.a. fordi Holden Hansen som »Amtstaxationsmand« er medunderskriver på taksationen af de nyopførte bygninger, har han dog næppe selv forestået opførelsen af Haugaardslund, men kan have øvet en mere indirekte indflydelse – f.ex. via en tidligere svend.

Toftager. Gårdsidens indgangsparti. Ældre foto. Kunstakademiets Billedsamling.

TOFTAGER

Matr. nr. 2^a m.fl. af Gerndrup
 Surhavevej 24, V. Gerndrup
 Fredet

SMS skitseopm. 1979.
 Plan. Målestok 1:250.

Af forsikringsprotokollen for Malt Herred 1858-70 fremgår, at det 11 fag lange »stuehus i øst« eksisterede o. 1860. Udbygningernes opførelsestidspunkt er heller ikke præciseret, men o. 1870 havde gården sammenbyggede avslænger, hvis to 13-fags sidebygninger udgik fra en 19 fag lang lade mod vest.¹

Begge stuehusets facader er symmetriske omkring en hoveddør, der indgår i et 3-fags midterparti, som krones af en lav trekantfronton. Havesidens midterparti er trukket en halv sten frem fra facaden og prydes af to pilastre, der undtagelsesvis er anbragt på de midterste murpiller, hvor de bærer den gennemgående gesims. Gårdsidens midterparti bryder derimod ikke facadeplanet, og svarer med sine pilastre der bærer den afbrudte gesims – til gårdsidemidterpartierne på bl.a. Johannehøj, Bækkegaard, Surhavegaard og Højbogaard. Den oprindelige, to-fløjede hoveddør med ens pyramidefyldinger ses på ældre fotografier, hvoraf det også fremgår, at dørens overvindue var af Holden Hansens hyppigst anvendte model – lige som frontonvinduet. Havesidens dørhul er væsentligt smallere som følge af en sen ændring, men de oprindelige false kan stadig spores og dokumenterer, at døren her har været af samme bredde som gårdsidens – og over begge dørhuller ses den karakteristiske, vultsvungne slutsten.

Toftager. Haveside. SMS fot. 1985.

Alle vinduer er fornyede, men de ses på ældre fotografier at have været korspostvinduer med to-rudede underrammer. Enkelte af de oprindelige vinduer er dog genanvendt i hønsehuset nord for stuehuset, og de er udført med den for Holden Hansen karakteristiske profilering af poste og karme.

Den langsgående hovedskillevæg muliggør forskellig vinduesfordeling i de to facader: Havesiden afspejler den konstruktive fagdeling, idet den har vindue i hvert fag omkring den midterplacerede dør. Det gør også gårdsidens dør og de flankerende vinduer, hvorimod de resterende vinduer, der adskilles af lige brede piller, er anbragt forskudt i forhold til bjælkefagene. Det er bemærkelsesværdigt, at havesidens fremspringende midterparti ikke korresponderer med et bagved liggende rum, og denne mangelfulde overensstemmelse mellem plandisposition og facadeudtryk frister til at antage, at den nuværende indretning skyldes ændringer af husets oprindelige rumdeling.

Trods mulige ombygninger følger indretningen de sædvanlige retningslinier med stuer bag havesidens facade med de mange vinduer. I husets ene hjørne ligger storstuen med kamre på hovedskillevæggens modsatte side. I husets modsatte ende er der køkken, bryggers og både halv- og helkælder.

Et fotografi fra 1930erne viser forstuen med to af de tre-fyldingsdøre og hulkehlafsluttede indfatninger, der er typiske for Holden Hansen. Dørene indgår i en malet vægdekoration (se side 113).

Enkelte indfatninger prydes af det lille, støbte ornament, der kendes fra Surhavegaard, fra Carlsminde og fra Holden Hansens eget hus i Gødsvang.

Toftager er – under navnet Færgegaard – tilskrevet Peder Holden Hansen af Ivar Bentsen i 1912.

Estrup Hovedgaard. Hugo Matthiessen fot. 1931. Nationalmuseet.

ESTRUP

Matr. nr. 1^a, Estrup Hovedgaard

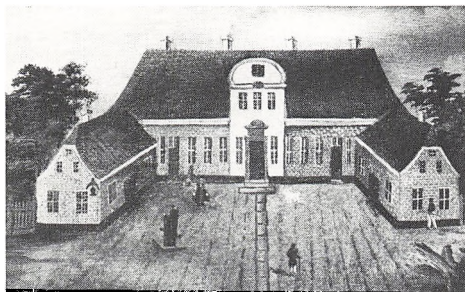
Esbjergvej 51, Malt

Fredet

Den dybe hovedbygning og de to sidefløje er opført i 1721 af Hans Bachmann.¹⁷

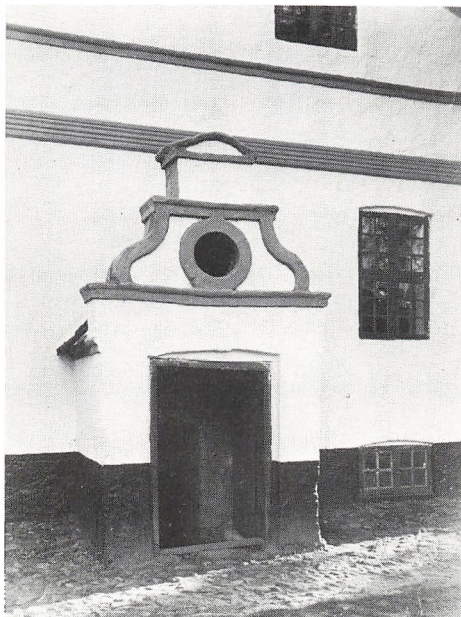
I 1860-61 gennemførtes en ombygning, hvorved sidefløjene blev afkortet til deres nuværende længde. I modsætning til de gamle, halvt afvalmede gavle, blev de nye opført som murede helgavle med renaissancekarakter: De fik vandrette afdelinger, som blev afsluttet af karnisformede gavlkamme under en lille opsats, hvis afdækningsform må være hentet fra hovedfløjens portal. Også hovedfløjens tre-fags midterparti fik renaissancegavl – og havesidens lille, fagbrede kvist med den svungne, kugleprydede gavlkam må antages at have fået denne udformning ved samme lejlighed.

»Østre fløjhus« blev indrettet til mejeri og kødkælder, og »vestre fløjhus« blev indrettet til beboelse. I kælderen under sidstnævnte blev der indrettet bryggers, og her findes en datering af byggeriet, idet ejerparret Henrik Hans Christian Lautrup og Marie Lautrups initialer er udskåret i ildstedsoverliggeren sammen med datoen 29.04.1861.

Estrup Hovedgaard. Naivistisk gengivelse af Estrup inden ombygningen i 1860-61 – sidefløjenes længde og antallet af vinduer i deres modstående sider er dog langt fra korrekt. Maleri på Estrup.

Estrup Hovedgaard. Kældernedgang på vestre sidefløjs gavl. Hans Henrik Engqvist fot. Nationalmuseet.

Selv om en del ældre vinduer kunne genanvendes ved ombygningen, måtte der også udføres nye. De gentager de ældre vinduers korspostopdeling og har tilsvarende, smårude rammer, men profileringen af poste og rammer svarer nøje til den, der kendes fra Holden Hansens vinduer (se side 106).

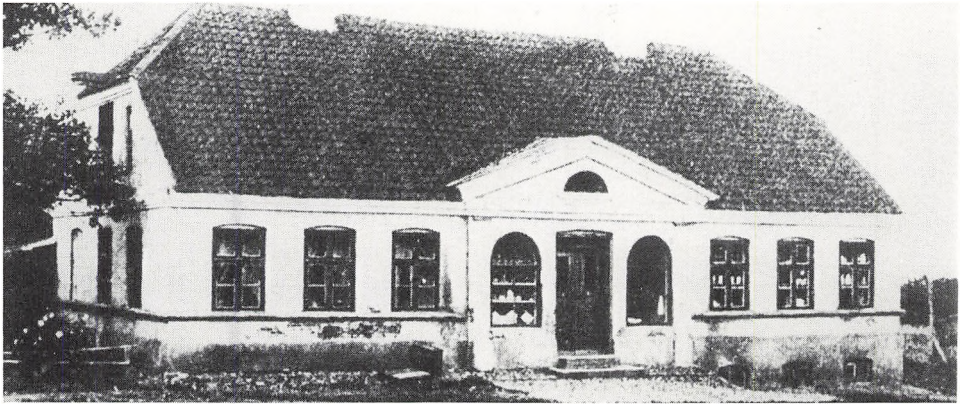
Fladbuede stik, som dem der er anvendt over sidefløjenes vinduer, ses desuden over de tre (udskiftede) vinduer i hovedfløjens midterparti samt over hoveddøren i hovedfløjens vestgavl.

Denne hoveddør er en to-fløjet fyldingsdør med overvindue, og ornament-sprosserne i overvinduet viser Holden Hansens hyppigst anvendte motiv, medens dørfløjenes udskæringer har paralleller – omend i mindre målestok – i Holden Hansens eget hus i Gødsvang (se side 109).

I vestre sidefløj er der tidstypiske tre-fyldingsdøre, og her – såvel som et par steder i hovedfløjen – er Holden Hansens to karakteristiske, hulkehlaflsluttede dørindfatninger anvendt.

– Og der kan på denne baggrund ikke herske tvivl om, at Holden Hansen har stået for de i 1860-61 gennemførte arbejder på hovedbygningen.

Ved brandforsikringen efter byggeriets afslutning medtoges imidlertid ikke blot de to syv-fags »fløjhuse«, men også fire avlsbygninger, og det kan derfor ikke udelukkes, at Holden Hansen også har stået for byggearbejder i avls-gården.¹⁸

Windings købmandshandel. Ældre foto i Søren Alkærsg: Vejen Sogn, 1936.

WINDINGS KØBMANDSHANDEL

Matr. nr. 39

Borgergade 1, Vejen

Nedrevet

Ifølge Holsted Branddirektorats opmålingsprotokol blev Frands Windings »stuehus til beboelse« opmålt og forsikret 20. december 1862.¹

Huset, der var grundmuret og teglhængt, var 9 fag/ 25½ alen langt og 14¼ alen bredt. Det fremgår desuden af protokollen, at ejeren drev høkeri, samt at hans næringsbrev var udstedet 19. november samme år. I 1866 blev der tilføjet en 6-fags sidebygning i en afstand af 3¾ alen fra stuehuset. Sidebygningen, der var grundmuret og stråttækt, blev benyttet til stald og lade.

At dømme efter fotografiet har husets facade mod Borgergade afspejlet den konstruktive fagdeling. Her sprang også de tre midterste fag frem som midtrisalit under en lav trekantfronton med halvelliipseformet vindue, og ved risalittens hjørner var der murede pilastre med postamenter, baser og kapitæler, der bar hovedgesimsen.

Vinduerne, der flankerede døren, var tidstypiske, rundbuede butiksvinduer, hvis kontrast til korspostvinduerne giver associationer til Bellevue i Kolding.

Husets indretning er ukendt, men på fotografiet kan man ane udstillede varer bag såvel de to butiksvinduer som bag vinduerne til højre for risalitten.

Hverken Ivar Bentsen eller J. C. Richter har sat Windings købmandshandel i forbindelse med Holden Hansen. Det har til gengæld Søren Alkærsg i sin bog Vejen Sogn, og man må på baggrund af fotografiet medgive, at tilskrivningen er nærliggende.

Borgergade 10 Vejen. Hans Henrik Engqvist fot. 1948. Nationalmuseet.

BORGERGADE 10 VEJEN

Matr. nr. 3^a

Fredet.

Matriklen blev tilskødet sadelmager Hans Jessen Krarup i 1863, og samme år blev et grundmuret og stråttækt »stuehus til beboelse« opmålt til brandforsikring.¹

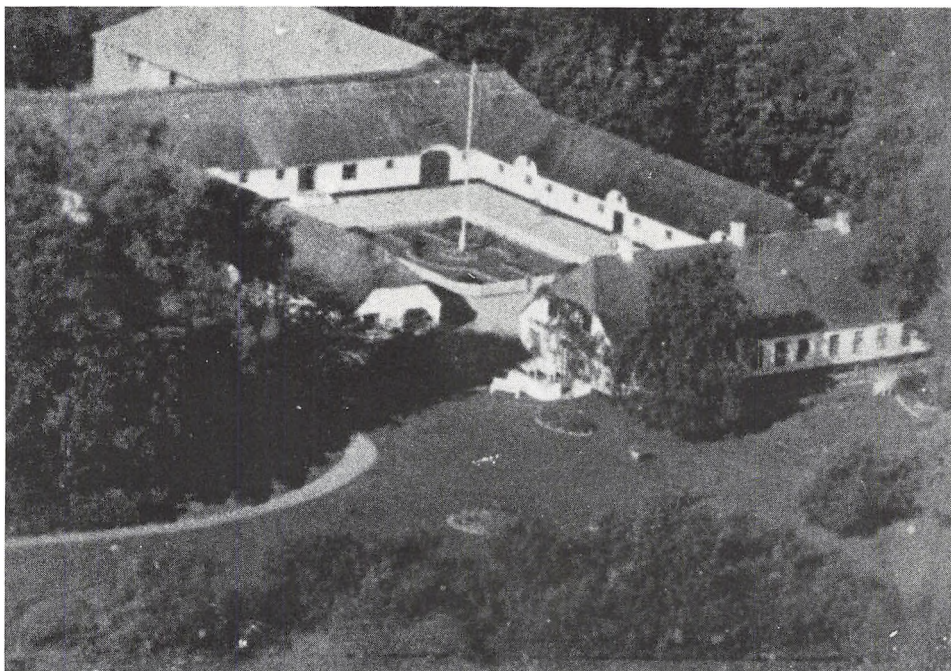
I 1870 omfattede ejendommen desuden et 3-fags »tørvehus« af bindingsværk, og i 1879 fremgår det, at beboelseshusets tag var omlagt med tegl.¹⁹

Huset er 9 fag langt og har symmetrisk gadefacade, hvis tre midterste fag krones af en lav trekantfronton med halvellipseformet vindue i trukket indfatning.

Hoveddøren i det midterste fag flankeres af pilastre, der bærer den afbrudte hovedgesims, hvis leddeling kendes fra de fleste af Holden Hansens huse.

I sine hovedtræk svarer huset således helt til Holden Hansens, og selv om hoveddørens udformning med de to bosse-fyldinger ikke kendes fra andre af bygmesterens huse – og de oprindelige vinduers udformning er ukendt – så tyder både overvinduet og det oprindelige frontonvindue på, at huset er opført af Holden Hansen, og denne vurdering bekræftes af døre og indfatninger inde i huset.

Ivar Bentsen sætter dog ikke Borgergade 10 i forbindelse med Holden Hansen, men det gør til gengæld Søren Alkærsig i sin bog om Vejen.

Lille Skovgaard. Ældre foto hos ejer.

LILLE SKOVGAARD

Matr. nr. 1ⁿ m.fl.

Esbjergvej 45, Vejen

Lille Skovgaard hørte tidligere under herregården Estrup, men skal i 1798 være blevet købt af den daværende fæster, Hans Iversen Thusbøl og siden overdraget til sønnen, Peder Hansen Thusbøl.¹

I 1851 omfattede gården et 18-fags »stuehus i sønder« – opført i bindingsværk og grundmur og tækket med strå – samt tre grundmurede og stråttækte avlsbygninger: Et »vestre hus« på 12 fag til stald og lade, et »nordre hus«, ligeledes på 12 fag, til lade og vognport samt et »østre hus« på 8 fag til lade, og herudover var der stald og port i 7 af stuehusets fag. I en vis afstand fra gården lå desuden et 5-fags bagehus af bindingsværk. I 1859 blev der opført en 6-fags aftægtsbolig øst for gården i forbindelse med sønnen, Hans Peder Pedersens overtagelse.

I midten af 1860erne blev de gamle bygninger erstattet af de nuværende, der er opført øst for den gamle gård: I 1863 opførtes således et nyt, grundmuret og stråttækt stuehus på 23 fag, og i 1865 stod de nye avlsbygninger færdige. Det

Lille Skovgaard. SMS fot. 1983.

drejede sig om en lade på 24 fag, hvorfra der udgik to staldbygninger på hver 19 fag, og det symmetriske avlsgårdsanlæg var aksefast med det fritliggende stuehus.

I begge stuehusets facader springer midterpartiet en halv sten frem fra facaden som risalit, men de frontoner, der må have kronet risalitterne, er desværre væk. Begge facader har fire vinduesfag på hver side af risalitten, men gårdsidens murpiller er bredere end havesidens. Begge risalitter har fire pilastre med baser på postamenter i sokkelhøjde, men kapitælerne mangler. Trods de manglende frontoner og kapitæler er der dog ingen tvivl om, at risalitterne oprindeligt må have fremtrådt som den på nordsiden af Det gule Hus.

Hoveddøren mod gården er fornyet, men dens bevarede overvindue er af Holden Hansens mest benyttede model. Til gengæld er nordgavlens bagdør bevaret. Det er en to-fløjet fyldingsdør med fem pyramidefyldinger i hver fløj, d.v.s. med Holden Hansens sædvanlige udformning, og overvinduet med de krydsende sprosser svarer til Gaardens og til Petersborggaards »fløjhuse«. Døren i havesidens midtrisalit er for længst afløst af et vindue, men den oprindelige døråbnings false lader sig stadig påvise og svarer til gårdsidens. I havesiden er der bevaret en række oprindelige vinduer. Det er korspostvinduer med

to-rudede underrammer, og profileringen er den, der kendes fra Holden Hansens øvrige, bevarede vinduer (se side 106).

Både vinduer og døre sidder i fladbuede murhuller med murede »spejl« over de vandrette overkarme, og alle vinduerne har murede sålbænke. På de facadepartier, der flankerer havesidens risalit, er sålbænkene dog gennemgående.

Hverken facaderne eller de bevarede, oprindelige tværskillevægge korresponderer med bjælkelagets fagdeling, og man må derfor tro, at de fleste rum også oprindeligt har haft pudsede lofter på bjælkelagets underside.

Omkring århundredeskiftet undergik stuehuset en større ombygning, hvor bl.a. skifertaget blev oplagt, og hvor midterrisalitternes frontoner må være blevet sløjfet – lige som hoveddøren for en tid blev flyttet hen i risalittens nordre vindueshul. Ved samme lejlighed blev der foretaget en række ændringer i husets indretning – bl.a. af forstuen og de to rum nord for denne, hvor der er opsat falske bjælkelofter, som efter al sandsynlighed har skullet skjule ændringernes spor i de pudsede lofter.

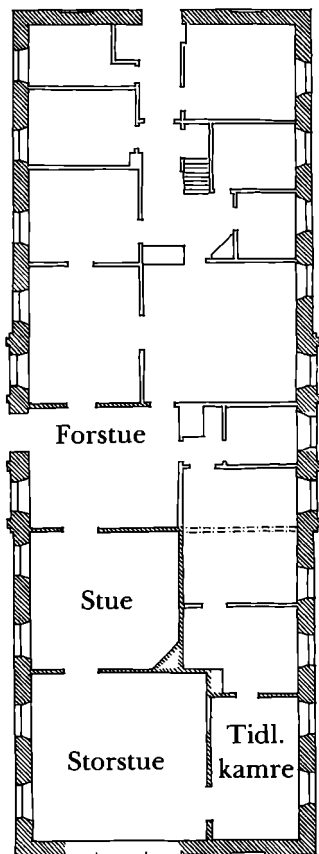
Den oprindelige indretning i denne del af huset er dog ukendt, men når det betænkes, at forstuens sydvæg tidligere fortsatte igennem huset og fangede havesidens risalit, samt at badeværelsesindretningen bag den oprindelige havedør er meget sen, så foretrækker man at gætte på, at den oprindelige indretning har korresponderet med facadernes risalitter. F.ex. med en 3-fags havestue bag havesidens risalit, lige som på Stenbrogaard, og med en 3-fags forstue bag gårdsidens.

I stuehusets sydlige del er den oprindelige indretning derimod velbevaret. Storstuen i husets sydvestlige hjørne er således uændret og har bevaret den ene af de fløjddøre, der gav adgang til kamrene på hovedskillevæggenes modsatte side. (Der er spor af den sløjfede pendant). Også stuen mellem storstuen og forstuen er uændret. I husets modsatte ende er man fra bagdøren i nordgavlen kommet ind i et stort bryggers med to vinduer mod gården, og i fortsættelse af bryggerset har der været køkken. Bag havesiden nord for midterrisalitten har der været bl.a. spisekammer, og der har været kælder fra gavl til risalit.

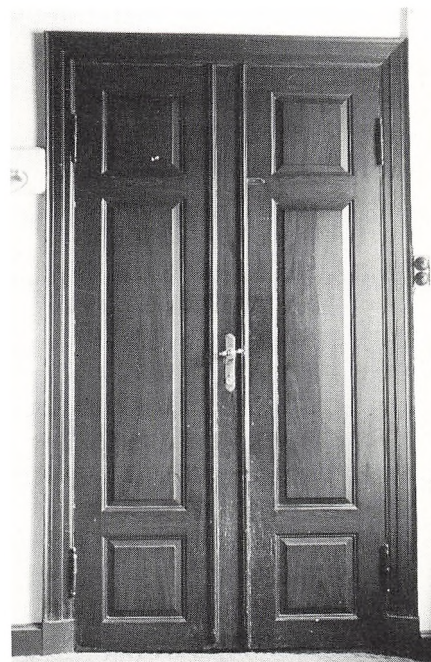
I stuerne er der bevaret en række oprindelige en- og to-fløjede fyldingsdøre med tilhørende, hulkehlafsluttede indfatninger.

Gamle fotografier viser, at avlsgården fra første færd må have fremtrådt omtrent som Damgaards – d.v.s. med to tværporte i laden, anbragt symmetrisk omkring den ladedør, der – lige som stuehusets hoved- og havedør – lå i gårdsanlæggets midterakse. I sidelængernes gårdside var der tre symmetrisk anbragte kviste med forkeluger, hvorunder dørene var anbragt, og vinduerne var fladbuede støbejernsvinduer.

Lille Skovgaard er tilskrevet Holden Hansen af Ivar Bentsen i 1912.

Lille Skovgaard. SMS skitseopm. 1983.
Plan. Målestok 1:250.

To-fløjede døre med hver sin type af klassicistiske indfatninger. SMS fot. 1983.
Bemærk de oprindelige dørgreb og -silte af messing.

Gravengaard. Gårdsidens indgangsparti. SMS fot. 1983.

GRAVENGAARD

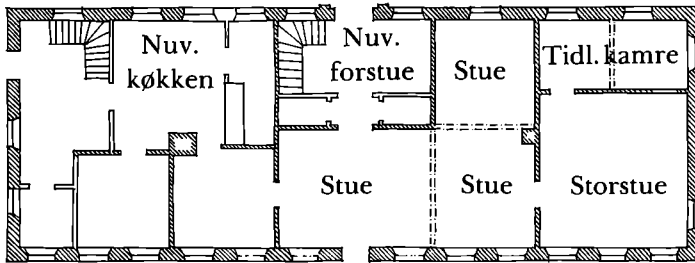
Matr. nr. 8^a af Surhave
Hovedvejen 44, Brørup

Brandforsikringsprotokollen for perioden 1858-70 nævner først et stuehus af bindingsværk og grundmur – samt en 14-fags østlænge og en 16-fags nordlænge, der begge var grundmurede og stråttækte. I 1859 nævnes desuden en 15-fags vestlænge og en 4-fags tilbygning til nordlængen.¹

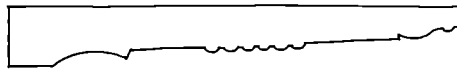
I 1865 nævnes et 13-fags grundmuret og stråttækt stuehus mod syd, og opmålingsprotokollens angivelser fra 1867 dokumenterer, at det drejer sig om den eksisterende bygning. Opmålingsprotokollens bygningsoversigt omfatter desuden en vandmølle ved Holsted Å.

Stuehusets facader har været symmetriske, og i gårdsiden udgør indgangsdøren sammen med vinduerne i nabofagene et 3-fags midterparti, der krones af en lav trekantfronton.

Facaderne afsluttes under taget af en muret gesims, hvis leddeling svarer til Holden Hansen hyppigst anvendte. Gesimsen er afbrudt over hoveddøren, men de frie gesimsender bæres ikke af de to pilastre, der flankerer døren – og både pilastrenes baser og kapitæler forekommer grovere i udførelsen end Hol-

Gravengaard. SMS skitseopm. 1983. Plan. Målestok 1:250.
Streg-prik-streg signatur angiver vægspor.

Gravengaard. Dørindfatning. SMS 1983.
Gengivet i halv størrelse.

den Hansens. For frontonvinduet og den to-fløjede fyldingshoveddør gælder ligeledes, at de kun har hovedtræk fælles med de tilsvarende elementer i Holden Hansens huse.

Også Gravengaards stuehus er opdelt af en hovedskillevæg, der muliggør, at de to facader kan fremtræde med hver sin vinduestakt. Havesiden har haft vindue i hvert bjælkefag, så at vinduesplaceringen har afspejlet den konstruktive fagdelling. Gårdsidens færre vinduer har derimod været forskudt, idet de har været adskilt af ens murpiller. (I forbindelse med isætningen af de nuværende, sene vinduer har man dog forsynet køkkenet med et ekstra vindue og flyttet dets oprindelige murhul, så at gårdsidens symmetri er brudt vest for hoveddøren).

Den oprindelige indretning er bevaret i vid udstrækning. I husets SØ-hjørne ligger således storstuen, og på den modsatte side af hovedskillevæggen er der spor af to små kamre. Midt i huset er der stuer, og i husets vestende er der køkken og bryggers m.v. En sen regulering af husets forstue er iøvrigt foretaget under forbillidlig hensyntagen til den stramme plan. I stuerne er der oprindelige, tidstypiske tre-fyldingsdøre med tilhørende indfatninger, der kan minde om de tidlige, riflede og hulkehlaflsluttede indfatninger i Damgaard.

Selv om detaillerne viser, at Gravengaard ikke kan være opført af bygmester Holden Hansen, må de mange fælles træk tages som udtryk for, at bygmesteren alligevel har haft en vis indflydelse på stuehusets udformning – enten ved at have leveret forbillederne eller projektet.

Mosegaard. Halvor Zangenberg fot. 1932. Nationalmuseet.

MOSEGAARD

Matr. nr. 34^a Ladelundvej 98, Malt

Nedrevet

I brandforsikringsprotokollen for Malt Herred figurerer Mosegaard i 1865 med et grundmuret og stråtækt stuehus samt en vinkelbygget hestestald på i alt 14 fag, og det er formentlig dette stuehus, der – efter en senere frilægning – ses på ovenstående foto.

Også her er frontonmotivet benyttet – oven i købet i dobbelt udgave som på Nielsbygaard. Frontonerne, den tilstræbte balancesymmetri samt de to-fløjede hoveddøre med pyramidefyldinger og overvinduer er udtryk for, at den ukendte bygmester har forsøgt sig med de samme, tidstypiske arkitekturdetaljer, som Holden Hansen benyttede i sine huse.

I Mosegaards stuehus bærer resultatet dog præg af, at man ikke helt har kunnet administrere disse virkemidler. Dels er afstanden mellem de to indgangspartier blevet alt for kort, og dels er hoveddørenes møde med gesimsen blevet noget brutalt, idet overvinduerne simpelt hen skærer sig op igennem gesimsen.

Hvor behændigt problemet med at indpasse en forholdsvis høj dør i en lav facade kunne løses, fremgår af en ombygning, som Holden Hansen forestod efter at være flyttet til Gødsvang (se side 98). Her er den afbrudte gesims korrekt afsluttet og »bæres« af pilastre, så at det, der i Mosegaard virker som et uløst problem, fremtræder som en arkitektonisk gevinst i stuehuset i Gødsvang.

Vejen skole. Ældre foto i Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune.

VEJEN SKOLE

Matr. nr. 2^a

Frederik VII's Gade, Vejen

I oktober 1863 lod sogneforstanderskabet Holden Hansen udarbejde tegning og overslag til en ny skolebygning i Vejen. Bygningen skulle lægges »i nord og syd, for enden af den gamle bygning, hvoraf nedbrydes så meget som er fornødent for at skaffe plads til den nye bygning. Hvad der bliver stående af den gamle bygning, bliver at anvende til køkken, spisekammer, pigekammer og udhus«. ²⁰

I marts 1865 antog man Holden Hansens forslag – en 11-fags skolebygning med bjælker på 13 alen og et 8-fags udhus med bjælker på 10 alen – med den bemærkning, at der skulle foretages nogle ændringer i husets indretning.

I november samme år bestemtes det ikke desto mindre, at den nye skolebygning kun skulle være på 10 fag – samt bl.a. at skolebørnene og skolelærerens familie skulle have fælles indgang, og det ser ud til, at man også har valgt at genanvende en del af den gamle bygning i stedet for at opføre et nyt udhus.

Otte dag senere blev der afholdt licitation over arbejdet, som blev overdraget til Carl P. Jepsen. Den nye skolebygning stod færdig i 1866. Vejen Skole er dermed det første, kendte eksempel på, at Holden Hansen har projekteret en bygning uden selv at opføre den, men desværre lader hverken omarbejdelsens eller arbejdsdelingens indflydelse på bygningsdetalleringen sig længere afgøre.

Enemærke. SMS fot. 1983.

ENEMÆRKE

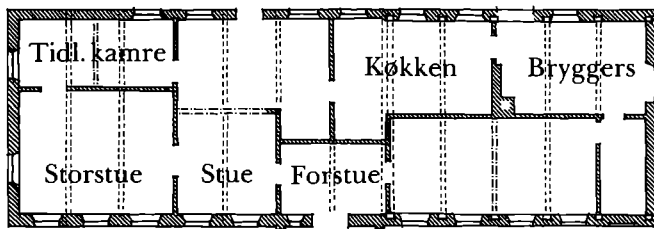
Matr. nr. 23^a af Vejen By
Koldingvej 21, Vejen

Enemærke skal være købt fra herregården Estrup i 1798.¹ O. 1860 omfattede gården ifølge brandforsikringsprotokollen tre bygninger: Nordlængen på 9 fag, der var af bindingsværk og tækket med strå, rummede såvel beboelse som stald. Af den 11-fags sydlænge, der ligeledes var af bindingsværk, var 3 fag aftægtsbolig og resten lade. Den 5-fags vestlænges konstruktion og anvendelse er derimod ikke oplyst.

I 1867 beskrives stuehuset som 12 fag langt, grundmuret og stråttækt. Desuden omtales en 10-fags bindingsværkslade mod øst og en 6-fags grundmuret vognport mod vest.

I 1871 blev bindingsværksladen mod øst erstattet af en 12-fags grundmuret bygning, og i 1872 blev vognporten mod vest afløst af en pendant til den nye østlænge. Samme år fik stuehuset spåntag lige som de jævngamle sidebygninger til Vejen Præstegaard.

En gennemgang af stuehuset viser, at der i de fem østfag er indkapslet et bindingsværkshus – altså en del af det stuehus, der omtales i brandforsikringsprotokollen o. 1860. I de fem østfag er bjælkelagsniveau'et nemlig lavere end i resten af huset, og går man op på loftet, kan man se ydervæggernes bindingsværksstolper fortsætte ca. 40 cm op over loftgulvet, hvor de afsluttes af en tagrem under spærene.

Enemærke. SMS skitesopm. 1983. Plan. Målestok 1:250.
 Streg-prik-streg signatur angiver vægspor.

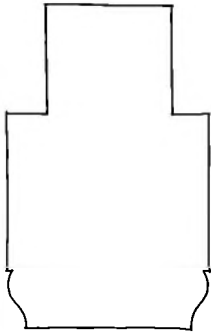
Til venstre ses principsnit i husets vestende, hvor bjælkelaget ligger i niveau med ydermurene. Til højre ses principsnit i husets østende, hvor der bag ydermurene skjuler sig en ældre bindingsværkskonstruktion med styrtrum – d.v.s. med en vis afstand fra bjælkelaget og op til ydervæggens overside.

Ved byggeriet o. 1867 har man så skalmuret bindingsværkshuset og tilføjet syv nye, grundmurede fag, hvis bjælkelag blev hævet så meget, at tagværkets spær udgår fra samme niveau. Efter således at have moderniseret stuehuset gennemførte man i 1871 og -72 en regulering af avlsbygningerne, der fik samme længde og blev anbragt symmetrisk i forhold til stuehusets tværsakse, men på skrå lige som på Dorotheasminde og Skovlyst og som i Malt Præstegaard fra 1870.

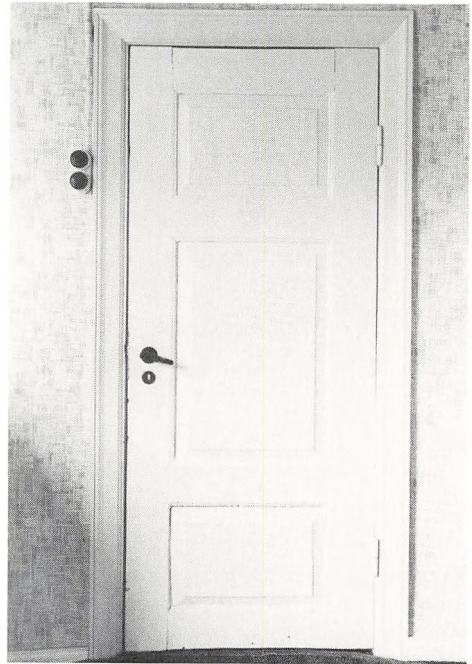
Midt i stuehusets hovedfacade sidder indgangsdøren, der krones af en lav trekantfronton. Døren flankeres af et par »halve« vinduer, hvoraf det østre dog er tilmuret. Den afbrudte gesims under frontonen blev tidligere »båret« af to pilastre, men de er nu så forvitrede, at deres oprindelige, øvre afslutning ikke mere kan afgøres, hvorimod baser og postamenter stadig er i behold. Midt i frontonen sidder et halvrundt støbejernsvindue.

Huset er opført over en halvhøj sokkel, der fortsætter op over gulvniveau'et, og facaderne afsluttes under taget af en tre-leddet, retkantet gesims, der svarer til den, Holden Hansen anvendte på nogle af sine avlsbygninger.

Hoveddøren er udskiftet lige som vinduerne, men en blænding i hovedfacadens østligste fag viser, at de oprindelige vindueshuller har været fladbuede. Et tilsvarende vindueshul er bevaret i den vestre overgavl, og her sidder et vindue,

Enemærke. Lodpost i vindue. SMS 1983.
Gengivet i halv størrelse.

Enemærke. Dør. SMS fot. 1983.

der må stamme fra moderniseringen o. 1867. Vinduet har vandret overkarm og muret udfyldning mellem denne og det flade buestik. De to rammer er treduede, og lodpost såvel som karmtræ er udført med en karnisprofilering, der ikke kendes fra Holden Hansens vinduer.

Indretningen er skåret over samme læst som de øvrige stuehuse: I den ene ende ligger storstuen, som af hovedskillevæggen adskilles fra et par kamre. Midt i huset ligger de øvrige stuer – samt forstuen, hvis vægge udgår bag facadens pilastre, således at der er en fin overensstemmelse mellem plan og facade. I husets anden ende er der køkken og bryggers på hovedskillevæggens nordside, medens rumdelingen på dens sydside er ændret.

I stuerne er der bevaret en række tre-fyldingsdøre af samme type som Holden Hansens, men med helt anderledes profilerede indfatninger.

Selv om Enemærkes stuehus ved ombygningen o. 1867 i alt væsentligt kom til at ligne Holden Hansens, viser detailleringen, at huset ikke kan være ombygget af ham – men det er vel ikke urimeligt at gætte på, at den ukendte bygmester kan have skelet til de huse af samme type, som Holden Hansen på daværende tidspunkt havde bygget i ca. 25 år.

Gård i Drostrup (tidl. fattiggård). Ældre foto i Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune.

GÅRD I DROSTRUP (Fattiggård 1878-1906)

Matr. nr. 5^a, 4^d samt 7^a af Drostrup

Drostrupgaardsvej, Drostrup

Nedrevet

I 1878 købte Vejen-Læborg sogneråd to gårde i Drostrup med henblik på oprettelse af en fattiggård.^{21 1}

Bygningerne på matr. nr. 7^a, der var den største, stammede fra slutningen af 1840erne: I 1848 takseredes således et nyt, 11-fags »stuehus i vester«, der var 11¼ alen dybt, grundmuret og stråttækt. Gårdens tre øvrige bygninger var derimod af bindingsværk. Året efter blev et nyt, grundmuret, »søndre hus« takseret, som med sine 12 fag har haft nogenlunde samme størrelse som det »nordre hus«, der var på 13 fag – og gårdens fjerde bygning blev nedrevet.

På matr. nr. 5^a, 4^d takseredes i 1867 en 7-fags sydlænge – hvoraf en del var stuehus og resten stald – samt en 7-fags vestlænge. Begge bygninger var grundmurede og stråttækte, men herudover fandtes også et 3-fags bindingsværkshus.

Ingen af taksationerne lader sig dog umiddelbart sætte i forbindelse med ovenstående foto af fattiggården – efter al sandsynlighed, fordi man gennemførte en ombygning kort efter kommunens erhvervelse.

Når Ivar Bentsen i sin fortegnelse fra 1912 over Holden Hansens arbejder medtog »Tidligere fattiggård i Dragstrup« (Drostrup) og daterede den til 1840, ser det derfor ud til, at både tilskrivning og datering er forkert. – Rhombeformede frontonvinduer er iøvrigt også ukendte i Holden Hansens huse.

Stenbrogaard. Gårdside. SMS fot. 1985.

STENBROGAARD

Matr. nr. 1^a af Thusbøl By, Brørup
Vejle 1, Brørup
Fredet

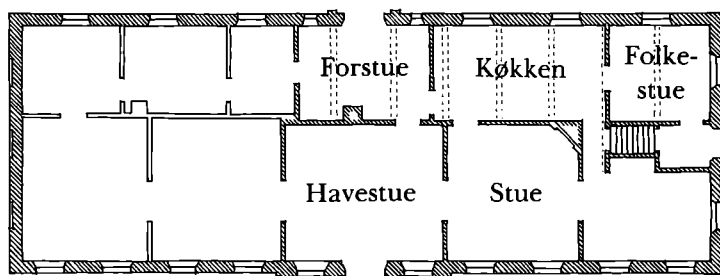
Stenbrogaard hørte tidligere under herregården Estrup, men blev frikøbt i 1792. Indtil da lå gården inde i Thusbøl, men blev i 1793 flyttet ud til sin nuværende plads.¹

I følge brandtaksationsprotokollen bestod Stenbrogaard i 1843 af tre bygninger, der alle var grundmurede og stråtækte: Et 13-fags »stuehus i sønder«, der var 12½ alen dybt og to avlsbygninger, et 10-fags »vestre hus« og et 8-fags »nordre hus«. I 1847 blev der tilføjet et 8-fags hus på marken uden for gården.

Den følgende ejer, Hans Iversen, lod i 1853 det 8-fags »nordre hus« ændre til en 13-fags lade, der var 10½ alen dyb lige som forgængeren. Desuden opførte han et »østre hus«, en 13-fags stald, der var 11½ alen dyb. Begge bygninger var grundmurede og stråtækte.

Brandtaksationsprotokollen oplyser, at Hans Iversens enke i 1866 udvidede laden i nord til 24 fag og længerne i øst og vest til hver 14 fag. To år senere, i 1868, nævnes et 13-fags stuehus, der må være det nuværende. Også disse bygninger var grundmurede og stråtækte.

Efter udvidelser og regulering i 1866 fremstod gården som et symmetrisk

Stenbrogaard. SMS skitseopm. 1981. Plan. Målestok 1:250.

anlæg med fritliggende stuehus over for den lange lade, hvorfra to ens længer udgik. Laden havde ivoerigt to tværgående køreporte lige som f.ex. Damgaards, Bækkegaards og Lille Skovgaards.

Det nye stuehus fra o. 1868 er 13 fag langt lige som forgængeren og er uden tvivl opført på dennes fundamenter – bortset fra havefacaden: Som følge af en forøgelse af husdybden på ca. en meter blev havefacaden opført på hidtil ubelastet grund, og det må være årsagen til, at denne facade har sat sig i forhold til resten af huset.

Stuehusets facader er symmetriske omkring gårdsanlæggets midterakse. I begge udgør indgangsdøren og de flankerende vinduer et midterparti, der fremhæves af en lav trekantfronton, og havesidens midterparti springer desuden en halv sten frem fra facaden (se side 105). Murværket over den halvhøje sokkel er skuret og hvidkalket, og det afsluttes under taget af en trukket, profileret gesims. I sine hovedtræk svarer den til Holden Hansens sædvanlige, murede gesimser, men fremstillingsteknikken – trækning med skabelon – har muliggjort en række supplerende småled. Gesimsen er forkrøppet omkring havesidens fremspringende midterparti, men den er uden egentlig forbindelse med gavlenes fladere gesimser, som dog også er trukne. Gesimsen er afbrudt over hoveddørene. Den bæres af fire pilastre på havesidens fremspringende midterparti og i gårdsiden af to. Pilastrene står på postamenter i sokkelhøjde og har både baser og udskårne, joniske kapitæler. Som noget nyt for Holden Hansen er søjleskafterne kannelerede, og også kanneleringen er udført ved trækning med skabelon. I begge frontoner sidder de karakteristiske, halvelliptiske vinduer med trukket indfatning og udskårne rammer, hvis snitværk kendes fra bl.a. Gaardens tilsvarende vindue. Den oprindelige hoveddør var en tofløjet fyldingsdør med fire pyramidefyldinger i hver fløj og med overvindue af samme type som i Det gule Hus' sydside. Havesidens dør har også været en tofløjet fyldingsdør – at dømme efter de fragmenter der er fundet på gården. Begge dørhuller har flade buestik, der prydes af den for Holden Hansen typiske, volutsvungne slutsten.

De oprindelige vinduer er to-rammede med tre ruder i hver ramme – i forstuen dog kun ét-rammede. Vinduernes karakteristiske profilering af hhv. post og karm kendes fra bl.a. Petersborggaard, Det gule Hus, Toftager, Lille Skovgaard og fra Holden Hansens hus i Gødsvang. (Se side 106). Også vinduerne sidder i fladbuede murhuller og har lige som dørene udfyldning af træ over de vandrette overkarme. Alle vinduerne har murede sålbænke.

Som tidens stuehuse iøvrigt er Stenbrogaard opdelt på langs af en hovedskillevæg, og som i de fleste af Holden Hansens huse har de to facader hver sin vinduestakt. På hovedskillevæggens haveside er rumdybden størst, her ligger stuerne, og her er flere vinduer end på gårdsiden, hvor de mindre – og mindre repræsentative – rum er anbragt.

Stuehusets oprindelige indretning er i alt væsentligt bevaret. Midt i rækken af stuer bag havefacaden ligger havestuen, hvis tværgående skillevægge korresponderer med denne facades fremspringende midterparti. De to stuer øst for havestuen er uændrede, men der knytter sig nogen usikkerhed til den oprindelige rumdeling på havestuens modsatte side. Her skulle man efter traditionen finde storstuen – der i givet fald har haft fire vinduer i langsiden – men den oprindelige rumdeling i denne ende af huset er sløret af en senere mejeriindretning. Midt i vestgavlen er der spor af et dørhul, men det drejer sig formentlig blot om en udvidelse af en oprindelig vinduesåbning eller blanding i forbindelse med den nævnte mejeriindretning. Døren midt i østgavlen er derimod oprindelig og giver adgang til såvel folkestuen over husets kælder som til lofttrappen. Køkkenet mellem folkestue og forstue har været opdelt i to små rum, men det er uvist, om væggen – der har afsat spor på bræddeloftets underside – er oprindelig. Der har aldrig været bryggers i huset, men derimod i vestlængens ene ende. Forstue, køkken og folkestue har altid fremtrådt med malede bræddeloft, men på grund af den manglende overensstemmelse mellem den konstruktive fagdeling og rumdelingen må man tro, at lofterne i husets stuer altid har været pudsede. Huset rummer en række oprindelige en- og to-fløjede fyldingsdøre med tilhørende indfatninger. Her som i omtrent alle Holden Hansens huse er der tale om den tidstypiske dørpdeling med tre fyldinger, og indfatningerne er udført med de to profileringer, der er bygmesterens hyppigst anvendte.

Da Ivar Bentsen i 1912 besøgte Stenbrogaard, traf han Søren Peder Andersen, der fortalte, at han sammen med sin kone have ladet stuehuset opføre, samt at Holden Hansen havde været bygmester.

Om Holden Hansen også stod for avlsbygningernes udvidelse og regulering i 1866, forlyder derimod intet. Måske fordi disse bygninger allerede inden århundredeskiftet havde mistet deres oprindelige udseende ved radikale ombygninger.

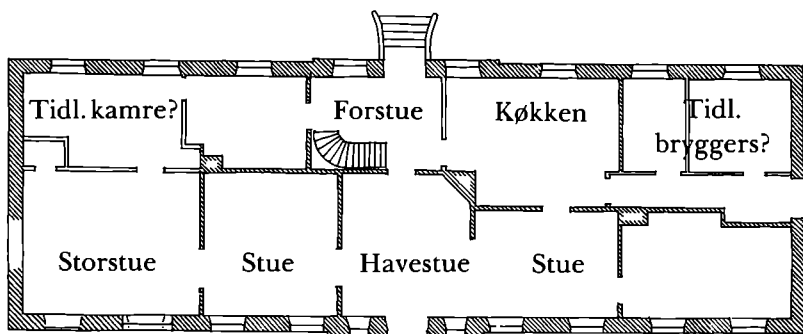
Malt præstegård. SMS fot. 1983. Stuehusets gårdside.

MALT PRÆSTEGAARD

Matr. nr. 2^a

Maltvej 94, Malt

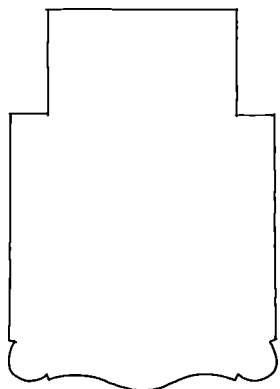
Præstegården lå tidligere i Maltbæk, men var efterhånden blevet så forfalden, at man i 1866 ved det årlige præstegårdssyn fandt, at den burde »opføres af nye ad Aare«. Året efter indhentede Stiftsøvrigheden derfor hos Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet principiel godkendelse af, at de gamle bygninger samt en del af præstegårdsjorden kunne sælges ved offentlig auktion, og en ny præstegård opføres på Kirketoften ved Malt Kirke. I januar 1868 fremsendte Stiftsøvrigheden til Ministeriet overslag og tegning til den nye præstegård »efter at vi have ... ladet Tegningen til Stuehuset omarbejde, således at vi nu skjønne, at der efter denne Tegning vil kunne opføres en hensigtsmæssig Bolig for en passende Sum«. I marts samme år godkendte Ministeriet tegning og overslag med den bemærkning, at »Gavlene på Stuehuset, for saa vidt der ikke anvendes brandfrit Tagmateriale, ville være at opføre heelt af Muur«, d.v.s. uden afvalmning (og det må være dette krav, der ligger til grund for anvendelsen af tagpap, der blev anset for brandfrit). Ved synet over den gamle præstegård i 1868 anføres det derfor, at »den hele Præstegaard agtes solgt og

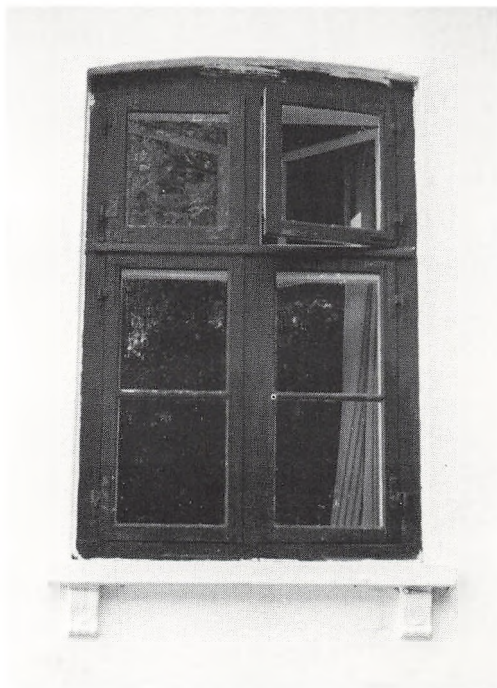
Malt præstegård. Plan. Målestok 1:250. Efter opmåling af arkitekt F. Dahl Nielsen, 1956.

en ny opført snarest« – og protokollen er underskrevet af bl.a. Peder Holden Hansen, der var den ene af de to bygningskyndige synsmænd, der bistod ved bl.a. præstegårdssyn. Et år senere, 11. juni 1869, afholdt provst Schousboe og synsmændene, J. Eriksen og P. Holden Hansen syn over de indkøbte materialer til den nye præstegård. Arbejdet må være blevet påbegyndt umiddelbart efter, for 31. juli 1869 henvendte Stiftsøvrigheden sig igen til Ministeriet og bad om godkendelse af et par ændringer i forhold til det godkendte projekt: »Efter at Arbejdet nu er paabegyndt, have vi tilladt, at de to Udhuse hvert maa opføres 2 Fag kortere end efter den approberede Tegning, hvorved en del af Byggesummen, 80 Rdl. vil bespares, medens Husene dog ville være fuldstændigt tilstrækkelige til at rumme Præstegaardens Avling og Besætning m.v., ligesom vi efter Konference med Bygmesteren havde indrømmet den Forandring i Tegningen for Stuehusets opførelse, at der i stedet for 2 Dørre på Husets Facade kun bliver een Dør, hvorefter der foruden nogle mindre Forandringer i Husets Indretning vil blive anbragt en Dør i Enden af Huset som Indgangsdør til Kjøkkenet«. Ministeriet sanktionerede ændringerne, og 12. oktober 1870 blev der afholdt syn over den nyopførte præstegård af provst Schousboe og synsmændene Jens Eriksen og Jens Boesen.

Præstegården omfattede et stuehus – 41 alen langt og 14 alen og 6 tommer bredt – og to ens udlænger: en staldlænge og et ladehus med vognremise, hvert 15 fag langt og 11 alen og 9 tommer bredt. Der var desuden udført en 7 alen dyb brønd, og syd for stuehuset, hvor der skulle være have, var terrain'et jævnet og planeret, og der var foretaget plantning af træer. Stuehusets tag var dækket med tagpap, som leverandøren havde forpligtet sig til at vedligeholde i de første fem år. Synet fandt imidlertid taget utæt.²²

Malt præstegård. Lodpost i vindue.
SMS 1983. Gengivet i halv størrelse.

Malt præstegård. Vindue i gårdside.
SMS fot. 1983.

Præstegårdens anlægsform afviger fra Holden Hansens sædvanligt anvendte, idet de fritliggende udlænger ikke var anbragt parallelt med anlæggets midterakse, men skråt i forhold til denne, således at den perspektiviske virkning forstærkedes, når man ankom til præstegården. (Se side 100).

Stuehuset facader var symmetriske omkring gårdsanlæggets midterakse. I begge udgør indgangsdøren og de flankerende vinduer et midterparti, der er trukket en halv sten frem fra facaden og kronet af en lav trekantfronton. Huset er opført over en halvhøj sokkel, der respekterer gulvniveau'et, og som nødvendiggør en kort trappe foran yderdørene. Murværket er skuret og hvidkalket, og det afsluttes under taget af en trukket, profileret gesims lige som på Stenbrogaard – omend med andre profiler. Gesimsen er forkrøppet omkring de fremspringende midterpartier. Den fortsætter hen over gårdsidens dør – og har efter sporene at dømme også gjort det på havesiden. Langsidernes gesimser forbindes imidlertid ikke som ellers af flade gesimsbånd på gavlene, og som noget helt enestående er de frontonkronede midterpartier udført uden pilastrer. I begge frontoner sidder dog de karakteristiske, halvelliptiske vinduer med trukket indfatning og udskårne rammer, hvis snitværk i gårdsiden er af Holden Hansens hyppigst anvendte type, medens det i havesiden svarer til Gaardens og Stenbrogaards.

Malt præstegård. Østre sidelænges gårdside. SMS fot. 1983.

Yderdørenes oprindelige udformning er ukendt, men murhullerne er fladbuede og prydes for hoveddørens vedkommende af den typiske, volutsvungne slutsten. De oprindelige vinduer er korspostvinduer med én-rudede overrammer og to-rudede underrammer. Havesidens midterparti har dog »halve« vinduesfag lige som Gjerndrupsholms og Højbogaards, hvorimod de tre-delte vinduer alle er af nyere dato. De oprindelige vinduers lodpostprofilering er en variant af den, der kendes fra alle Holden Hansens vinduer. Også vinduerne sidder i fladbuede murhuller, og de har spejl af træ over de vandrette overkarmer. Der er murede sålbænke under alle vinduerne, og gårdsidens sålbænke bæres af små, volutsvungne konsoller.

Stuehuset er opdelt på langs af en hovedskillevæg, der har gjort det muligt at give de to facader hver sin vinduestakt. På hovedskillevæggets haveside er rumdybden størst. Her ligger stuerne, og her er der to vinduer mere end på gårdsiden. Den oprindelige indretning er i tidens løb blevet sløret af ombygninger, men dens hovedtræk kan dog stadig spores: Midt i rækken af rum bag havefacaden ligger havestuen, hvis tværgående skillevægge korresponderer med denne facades fremspringende midterparti. Denne stue – og de to, der omgiver den – er stort set uændrede. Derimod kan storstuen i husets SV-hjørne være reduceret i dybden. I modsætning til havestuen korresponderer forstuen ikke med det fremspringende midterparti – men adskillelsen mellem den og

det nuværende køkken er så besynderlig, at den næppe kan være oprindelig, medmindre her er tale om en af Stiftsøvrighedens »forbedringer«.

Rummene i husets NØ-hjørne kan heller ikke være oprindelige, men må skyldes en underdeling af bryggeriet.

Der er bevaret en række en- og to-fløjede fyldingsdøre med den tidstypiske opdeling, hvor en høj midterfylding er anbragt mellem to ens, lavere fyldinger. De tilhørende, hulkehlafl sluttede indfatninger svarer nøje til Holden Hansens.

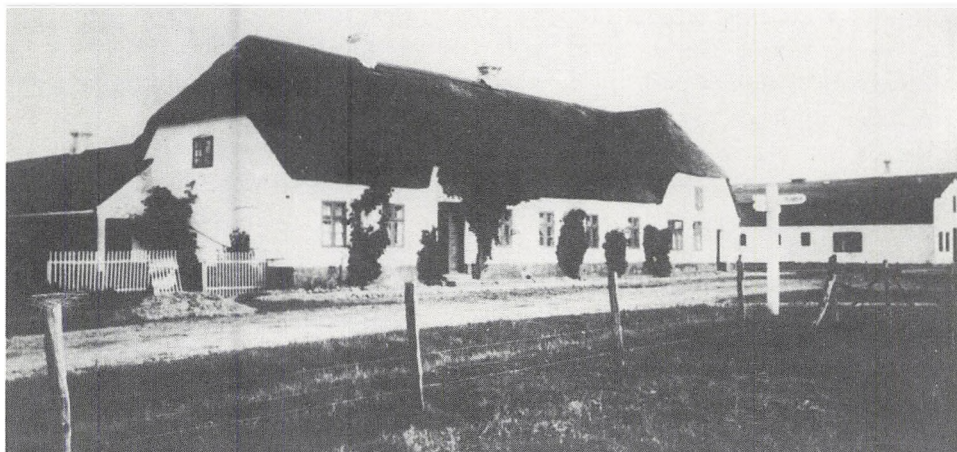
Af udbygningerne er kun den østre i behold, men den må til gengæld anses for at være den bedst bevarede af de udbygninger, der tilskrives Holden Hansen. Med gårdsidens tre runde, symmetrisk anbragte kviste – hvorunder denne langsides døre er anbragt – og med sine lige så symmetriske gavle, lever bygningen helt op til stuehusets stramme facadeudtryk på samme måde som det var tilfældet med bl.a. Damgaards avlsbygninger. Der sidder oprindelige staldvinduer i nordgavl og østside, og nogle jævngamle, to-rammede vinduer med treduede rammer findes i længens sydende, hvor der må have været karlekamre, huggehus og lignende. Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at såvel staldvinduernes karmprofilering som de to-rammede vinduers postprofilering er helt forskellig fra Holden Hansens.

Ivar Bentsen medtager ikke Malt Præstegaard i sin oversigt over Holden Hansens huse. Det gør til gengæld sognepræsten i Vejen, J. C. Richter, i sin artikel fra 1915 om bygmesteren – og tilføjer, at pastor Dorscheus i Malt som påskønnelse af veludført arbejde forærede Holden Hansen et smukt skakspil af ben med tilhørende brædt af mahogni samt en kikkert og et maleri.

Holden Hansen er dog ikke nævnt i korrespondancen vedrørende byggesagen, idet »bygmesteren«s navn konsekvent er udeladt her. Holden Hansen var imidlertid synsmand ved det ordinære syn i 1868, ved materialesynet i 1869 og ved de første ordinære syn i 1871 og 1872. Derimod deltog han – i modsætning til sin faste med-synsmand, Jens Eriksen – *ikke* i synet af den nyopførte præstegård i 1870, men var ved denne lejlighed afløst af Jens Boesen. Af Holden Hansens fravær kan man måske slutte, at han som bygmester har været inhabil ved dette syn – idet han iøvrigt fungerede som synsmand i 1870 – men der kan naturligvis også have været andre grunde til fraværet.

Der foreligger dog også den mulighed, at Holden Hansen kan have udarbejdet projektet – således som det har været tilfældet med Vejen Skole – og blot har ført tilsyn med byggeriet. I et brev til provsten skriver pastor Dorscheus således allerede i 1867, bl.a. at »Det ville være ønskeligt, om en Bygningskyndig kunde formaaes til at have stadigt Tilsyn med Materialets Beskaffenhed og Arbeidets«.

At Holden Hansen har sat sig præg på byggeriet – enten som bygmester eller som rådgiver – forekommer dog hævet over enhver tvivl.

Skodborghus Kro. Bygningerne på landevejens nordside. Ældre foto i Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune.

SKODBORGHUS KRO, udlængerne Matr. nr. 1^a m.fl. af Skodborghus Nedrevet

Skodborghus kan følges tilbage til middelalderen og var hovedgård frem til o. 1800. Gården lå nord for Skodborghus bro over Kongeåen, lidt syd for det sted, hvor nu hovedvej Al syd for Vejen krydser vejen mod Haderslev og Aabenraa.¹

Da Skodborghus i begyndelsen af 1800-årene skulle være station for postruten mellem Ribe og Kolding – og den daværende ejer fik mulighed for at holde kro – flyttede han gården op til Ribe-Kolding landevejen, lidt vest for førnævnte kryds, og kaldte den Ny Skodborghus. Omkring midten af 1800-årene var Ny Skodborghus – der efterhånden også kaldtes Skodborghus Kro – blevet et større bygningskompleks, hvis bygninger lå på begge sider af landevejen. Først fra o. 1870 lader brandtaksationernes oplysninger sig imidlertid bringe i overensstemmelse med fotografierne af avlsgården på landevejens nordside. Her lå et traditionelt avlsbygningsanlæg med en 22-fags lade i nord, hvorfra der udgik to staldbygninger på hver 17 fag. Medens laden for en dels vedkommende vides at have været af bindingsværk og derfor må stamme fra gårdens flytning, var de to grundmurede staldbygninger opført i 1860'erne. Omkring 1870 beskrives dog også laden som grundmuret, og alle tre bygninger var stråtekte. På denne tid optræder også et 10-fags stuehus, der var føjet til den vestre staldbyg-

Skodborghus Kro. Stuehuset på landevejens nordside. Foto fra 1919 i fotoalbum, tilhørende søn af den daværende ejer.

nings ende og lå langs med vejen. Stuehuset var 28 alen langt, $12\frac{1}{2}$ alen bredt og 4 alen højt, grundmuret og stråttækt. På landevejens sydside lå bl.a. en 16-fags hovedfløj i to etager og et 13-fags stuehus. Begge bygninger var grundmurede, og hovedfløjen havde papdækket tag, medens stuehusets tag var teglhængt. Hovedfløjens overetage var indrettet med forskellige gæstekamre, og i underetagen var der kørestald. Desuden var der i 1865 opført et hus ved Skodborghus bro – d.v.s. ved den daværende grænse. Dette hus var udlejet til Toldvæsenet. O. 1876 frasolgte bygningerne syd for landevejen sammen med kropholdet, og avlsbygningerne med det tilhørende stuehus på landevejens nordside blev til gården Ny Skodborghus, som brændte i 1929.

Ny Skodborghus er tilskrevet Holden Hansen af sognepræsten i Vejen, J. C. Richter, i dennes artikel fra 1915 om bygmesteren. Denne tilskrivning må af gode grunde vurderes ved hjælp af fotos, og på de her gengivne fra tiden mellem århundredeskiftet og 1. Verdenskrigs afslutning ses stuehuset og den sydlige gavl af vestre staldbygning. Desuden ses det trempelbyggede hus, som udgik fra stuehusets vestende samt den nye, ligeledes trempelbyggede, østre staldbygning fra 1892. Med sin asymmetriske langsideside mod landevejen og sine uregelmæssigt anbragte vinduer tyder stuehuset dog ikke på at være et af Holden Hansens arbejder.

Holden Hansens eget hus i Gødsvang. Ældre foto hos ejer.

HOLDEN HANSENS EGET HUS I GØDSVANG

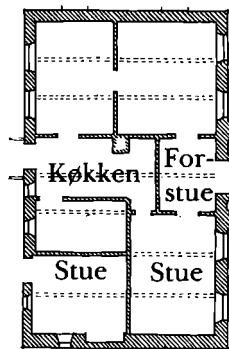
Matr. nr. 4^{ck} af Gaarde (tidl. matr. nr. 4^c).

Johnsgaardsvej 13, Gødsvang

Fredet

Den 29. april 1874 skødede husmand Søren Madsen af Gaarde til Peder Holden Hansen af Læborg Sogn det ham »tilhørende Sted ... med påstående Bygninger og Ejendommens rette Tilliggende« for 800 Rdl. »Køberen får Ret til at have den Godtgørelse, som tilstår i Anledning af, at en Del af Ejendommens Jordtilliggende er exproprieret til Jernbaneanlægget«. ²³

Der er grund til at tro, at Holden Hansen ombyggede det eksisterende stuehus i stedet for at bygge nyt, idet den ellers så ufravigelige symmetri ikke er overholdt i husets forside – og endnu mindre i dets bagside. ²⁴ Huset afviger imidlertid også på andre områder fra Holden Hansens typiske bygninger: Forsidens fremspringende indgangsparti krones ikke som vanligt af en lav trekantfronton, men derimod af en svunget gavlkam, og i stedet for de sædvan-

Holden Hansens eget hus i Gødsvang. Plan. Målestok 1:250. SMS skitseopm. 1983.

Holden Hansens eget hus i Gødsvang. SMS fot. 1983. Der har tidligere været to vinduer i gavlens underetage.

lige halvvalm er der murede helgavle, som ligeledes afsluttes af svungne gavlkamme – og i gavlkammernes vandrette afsatser er der huller, som må have været bestemt til fastgørelse af støbte kugler eller lignende. Desuden er forsiden udsmykket med en pudset kvadrang samt trukne profiler og støbte dekorationer: Gesimsens underste led er således forsynet med støbte ornamenter, der er magen til dem, der pryder dørindfatningerne på bl.a. Carlsminde, Surhavegaard og Toftager – og under gesimsleddet sidder en støbt frise, som i større udgave er anvendt under det rektangulære felt øverst i gavlene. Samme motiv findes desuden på Petersborggaard under nordgavlens gesims. Pilastrener, der har postamenter og baser, er kannelerede som Stenbrogaards. Ud over de joniske kapitæler har de imidlertid endnu et sæt kapitæler, der er sammensat af hulkehle og vulst'er, og som bærer små, rhombbeplyntede opsatser. Indtrykket af denne overvældende dekoration mildnedes dog af, at huset fremtrådte gråkalket med hvidtede detaljer.

Midtpartiets faste element – det halvelliptiske vindue med den trukne indfatning – er anvendt uændret, lige som snitværket i hoveddørens blændede over-

Holden Hansens eget hus i Gødsvang. Indgangsparti. Ældre foto i Ølgod Museum.

vindue. Rankeslynget i forstuevinduerne kendes derimod kun fra ombygningen af Estrup i 1860-61. De øvrige vinduer er en- og to-rammede og har tre ruder i hver ramme. De sidder i fladbuede murhuller, og som noget hidtil ukendt i Holden Hansens huse følger overkarmen denne bue i forsindens vinduer, medens gavlenes og bagsidens vinduer har vandrette overkarme med et lavt spejl over. I de bevarede vinduer er lodposte og karme udført med Holden Hansens karakteristiske profilering.

Hoveddøren var en to-fløjet, overdådigt udsmykket fyldingsdør, hvis fløje var opdelt i tre fyldinger på samme måde som de indvendige døre, d.v.s. med en høj fylding mellem mindre, ens over- og underfyldinger.

Husets indretning svarer principielt til den, der kendes fra bl.a. Gaardens aftægts hus. Midt i huset – bag det fremspringende indgangsparti – ligger forstuen, og bag denne ligger køkkenet. På hver side af denne midterzone ligger to rum, adskilt af en langsgående hovedskillevej. De tre af disse rum har tilsyneladende altid været beboelsesrum, medens det fjerde og sidste vel sagtens har været Holden Hansens værksted, hvor han efter at være ophørt med sin bygmestervirksomhed fremstillede ligkister og støbte gravsten.

De indvendige tre-fyldingsdøre har indfatninger af den ene af de to hulkehl-afsluttede typer, som Holden Hansen anvendte siden o. 1850.

Marthes Minde. Ældre foto (o. 1915?). Ølgod Museum.

MARTHES MINDE

Matr. nr. 2^a af Vestkær

Vestkærvej 13, Ølgod

Der er ikke fundet arkivalier, der kan datere bygningerne, men i sydlængens gavl sidder en plade med gårdens navn og årstallet 1875.

På fotografiet fra o. 1900 fremtræder gården som et symmetrisk bygningsanlæg, hvor stuehuset flankeres af to fritliggende avlsbygninger.

I stuehusets symmetriske gårdside springer midterpartiet en halv sten frem fra facaden iøvrigt og krones af en lav trekantfronton, der bæres af to pilastre med udskårne, joniske kapitæler. Taggesimsen afsluttes glat med gavlene, og frontonen, der har haft samme gesimsudformning, er desuden forsynet med en muret påforing, der må tages som udtryk for, at frontonens taghældning er blevet ændret – måske ved overgang fra et oprindeligt stråtag til det tagpaptag, der ses på fotografiet. Frontonvinduet snitværk kendes fra flere af Holden Hansens huse, hvorimod profileringen af vinduerne ikke er Holden Hansens, men en af de gængse fra sidste halvdel af 1800-årene.

Husets oprindelige rumdeling er sløret af ombygninger.

Marthes Minde er tilskrevet Holden Hansen af Jørgen Køster i 1974, og der kan da heller ikke herske tvivl om, at Holden Hansen har haft med byggeriet at gøre. Om det har været som bygmester eller udelukkende som rådgiver – og leverandør af frontonvindue og kapitæler – er mere usikkert, men bl.a. vinduesprofileringen kunne tyde på det sidste.

Gård i Gødsvang. Foto fra 1897 i Ølgod Museum. Det må derfor være Holden Hansens ældste datter, Ane Johanne Marie Pedersen Holm, der står bag den lille hund, og hendes mand, Jens-Peder Nielsen, der står foran hoveddøren.

GÅRD I GØDSVANG

Matr. nr. 1^a af Gaarde

Johnsgaardsvej 15, Gødsvang

Jens Peter Nielsen, der var gift med Holden Hansens ældste datter, Ane Johanne Marie Pedersen Holm, fik skøde på gården den 15. april 1874, og Holden Hansens stuehusbyggeri på gården har efter al sandsynlighed fundet sted omkring midten af 1870'erne. Husets asymmetri (som ikke fremgår af fotografiet) samt den manglende sokkel må dog tages som udtryk for, at bygmesteren har har ombygget et ældre hus.

Det fremspringende indgangsparti med den lave trekantfronton spænder kun over et enkelt fag, og trods den lave facade er det behændigt lykkedes at få plads til en dør med overvindue. Lige som i Holden Hansens eget hus har dog både overvinduet og frontonvinduet altid været blændet. Snitværket i disse to vinduer er bygmesterens velkendte, og den to-fløjede hoveddør har samme opdeling som i hans eget hus, men er her udført med pyramide- og bossefyldinger. De joniske kapitæler er ikke udskårne, men støbte!

Trods senere ombygninger var det endnu på registreringstidspunktet muligt at skelne hovedtrækkene i den traditionelle stuehusindretning, og der var bevaret en række tre-fyldingsdøre med Holden Hansens to typiske, hulkehlaflsluttede indfatninger. Gården er tilskrevet Holden Hansen af Jørgen Køster i 1974.

Gård i Vesterbæk. Ældre foto. Varde Museum.

GÅRD I VESTERBÆK

Matr. nr. 4^a af Vesterbæk

Vesterbækvej 65, Vesterbæk

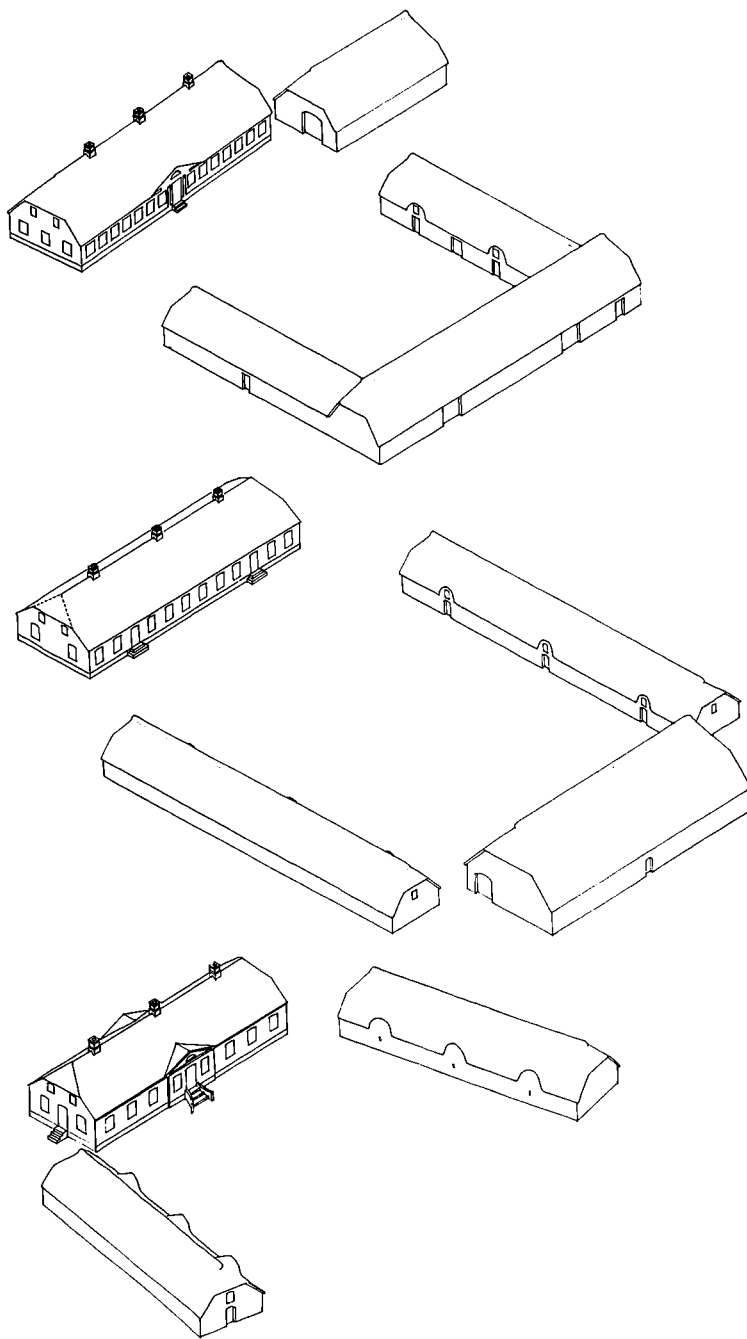
Gården ejedes af Holden Hansens søn, Hans Pedersen Holm, fra 1867 til 1875, og stuehuset må have fået sin nuværende skikkelse i denne periode. Tre bindingsværksstolper i stuehusets nordvæg mod den lavere staldlænge dokumenterer imidlertid, at her er tale om en ombygning af et ældre hus.

Det fremspringende midterparti med den lave trekantfronton spænder som sædvanligt over tre fag, men pilasterudsmykningen er bemærkelsesværdigt ukonstruktiv, idet enderne af gesimsen – der er afbrudt i midterfaget – savner »bæring«.

Holden Hansen-tilskrivningen – der skyldes Jørgen Køster i 1974 – kan nu kun vurderes på baggrund af hovedfacadens murværksdetaljer, men sandsynliggøres af velkendte træk som frontonvinduet form og indfatning samt den volutsvungne slutsten over døren.

På Holmgaard i Vesterbæk flankeres hoveddøren af kannelerede pilastre med støbte, joniske kapitæler som i stuehuset på gården i Gødsvang, og motivet i overvinduet snitværk er Holden Hansens foretrukne. Desuden havde en ejendom i Bjallerup endnu i 1983 bevaret en midterplaceret trekantfronton med et tilmuret, halvellipseformet vindue. I begge huse kan dog kun de anførte træk tilskrives Holden Hansen.

(Se desuden supplementet til dette afsnits noter).

Skråprojektioner af typiske gårdsanlæg:

Øverst Damgaard fra 1843-46 med tre sammenbyggede avlsbygninger over for det fritliggende stuehus.

Herunder Skødebjerggaard fra 1852-54 med fritliggende avlsbygninger.

Nederst Malt præstegård fra 1869-70 med to avlsbygninger, der er drejtt i forhold til gårdsanlæggets akse.

OVERSIGT

Da landbrugsbyggeriet kom i gang efter krisen i de første tiår af 1800-tallet, var klassicismens krav omsider også slået igennem for bøndergårdenes vedkommende. Det fremgår af brandtaksationerne, der viser, hvordan man ved bygearbejderne regulerede længernes indbyrdes størrelse og placering med henblik på at opnå aksiale bygningsanlæg, hvor der over for stuehuset gerne lå tre sammenbyggede eller fritliggende avlsbygninger med laden som det ufravigelige midtpunkt. Var der kun to avlsbygninger, flankerede de stuehuset og kunne være drejet på skrå som f.ex. i Malt Præstegård.

Hvor længerne var sammenbyggede, ankom man gerne på tværs af akse – og kun undtagelsesvis igennem en port som på Gjerndrupholm. Hvor de var fritliggende, kunne man ankomme på samme måde – eller passere mellem laden og en af sidelængerne som på Gaarden og Skødebjerggaard. Kun hvor der var to avlsbygninger, var tilkørselen som regel aksial.

Der kunne godt opstå konflikt mellem avlsbygningernes bundne form og de funktionsbestemte pladskrav, men da man prioriterede den ydre form højt og fandt det mindre væsentligt, om den også afspejlede anvendelse og konstruktion, lod denne konflikt sig let løse. Eksempelvis som i Damgaard, hvor den ene sidelænges stald fortsatte ind tværs igennem laden.

Hvor den bundne form måtte brydes på grund af udvidelsesbehov, blev den ekstra længe gerne placeret vinkelret på en af sidelængerne som f.ex. Bækkegaard (se side 60), og tilsvarende udvidelser kendes desuden fra Petersborggaard, Den gule Gaard og Gjerndrupholm.

Klassicismens krav om regularitet og symmetri slog også igennem i bygningernes facader – såvel i stuehusenes som i avlsbygningernes.

Som det ses på projekttegningerne til Skødebjerggaard og på opmålingerne af Damgaard, var avlsbygningernes (gård)facader ikke blot symmetriske, men modstående facader spejlede så vidt muligt hinanden – også selv om det medførte uhensigtsmæssige dørplaceringer som i svinestien på Skødebjerggaard. Et fast træk var desuden anbringelse af kviste med forkeluger over sidebygningernes modstående døre.

Stuehusene disponerede Holden Hansen og de dygtigste af hans kolleger enten med én midterplaceret dør i hovedfacaden – og den uundværlige bagdør (midt) i den ene gavl – eller med to døre symmetrisk anbragt i hovedfacaden.

I begge tilfælde ser det ud til at have været almindeligt at lade hovedfacadens

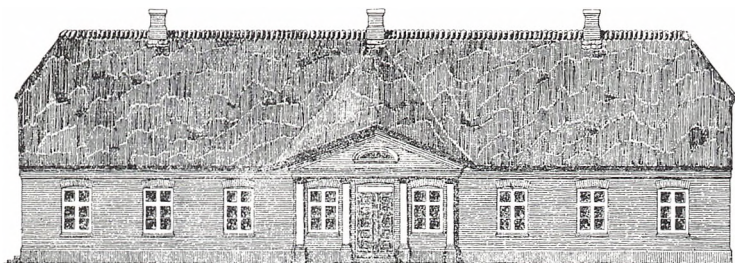
Damgaard. Stuehusets gårdside. Ældre foto. Kunstakademiets Billedsamling.

dør(e) flankere af pilastre, men det forekommer ret tilfældigt, om pilastrene opfylder tidens »konstruktive« krav, der indebærer, at de skal nå op til gesimsen og »bære« denne.

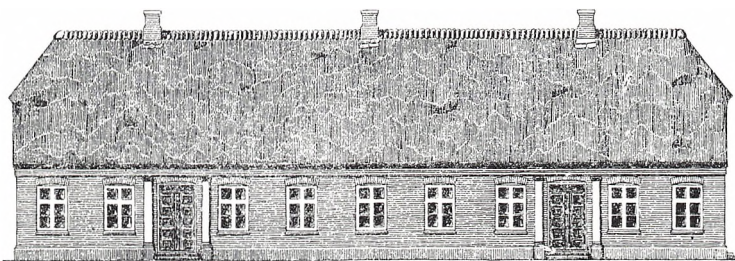
I de ældste bygninger, der er tilskrevet Holden Hansen, vidner også selve pilasterudformningen om manglende kendskab til de mest elementære arkitekturdetaller, idet pilastrene simpelt hen udgår fra det øverste sokkelled og hverken har baser eller postamenter (se side 107).

Samme usikkerhed gør sig desuden gældende i det ældste, kendte eksempel på, at den midterplacerede og pilasterflankererede stuehushoveddør krones af en trekantfronton – Damgaard fra 1843. Her er pilastrene helt umotiverede, fordi de end ikke er anbragt under den afbrudte gesims, og hele kompositionen bærer præg af at være kopieret uden kendskab til elementernes rette sammenhæng.

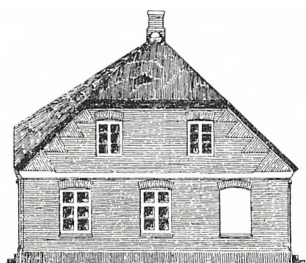
Ud fra en fordomsfri vurdering må resultatet ikke desto mindre betegnes som ganske charmerende og morsomt – på linie med nogle af vor egen tids eksempler på dekorativ anvendelse af de samme elementer under navn af postmodernisme.

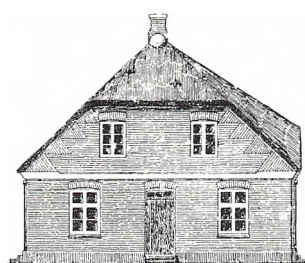
Have- og vejside

Gårdside

Vestgavl

Østgavl

Det gule Hus. Målt af Th. Mortensen. Maaleren 1912.13. Ekstraudsending.

Gaarden. Niels Elswing fot. 1954. Nationalmuseet.

At soklen på langt de fleste bygninger fortsætter op over gulvniveau'et – samt at gårdsiden på Skødebjerggaard ikke opfylder kravet om »hul i midten af facaden« – er endnu et par formelle fejl, der understreger, at Holden Hansen var selvlært og uskolet. Til gengæld havde han en god proportionsfornemmelse, som mere end opvejede de teoretiske svagheder.

Allerede i stuehuset til Gaarden fra 1846 havde hovedform og detaljer fundet en overbevisende og personlig form, der så at sige blev Holden Hansens varemærke, når det drejede sig om almindelige stuehuse.

En undtagelse var stuehuset fra 1853 på Holden Hansens eget Østerholm, hvor frontonen blev buet. Andre undtagelser var de få huse, der blev opført med to symmetrisk anbragte døre i hovedfacaden, Toftegaard, Dyrgaard, Skødebjerggaard og gårdsiden i Det gule Hus.

Midterpartier som i Gaardens hovedfacade var imidlertid de hyppigst anvendte til og med Stenbrogaards gårdside o. 1868. Ud over disse midterpartier – der altid respekterer facadeplanet – optræder fremspringende midterpartier med risalitkarakter fra midten af 1850erne og frem til midten af 1870erne, hvor Holden Hansens byggeri ophørte. Mest korrekt af disse fremspringende midterpartier er det empireprægede på Det gule Hus fra o. 1858. Det blev dog bl.a. efterfulgt af så usædvanlige udformninger som Toftagers havesides og

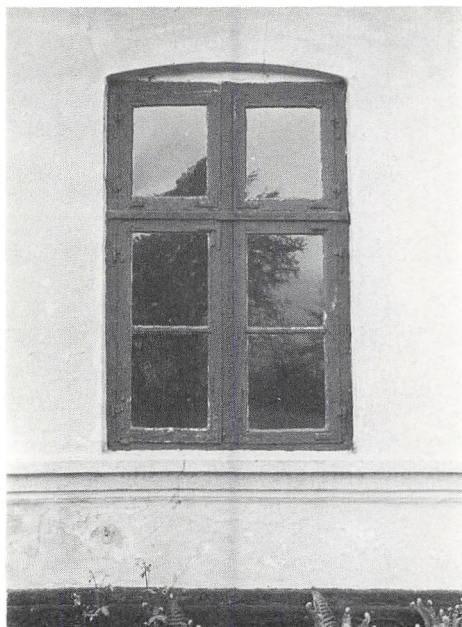
Stenbrogaard. Stuehusets hovedside. SMS fot. 1985. Stuehusets gårdside.

Vesterbæk-gårdens, at det er vanskeligt at påvise nogen egentlig, stilmæssig udvikling, og det forekommer derfor mere rimeligt at se de forskellige udformninger som den selv lærte bygmesters leg med udvalgte motiver.

Det samme gælder pilastrenes kapitæluformninger, idet murede kapitæler anvendtes i flæng med de sædvanlige, udskårne.

Andre murede detaljer fulgte derimod ret nøje modernens skiften: Anvendelsen af sparrnekopgesimsen blev kort efter midten af 1840'erne opgivet til fordel for murede gesimsers med et afrundet led mellem to retkantede, hvorunder et højere og fladere led dannede afslutning. På de store huse var gesimserne trukne, og denne teknik vandt yderligere indpas fra slutningen af 1860'erne – og kulminerede på Holden Hansens eget hus i Gødsvang.

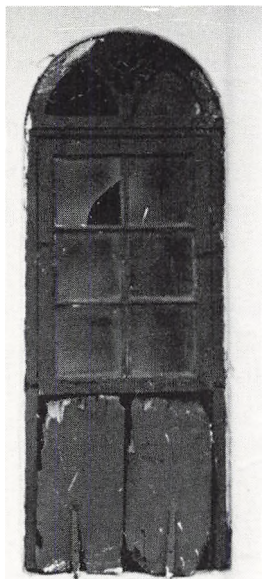
Både pudsdekorationerne og de svungne gavle på dette hus dokumenterer iøvrigt, at Holden Hansen har ønsket at være helt á jour i sit valg af arkitekturdetaljer. Til gengæld må hans øvrige byggeaktivitet efter flytningen til Gødsvang tages som udtryk for, at hans bygherrer ikke nærrede samme ambition. Østerholms stuehus fra 1853 markerer Holden Hansens overgang fra de vandret afsluttede til de fladbuede murhuller, men først i det godt tyve år yngre Gødsvang-hus lod han vinduerne følge buens underside – og kun i husets hovedfacade.

Lille Skovgaard. Korspostvindue med en-rudede overrammer og to-rudede under-rammer. SMS fot. 1983.

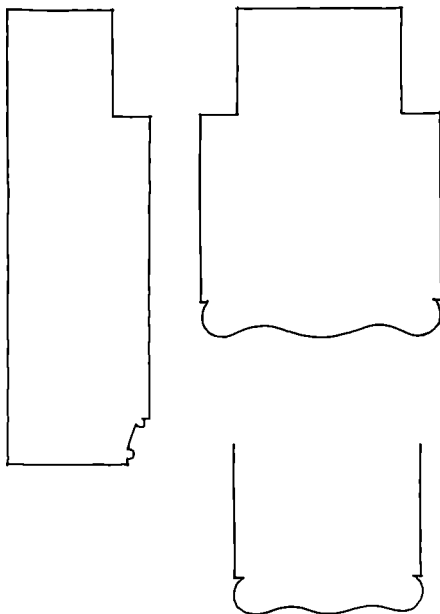

Lille Skovgaard. Samme vindue indefra med Holden Hansens karakteristiske profiler. SMS fot. 1983.

Holden Hansens typiske vinduesprofiler. SMS 1981. Gengivet i halv størrelse.

Skødebjerggaard. Ladevindue. SMS fot. 1983.

Toftegaard, 1845. Hoveddør.
Selve døren er fornyet, men overvindue og dørgreb er genanvendt. Pilastrene udgår fra øverste sokkelled og når slet ikke op til sparrenkopgesimsens underside. SMS fot. 1983.

Det gule Hus, o. 1858. Hoveddør i gårds-
side. Oprindelig dør med overvindue af
samme type som i Petersborggaards have-
side og Stenbrogaards gårdside. Pilastrene
har nu fået postamenter i sokkelhøjde
samt baser, og kapitælerne når helt op un-
der den profilerede gesims. Murhullerne
er fladbuede i Holden Hansens huse fra
begyndelsen af 1850erne. Ældre foto i
Kunstakademiets Billedsamling.

Selve vinduesopdelingen var tidens typiske: To-rammede vinduer med tre ruder i rammerne eller korspostvinduer med to- undertiden tre-rudede under-rammer. Eneste undtagelse herfra var tilsyneladende de smårudede vinduer i Gaardens stuehus – og i nogle af de andre stuehuses overgavle.

Hoveddørenes udformning hørte også til de tidstypiske, og Holden Hansen havde her en udpræget forkærlighed for den to-fløjede fyldingsdør med dobbelte slaglister og fire eller fem fyldinger i hver fløj samt overvindue. I nogle af de yderdøre, der blev udført efter flytningen til Gødsvang i 1874, anvendte han dog den tre-delning, som ellers kendes fra de indvendige fløjddøre – men facade-tegningen af Skødebjerggaards stuehus viser, at denne opdeling har været anvendt allerede midt i 1850erne.

Overvinduer fra Dyrgaard, 1847 (overvinduerne er sat sammen og anbragt i ramme). Overvinduer af samme type kendes fra Damgaard og Toftegaard. SMS fot. 1983.

Overvindue fra hoveddøren på Lille Skovgaard, 1863. Motivet er Holden Hansens mest anvendte. SMS fot. 1983.

Frontonvindue fra gård i Gødsvang, o. 1875 og fra Borgergade 10 i Vejen, 1863. SMS fot. 1985.

Ornamentsprosser fra Holden Hansens eget hus i Gødsvang, o.1875. SMS fot. 1983.

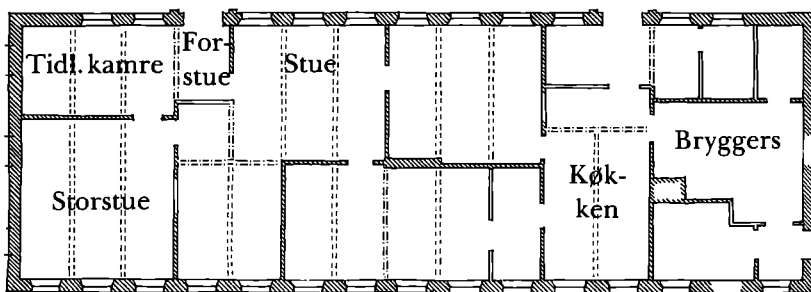
Ornamentsprosser i »havedør« på Estrup Hovedgaard (hovedfløjens vestgavl). SMS fot. 1985.

For ornamentsprossernes vedkommende kan en vis udvikling skimtes:

De ældste hoveddøres overvinduer har en særlig udformning, hvori gårdenes opførelsesår og bygherrerne's navne indgår. Fra slutningen af 1840erne afløses denne udformning dels af diagonaltkrydsende sprosser som Gaardens og dels af slyngede sprosser som i gårdsiden på Det gule Hus (se side 107) – indtil midten af 1850erne, hvor et enkelt motiv bliver næsten enerådende, og udførelsen præget af den Christian VIII-stil, der kendes fra samtidens finere møbler. I denne forbindelse må også nævnes herregården Estrups »havedør« fra 1861 og forstuevinduerne i Holden Hansens eget hus i Gødsvang knap femten år senere. Her er snitværket principielt identisk og har samme Christian VIII-karakter.

Det gælder også de fleste frontonvinduer, men fra 1846 til 1870 kan man

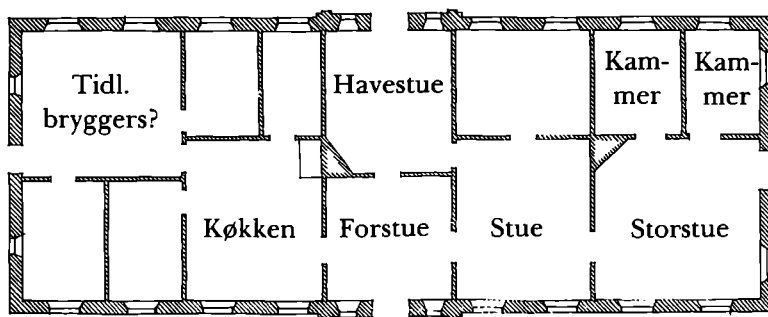
Toftegaard, 1845. Plan. Målestok 1:250. Husets facader afspejler den konstruktive fagdeling, idet der er vinduer eller døre i alle fag (når man ser bort fra den ene langsides »blinde« yderfag, der var et tidstypisk træk, jvfr. bl.a. Holsted Kro, Kirkegaarden (Birkely), Borgergade 10 i Vejen og Vejen Skole) og loftbjælkerne – der har været synlige i alle rum – har vederlag midt på murpillerne. SMS skitseopm. 1983. Streg-prik-streg signatur angiver vægspor.

desuden – og undertiden i samme bygning – træffe stilmæssigt ældre udformninger som den klassicistiske med de radiære sprosser (se side 104 – og sammenlign med vinduet i Vonsild kirke side 13).

Husenes indretning var helt traditionel: I den ene ende lå storstuen og et par (gæste)kamre, og i den anden ende var der køkken og bryggers. Herimellem var der stuer og andre beboelsesrum.

I de ældste huse respekterede vinduesplaceringen den konstruktive fagdeling, og her var der gerne vinduer i alle fag. Den langsgående skillevæg, der findes i alle bygningerne, gav imidlertid mulighed for at lade facaderne fremtræde med hver sin vinduestakt: Denne mulighed benyttedes tidligt til at give gårdsiden færre vinduer, fordi det var rum som køkken og kamre, der lå på denne side af hovedskillevæggen. På den modsatte side lå de større og dybere stuer, der havde behov for mere dagslys – og dermed også for flere vinduer. I stuer med pudsede lofter anbragte Holden Hansen dog ofte vinduerne uafhængigt af den konstruktive fagdeling. Havestuer – d.v.s. stuer med udgang til haven – forekom til at begynde med kun i de store huse, men fra slutningen af 1850'erne også i de almindelige stuehuse. Når der i huse med havestuer også findes (spor af) døre i gavlene – som på Gjerndrupholm og Surhavegaard – er der formentlig tale om »ligdøre«, der kun blev benyttet, når den døde efter at have »ligget på strå« i storstuen blev ført ud af huset for at blive begravet.

Det arkitektoniske krav om sammenhæng mellem indretningen og den ydre fremtræden er bedst tilgodeset i de store huse: I Vejen Præstegaard afspejler facaderne således rumdelingens hovedstruktur, og i Petersborggaard korresponderer den gennemgående »kvist« med hhv. forstue og havestue. Det samme gælder de fremspringende midterpartier og bagved liggende rum på

Gjerndrupholm, 1856. Forsøg på rekonstruktion af plan (sammenlign med opmåling side 52). Målestok 1:250.

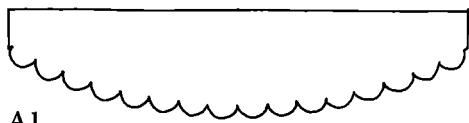
Husets facader er uafhængige af den konstruktive fagdeling, der omfatter 21 fag, men denne, manglende overensstemmelse har siden husets opførelse været skjult af pudsede lofter på bjælkelagets underside. SMS 1985.

Gjerndrupholm og Stenbrogaard – og gjorde det muligvis også i Det gule Hus, Højbogaard og Lille Skovgaard.

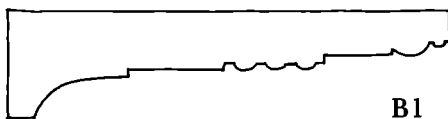
I Toftager og Malt Præstegaard er der til gengæld ingen tilsvarende overensstemmelse. Sådanne konflikter kan måske skyldes, at bygherren i sidste øjeblik har ønsket den planlagte indretning ændret. I det mindste gav byggeriets tilrettelæggelse mulighed for sen korrektion af indretningen, idet man først opførte ydervæggene, og derefter gik i gang med skillevæggene.¹ Det er dog ikke hermed meningen at søge undskyldning for disse mere tvivlsomme løsninger, for som det fremgår af tegningsmaterialet til Skødebjerggaard, veg Holden Hansen ikke tilbage for at foreslå tværskillevægge placeret, så at de landede midt i vinduerne.

For de indvendige snedkerarbejders vedkommende lagde Holden Hansen sig tidligt fast på bestemte opdelinger og profileringer, og de blev stort set ikke ændret igennem de tredive år, vi kan følge hans huse: Profileringen af lodposte – og evt. tværposte – kendes fra de bevarede, oprindelige vinduer i Petersborggaard, Det gule Hus, Estrup Hovedgaards sidefløje, Lille Skovgaard, Stenbrogaard, Toftager og Holden Hansens hus i Gødsvang (se side 106). Kun i Malt Præstegaard og Marthes Minde findes oprindelige vinduer med anden profilering – og i Malt Præstegaard er denne blot en variation af Holden Hansens. Tilsvarende lodposte findes dog også i andre bygmestres huse – som f.ex. Glibstrupgaard – men her er der benyttet et andet profil i tværpostene. Det karakteristiske karmprofil kendes derimod kun fra Holden Hansens huse, men her kan man dog også støde på den lille vulstafsluttede fladstaf, som er brugt i de fleste døres ramtræ.

Døre med den tidstypiske tre-fyldingsopdeling kendes fra alle Holden Han-

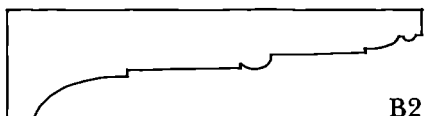
A1

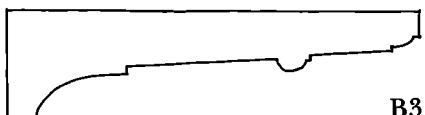
B1

A2

B2

B3

Holden Hansens dørindfatninger. SMS 1981-85. Gengivet i halv størrelse.

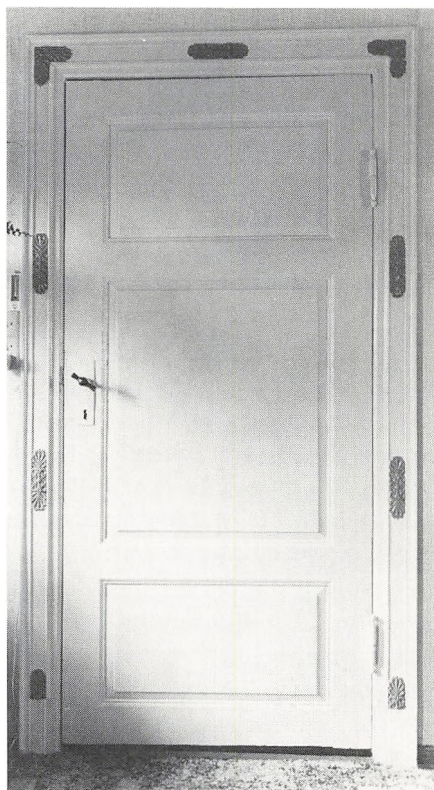
Til venstre ses de typemæssigt ældste, Louis Seize-prægede, hvis riflinger skal illudere tynde pinde, der holdes sammen af bånd. Øverst type A1, nederst type A2. Til højre ses de klassicistiske, hvis karakter især skyldes den afsluttende hulkehl. Øverst ses type B1, der kun kendes fra Damgaard og herunder type B2 og B3.

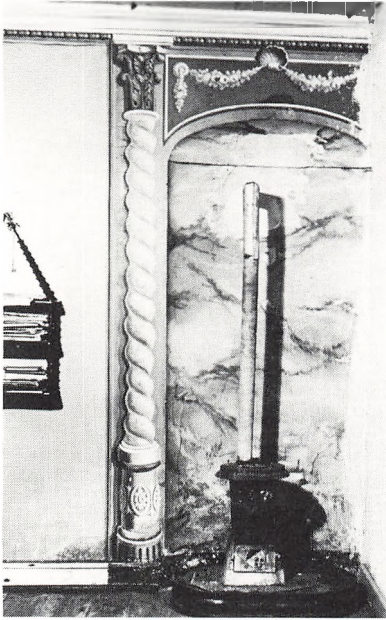
Surhavegaard. Dørindfatning i storstue med støbte palmetotiver.

Bemærk iøvrigt det oprindelige dørgreb og langskilt af jern. SMS fot. 1983.

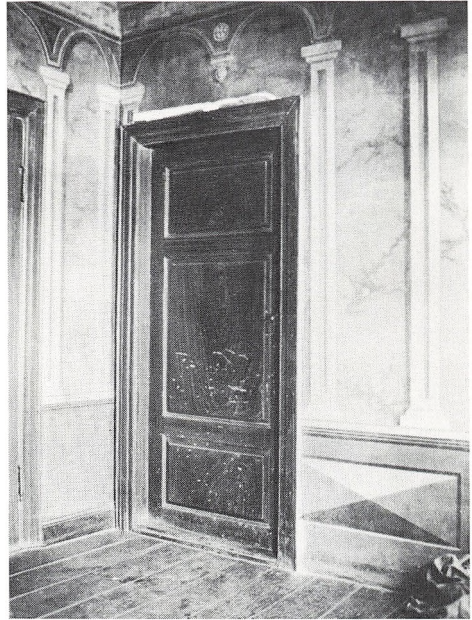

Støbt palmemotiv på dørindfatning. SMS fot. 1983.

Damgaard. Ovnplads i tidl. storstue. Knud Millech fot. Kunstakademiets Billedsamling.

Toftager. Forstue med malet dekoration. Knud Millech fot. Kunstakademiets Billedsamling.

sens huse. I Damgaard fra 1843 har storstuen desuden haft to-fløjede døre med fem ens fyldinger i hver fløj – d.v.s. med samme opdeling som hoveddøren.

Damgaards dørindfatninger afviger desuden en smule fra de øvrige huses: De typemæssigt ældste, Louis Seize-prægede – hvis udformning skal illudere et bundt tynde pinde – har »tætsiddende pinde«.^{A1} Desuden er de hulkehlaflsluttede, klassicistiske også forsynet med rifflinger.^{B1}

I Dyrgaard fra 1847 har de klassicistiske indfatninger stadig bevaret et par rifflinger, hvorimod Louis Seizeindfatningernes »pinde« adskilles af langsgående, glatte felter (ikke at forveksle med de »bånd«, der holder »pindene« sammen). Samme udformning kendes fra Petersborggards storstue o. 1852 og ses her for vistnok sidste gang.^{A2}

De klassicistiske indfatninger får to forskellige udformninger: Een med $\frac{3}{4}$ -staf^{B2} og een med vulst.^{B3} På Carlsminde er indfatninger af sidstnævnte type prydet med støbte palmetotiver lige som på Surhavegaard og Toftager – og tilsvarende, støbte palmetter indgår desuden i en frise under gesimsen på Holden Hansens eget hus i Gødsvang.

Interieurfotos fra hhv. Damgaard og Toftager giver et indtryk af, hvordan

Bække kirke. Tidl. altertavle.
Knud Millech fot. Kunstakade-
miets Billedsamling.

rummene oprindeligt har fremtrådt. Omkring ovnnichen i Damgaards storstue ses – trods en sekundær skillevæg – en i egentligste forstand barok, malet udsmykning, hvis perspektiviske søjlegengivelse har sat maleren på en hård prøve. En sammenligning med den knap tyve år yngre, malede dekoration i Toftagers forstue viser en udvikling i retning af mere stramhed, men det er iøvrigt uvist, hvilken indflydelse bygmesteren har haft på denne dekoration.

Et andet virkefelt for Holden Hansen var kirkerne, hvor opgavernes spændvidde eksemplificeres af altertavlen i Bække kirke og det pudsede ribbevælv af træ i Føvling kirke.² Alteropsatsen med niche for Thorvaldsens Kristus viser da også de velkendte elementer – pilastrene med de udskårne, joniske kapitæler og rankeornamenterne, der har samme karakter som snitværket i Holden Hansens vinduer.

At dømmen efter de kendte bygninger var Holden Hansen den af egnens landhåndværkere, der tidligst tilegnede sig tidens formsprog – og med størst talent omsatte det til en personlig dialekt.

I kraft af sin store produktion må Holden Hansen desuden have haft betydning som formidler af de klassicistiske træk, der kom til at præge en række samtidige og senere gårde på egnen.

NOTER

INDLEDNING OG FORORD

1. P. V. Jensen Klint havde i 1897 projekteret Poul la Cours forsøgsmølle i Askov, hvor Gudmund Bentsen i 1905 blev assistent og var møllebestyrer 1907-13, og hvor Ivar Bentsen byggede hus til ham. Litt.: H. C. Hansen: Poul la Cour, 1985.
2. Ivar Bentsen: Per Hollensen, Architekten 1912, 9.
3. Maaleren, efterår 1917.
4. J. C. Richter: Bygmesteren Peder Holdensen. Fra Ribe Amt 1915.
5. Harald Nielsen: Bedre Byggeskik. Årsberetninger fra hhv. 1927 og 1928. Håndværkets Bygningskunst, Det danske Landhåndværk, 1936.
6. Knud Millech: Danske Arkitekturstrømninger 1850-1950, 1951, s. 162-163. Endvidere artikler om PHH i Weilbachs Kunstnerleksikon og Dansk Biografisk Leksikon.
7. Søren Alkær sig: Vejen Sogn I-III, 1936-40. Valdemar Andersen: Hærvejs sognet Læborg, 1961. Bække Sogn II, 1973. Vorbasse, et hedesogns historie, 1963. John Kvist: Bække Sogn I, 1936. August F. Schmidt: Brørup sogns historie, 1949. Gjesten sogns historie, 1955.
8. Niels Thomsen: Stråtag og græske søjler, Skalk 1972, 6.
9. Jørgen Køster: Per Hollensen, Mark og Montre 1974.
10. Fredede bygninger, 1983.
11. Steffen M. Søndergaard: Restaurering af Stenbrogaard. Mark og Montre 1981.

PEDER HOLDEN HANSEN

1. Kirkebog for Lindknud sogn samt Folketællingslister for Lindknud.
2. Ribe Stiftamt, Journal 1835, litra Q 909, LAV. Jeg takker arkivar Edith Rasmussen, Rigsarkivet, for henvisningen til dette materiale.

Resumé af landhåndværkets lovmæssige regulering frem til næringsfrihedens indførelse i 1857:

Lovmæssig regulering af landhåndværket fandt allerede sted i 14- og 1500-årene, hvor de laugsorganiserede byhåndværkere opnåede en slags monopol på håndværksarbejde i kraft af de købstadsprivilegier, hvormed en række konger søgte at støtte byernes vækst.

For at dække landbrugets behov for håndværksmæssig bistand var det dog tilladt bl.a. grovsmede, murere og tømrere at slå sig ned på landet – men disse landsbyhåndværkere måtte ikke arbejde i byerne.

Disse forhold lovfæstedes i Christian Vs Danske Lov, der bestemte, at kun grovsmede, teglbrændere, tømrere, murere, hjulmænd, bødkere, pottemagere, skindere, vævere, skræddere og skomagere måtte nedsætte sig på landet.

Den liberale, økonomiske politik, der lå til grund for stavnsbåndets ophævelse i 1788 og for landboreformernes gennemførelse, satte sig imidlertid også spor i håndværkets forhold, idet laugsrettighederne nu blev antastet af krav om fri konkurrence.

De forværrede økonomiske forhold, der bl.a. skyldtes krigen mod England i 1807

og statsbankerotten i 1813 medførte dog et tilbageslag for den liberalistiske udvikling, fordi man i de trange tider fandt det mere hensigtsmæssigt at støtte byerhvervene, som var skattepligtige.

Fra 1816 måtte landhåndværkere således ikke længere nedsætte sig uden videre, men skulle have amtmandens tilladelse, og amtmanden skulle desuden regulere tilgangen, så at man undgik, at for mange håndværkere slog sig ned på landet. Fra 1822 begrænsedes desuden landhåndværkerne mulighed for at holde svende og drenge, og også her indførtes amtmandens regulering. Trods denne skærpede politik til fordel for byhåndværket gik landhåndværket imidlertid frem i en sådan grad, at det resulterede i en række klager fra laugene. I 1830'erne, hvor landbruget og den spæde industri var på vej frem, var det imidlertid vanskeligt for byhåndværkerne at vinde gehør for deres krav om privilegier og monopol, og efterhånden som den politiske liberalisme fik vind i sejlene, blev der rejst modsat rettede krav om næringsfrihed. Som følge af disse krav kom junigrundloven i 1849 til at indeholde en løfteparagraf om den frie og lige adgang til erhverv, men næringsfriheden blev dog først gennemført med næringsloven i 1857.

Litteratur: Sven Henningsen: Landhåndværket, 1944. Disputats.

3. De tre Lindknudbønder var Niels Christian Nielsen, Peder Mortensen og Bertel Hansen. Ved folketællingen i 1834 var NCN 43 år gammel, gårdmand, sognefoged og lægdsmand. PM var 54 år, husmand og bosat på Kidholm. BH var 35 år og gårdmand i Adserbøl.
4. Landsarkivet i Aabenraa oplyser, at der ikke er bevaret lægdsruller fra Haderslev Vesteramt længere tilbage end 1842, men at der i rullen 1842-44, lægd 15, Lintrup sogn, Meilby – under nyt nr. 16, gl. nr. 20 – er indført en Peter Holdensen. Indførselen lyder:
16-20 rt. Hans Christiansen – Fripas S. Peter Holdensen 29 Res. B 1839
Landsarkivet tilføjer, at forkortelsen tilsyneladende anvendes ved folk, der ikke skal optages i næste rulle. Jeg takker Landsarkivet for oplysningerne.
Rigsarkivets 3. Afd., Forsvarets arkiver, oplyser, at Holden Hansen, jvfr. lægdsrulleoplysningerne, ikke har været soldat, men stået som reserve. Jeg takker Rigsarkivet for oplysningerne – og fhv. landsarkivar Peter Kr. Iversen for henvisningen.
Holden Hansens værnepligtsforhold er undersøgt, fordi en aftjening i Slesvig kunne have givet Holden Hansen mulighed for at se nogle af C. F. Hansens huse og herregårde.
5. Kirkebøger og folketællingslister for Læborg.
6. Skøde- og panteprotokol for Læborg, Gørding-Malt Herred, LAV B 85 SP 13/ 416^a, 416^b, 417.
7. Realregister for Læborg, LAV B 85 SP 115.
8. Oversigten over Holden Hansens folkehold bygger på Læborg kirkebogs til- og afgangslister samt på folketællingslister. Desværre føres til- og afgangslisterne ikke efter 1858, og det er derfor ikke muligt ad denne vej at følge udbredelsen af den indflydelse, som Holden Hansen må have øvet.
9. Synsprotokoller for Ribe Amts østre provsti 1828-. LAV. 1855-76: C 45-8, 1876-91: C 45-10.
10. Vejen kommunes forhandlingsprotokol. Vejen Rådhus.
11. Realregister for Horne, Thistrup og Thorstrup, LAV, B 83 B SP 12.

HOLDEN HANSENS INSPIRATIONSKILDER

1. J. C. Richter: Bygmesteren Peder Holdensen. Fra Ribe Amt, 1915, s. 110.
2. Hovedbygningen på Dorotheasminde er dateret ved hjælp af brandtaksationen 23. nov. 1835. De krumme mellembygninger og sidebygningerne takseres dog først i august 1837.
3. Knud Voss: Bygningsadministrationen under enevælden, 1966, s. 478, 479, 480.
4. En samtidig beskrivelse af rådhuset findes i Efterretninger om Kjøbstaden Kolding, 1848, af J. J. Fyhn.
5. Bellevue er dateret ved hjælp af brandtaksationen 25. nov. 1844.
6. Datering af ombygninger m.v. er foretaget ved hjælp af brandtaksationer.
7. Peter Dragsbo: Gavlg og tårn. Nogle træk i bygningskulturen, Fra Ribe Amt, 1978, s. 11-18.

HOLDEN HANSENS HUSE – og nogle af hans kollegers

1. Historiske oplysninger om gårdene refererer generelt til de respektive sognehistorier – se note 7 til indledning og forord.

De bygningshistoriske oplysninger – datering samt angivelse af bygningernes størrelse, konstruktion og indbyrdes placering – er baseret på følgende brandtaksationsarkivalier i LAV:

Brandtaksationsprotokol for Slavs Herred BrD 37,33.

Brandtaksationsprotokol for Anst Herred 1832-48 BrD 37,35.

Brandtaksationsprotokol for Anst Herred 1848-70 BrD 37,36.

Brandtaksationsprotokol for Anst Herred 1840-57 BrD 37,37.

Brandtaksationsprotokol for Anst Herred 1870-72 BrD

Brandtaksationsprotokol for Anst Herred 1870-72 BrD 39, 10.

Brandforsikringsprotokol for Anst Herred 1800-57 BrD 37, 38.

Brandtaksationsprotokol for Malt Herred 1800-40 BrD 37, 37.

Brandtaksationsprotokol for Malt Herred 1840-57 BrD 37, 38.

Brandforsikringsprotokol for Malt Herred 1858-71 A BrD 39,6.

Brandforsikringsprotokol for Malt Herred 1858-70 B BrD 39,7.

Brandforsikringsprotokol for Malt Herred 1860-72 B 521-C.

Holsted Branddirektorat, opmålingsprot. 1858-72 BrD 39,16.

Ivar Bentsens tilskrivninger er anført i hans artikel om Per Hollensen i Architekten, 1912, 9.

2. J. B. C. la Cour: Danske Gaarde I-III, 1906-16.
3. Arkitekturhistorikeren N. J. Israelsen har i 1967 fotograferet og opmålt tilsvarende døre og indfatninger i det nu nedrevne Vestergade 18 i Kolding, opført 1835, og har venligt lånt mig dette materiale.
4. Ivar Bentsen oplyser fejlagtigt, at stuehuset er opført i 1867.
5. Søren Alkær sig: Askov i Malt Herred, 1934. Heri findes bl.a. brandtaksation af gårdens bygninger fra 1799, d.v.s. før salg til selveje og før udflytning.

Første taksation efter udflytningen fandt sted i okt. 1828. Da omfattede gården et 12-fags bindingsværksstuehus »i øster«, et 12-fags bindingsværkshus mod nord og et 16-fags hus uden konstruktionsangivelse mod vest.

Anden taksation efter udflytningen fandt sted i nov. 1841. Gården havde nu fået en 16-fags længe »i sønder«, hvoraf gårdens beboelse optog 11 fag og udhusformål resten. Det tidligere bindingsværksstuehus havde fået udhusstatus, bindingsværks-

huset mod nord var udvidet til 13 fag, og vestlængen var udvidet til 19 fag og omtales nu som grundmuret.

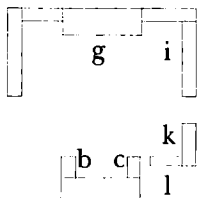
Herudover omfattede gården et 5-fags bindingsværkshus »østen gården, i øst og vest«, et grundmuret 6-fags hus i Askov by samt et grundmuret 7-fags hus »i Toften«.

6. Ribe amts østre provsti, synsprotokoller, LAV. 1847-54 C-7, 2855-76 C 45-8.
7. J. C. Richter: Bygmesteren Peder Holdensen. Fra Ribe Amt 1915.
8. Imod Holden Hansens paternitet taler dog hans underskrift ved det syn, der afholdes ved disse bygningers færdiggørelse.
9. E. Dam og A. Schæffer: De danske Apotekers Historie III, 1933.
10. »Det vestre hus« var således udvidet fra 4 til 8 fag. Det var af grundmur (»dog noget bindingsværk med tavlmur«) og havde stråtag. 4 fag var bryggers og kammer, resten stald. »Det nordre hus« var udvidet med 1 fag og helt omsat i grundmur. Det havde »blandingstag« og var stald og lade. »Det østre hus« var dog fortsat et 5-fags bindingsværkshus med egetømmer og »blandingstag«. Det rummede fåresti og lade. Endelig var der tilføjet et hus »østligst, i sønder og nord« til lade og vognport, og ved opmålingen i 1870 fandtes yderligere et »bagehus« øst for gården samt et hus til »fourage« på marken.
11. Holden Hansens lavede tegninger i Glorup Godsarkiv er så vidt vides de eneste bevarede fra bygmesterens hånd, og jeg takker baronesse Alice Rosenkrantz, der venligt har udlånt dem til affotografering.
12. Den tidligere ejer af Skodborghus Kro – der er ejer af Haugaardslund – oplyser, at dørene stammer fra Carlsminde, samt at de er erhvervet efter nedbrydningen af denne i 1951.
13. Foto i Historisk Arkiv for Brørup og Omegn.
14. Jvfr. skrivelse af 11.03.1983 fra lederen af Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune, skoleinspektør J. Wilh. Rasmussen til Det Særlige Bygningssyn.
15. Harald Nielsen: Håndværkets Bygningskunst, Det danske Landhåndværk, 1936, side 139.
16. Gårdens ejerforhold er undersøgt af skoleinspektør J. Wilh. Rasmussen, der er leder af Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune.

Taksationen af de nyopførte bygninger omfatter: »Stuehus i nord«, 19 fag/ 36¼ alen langt, 14 alen dybt og 4½ alen højt, grundmur 1½ sten tyk, tegltag, »indrettet til beboelse med bræddeloft overalt, bræddegulv med undtagelse af 4 fag, hvori er dels flisegulv, dels kampestensgulv«. 3 skorsten og en bageovn, »kælder under to fag i husets halve midte«. »Indrettet i 6 værelser med gibset loft. 8 andre kamre eller afdelinger, herunder køkken, bryggers og forstue. 3 dobbelte døre med fyldinger, 9 enkelte døre med fyldinger, 9 enkelte, glatte døre. 21 hele, dobbelte karme-vinduer, 2 halve, dobbelte karme-vinduer og 4 hele, enkelte do samt 3 mindre i kælder og mælkestue, alle med store ruder.

»Østre længde«, 16 fag/ 44¾ alen lang, 12¼ alen dyb, 3¾ alen høj. »Grundmur, i østre side 1 sten tyk, i vestre side og begge ender 1½ sten«. Fyr-tømmer, stråtag, med 14 halvrunde jernvinduer og 2 halve karme-vinduer med store ruder. 2 dobbelte og 7 enkelte, glatte døre, 3 låger og portlåger til en vognport, indrettet til heste- og kreaturstald, karlekammer, huggehus, hønsehus og vognport. »Vestre længde«, 16 fag/ 44¾ alen lang, 12¼ alen dyb, 3¾ alen høj. Grundmur, 1½ sten tyk. Fyr-tømmer og stråtag, 3 enkelte, glatte døre og 4 dobbelte portlåger. Indrettet til lo og lade samt svinesti.

17. Danske Slotte og Herregårde, bind 13, side 397.
 18. Estrup Hovedgaard. Skitse af bygningsanlæg efter ombygningen 1860-61 (efter frihåndsskitse i Brandforsikringsprotokol).

- b) vestre fløjhus til beboelse, 7 fag.
 c) østre fløjhus til mælkek. og kødkælder, 7 fag.
 i) østre længe hestestald, 32 fag.
 k) syd for i) svinestald, 14 fag.
 l) brændsel, hestestald, 11½ fag.
 g) lade, 36 fag.

Endvidere Oluf Nielsen: Malt Herred, 1870. Genudgivet af Historisk Samfund for Ribe Amt, 1976, s. 16 og 17: (om »Henrik Hans Kristjan Lautrup«). Han har foretaget en del forandringer med gårdens bygninger, idet de gamle fløje er ombyggede, og hele hovedbygningen er prydet med gavle i renaissancestil. Desuden er stald- og ladebygninger betydelig udvidede.

Estrups avslænger brændte kort efter århundredeskiftet, men genopførtes i samme skikkelse og med delvis genanvendelse af de gamle ydermure. Efter en senere brand er dog afslbygningerne kun i) og j) i behold – sammen med den længe, der forbandt hestestalden med laden.

19. Huset kan også følges i brandforsikringsprotokollen, men her er matrikelnummeret fejlagtigt anført som 2. Fejlen skyldes formentlig, at Hans Jessen Krarup – jvfr. opmålingsprotokollen – tidligere havde boet i byens skole, som netop havde matr. nr. 2.
20. Vejen kommunes forhandlingsprotokol 1842-. Vejen Rådhus. 1863: 8. okt. 1865: 18. jan., 20. marts, 20. nov., 28. nov. 1866: Regnskab. Holden Hansen havde iøvrigt i 1857 leveret tegning og overslag til Nyby Skole, matr.nr. 11, formedelst 3 rigsdaler jvfr. Vejen kommunes skoleregnskaber 1811-67. Vejen Rådhus. 1857: 14. marts. Brandforsikringsprotokollen oplyser, at det var et 7-fags hus »i syd og nord« – samt at der i 1866 blev tilføjet en 5-fags »n-længde«.
21. Vejen kommunes forhandlingsprotokol 1842-. Vejen Rådhus. S. 127, 130, 134 – samt Journal (bag i forhandlingsprotokol) 1878: 7. juni, 24. sept., 28. sept. 1879: 3. febr. Henvisningerne vedrører desuden den ombygning til fattighus, der blev gennemført efter Vejen-Læborg kommunes overtagelse.
22. Byggesagen – excl. tegninger – findes i Arkivet for Kirke- og Undervisningsministeriet, Journalsager 1866, nr. S 1324, Rigsarkivet. Præstegårdssynene findes i synsprotokol for Ribe Amts østre provsti 1855-76, LAV C 45-8. Retningslinierne for en sådan byggesags gang findes i Kancelliets cirk. af 17. nov. 1840 (men trods de vidtløftige krav og påbud – der bl.a. bestemmer, at tegninger og overslag skal indsendes i duplo, således at det ene eksemplar kan forblive hos Stiftsøvrigheden – er ingen tegning i behold).
- Ministeriets krav om, at brugen af afvalmede gavle forudsætter »brandfrit tagmateriale«, skyldes skrivelser af 6. juni 1861, 10. juli 1865 og 30. aug. 1867.
23. Skøde- og panteprotokol for Ø. og V. Horne Herreder, LAV B 85 SP 45.
24. Skødet af 27. aug. 1862 på ejendommen »kjenner ingen bygninger«.

Realregister for Horne, Thistrup og Thorstrup, LAV B 83 B SP 12.

Den tidligere ejer havde dog adkomst til et grundmuret og teglhængt stuehus »i

nord og syd, til beboelse og stald« jvfr. et brandbrev, der er læst den 30. okt. 1872, og som oplyser, at forsikringen er påbegyndt den 12. juli 1862. Skøde- og panteprotokol for Ø. og V. Horne Herreder, LAV B 85 SP 44.

25. Realregister for Hodde og Ansager, LAV B 83 SP 2.

Ud over de medtagne bygninger var Nyby Skole fra 1858 opført af Holden Hansen (se note 20 i forbindelse med Vejen Skole) – og efter al sandsynlighed også det tidligere, nedrevne stuehus på Lundgaard øst for Brørup.

Det bør desuden nævnes, at stuehuset på Skødegaard nord for Bække (ikke at forveksle med Skødebjerggaard) har udskårne, joniske kapitæler, der svarer til Damgaards. Huset er dog nu så ombygget, at yderligere sammenligninger ikke er mulige. Skødegaards stuehus med »fløjhuse« stammer iflg. brandtaksation fra 1855.

Gården Tveråd syd for Brørup gl. kirke (matr.nr. 12^a, Damgaardvej 5) er af Axel Steensberg i Gamle danske Bøndergårde (Forum, 1978, side 183) forvekslet med Surhavegaard og tilskrevet Holden Hansen. Som fotografiet viser, kunne gårdens tidligere stuehus dog langt fra holde niveau med Holden Hansens huse, men illustrerer hvordan man i det mere ydmyge byggeri prøvede at lempe sig efter tidens arkitektoniske krav – i det foreliggende tilfælde iøvrigt med et ganske djærvt resultat.

Stuehuset på Højrupgaard ved Lejrskov er i Trap tilskrevet Holden Hansen, men indgangsparti og snedkerarbejder dokumenterer sammen med indretningen, at denne tilskrivning ikke er korrekt. Stuehuset skal være opført i 1864.

Den nedrevne Askovgaard er i 1943 tilskrevet Holden Hansen af Axel Steensberg (fotomateriale i Nationalmuseets afdeling i Brede). Det fremgår af fotografierne, at stuehusets gårdside må have haft to (symmetrisk anbragte?) pilasterflankererede indgangsdøre lige som f.ex. Det gule Hus's gårdside – men de giver ikke mulighed for at vurdere tilskrivningen. Stuehuset var iflg. brandtaksationsarkivalier opført i 1868.

Stuehuset på Vesterberg mellem Asbo og Lindknud er skåret over samme læst som Holden Hansens huse, men frontonvinduet form og snedkerarbejdernes detaljer viser, at det må være en kollega, der har stået for byggeriet. Stuehuset skal være opført 1870-71.

Matr.nr. 5^a af Gaarde blev i febr. 1875 tilskødet Niels Jessen Nielsen, der var gift med Holden Hansens yngste datter, Ane Marie Sophie Pedersen Holm. Niels Jessen Nielsen døde imidlertid kort efter, og hans kone fik ved skifteretsattest af okt. 1876 adkomst til gården. Hun giftede sig i marts 1884 med Hans Hansen, som dermed blev gårdens ejer. (Realregister for Horne, Thistrup og Thorstrup, LAV B 83 B SP 12). Gården eksisterer ikke mere, og dens udseende er ukendt, men det er sandsynligt, at Holden Hansen også har nået at sætte sit præg på den – lige som på den anden datters gård (se side 98) og på sønnens (se side 99).

Endelig kan det oplyses, at den hidtil uidentificerede »Gård i Føvling«, som Knud Millech har fotograferet på grund af dens lighed med Holden Hansens huse, ligger på Åttevej i Åtte (lige før svinget mod nordvest i retning af Føvling). Gården er nedlagt som selvstændig ejendom og hører nu til nabogården på Kildevej 1. Kun en rest af det gamle hus er tilbage.

OVERSIGT

1. Ved restaureringen af Stenbrogaard kunne det således iagttages, at ydermurene var opført af brændte sten, hvorimod (oprindelige) skillevægge var opført i soltørrede lersten – samt at der ikke var forbandt mellem ydermure og skillevægge.
2. Ivar Bentsen: Per Hollensen, Architekten 1912, 9. Knud Millech, der fotograferede alteropsatsen, daterer den i Weilbachs kunstnerleksikon til 1860.